

EESTI BALLAAD

EESTI BALLAAD

Antoloogia
XVII–XX sajand

KOOSTANUD ARNE MERILAI

Raamatu väljaandmist on toetanud Eesti Vabariigi Kultuuriministerium
programmi "Eesti kirjandusklassika" raames

Toimetanud ja järelsõna kirjutanud Arne Merilai
Kujundanud Kersti Tormis

© Arne Merilai, 2003

© Tänapäev, 2003

ISBN 9985-62-132-8

Trükitud AS PAKETT trükikojas Laki 17 Tallinn

AVALDAN TÄNU:

kõigile, kes antoloogia valmimisel läbi aja toeks olnud:
abikaasa Lea Toomingale; endisele juhendajale professor Karl Murule;
headele kolleegidele, huvilistele üliõpilastele, Ruudu Raudsepale;

autoreile või esindajaile, kes paljuks ei pidanud koostööd teha:
Eeva Niinivaarale, Bernard Kangrole, Salme Raatmale, Raimond Kolgile,
Ain Kaalepile, Aleksander Suumanile, Hellar Grabbile, Aino Pervikule,
Mats Traadile, Rudolf Rimmelile, Lehte Hainsalule, Hando ja Katre Runnelile,
Johnny B. Isotammele, Andres Ehinile, Kalle Istvan Ellerile,
Paul-Eerik Rummole, Viiu Härmile, Leelo Tunglale, Peep Ilmetile,
Mari Vallisooole, Doris Karevale, Rein Rauale, Kauksi Üllele, Sven Kivisildnikule,
Hasso Krullile, Mercale, Loone Otsale, Liisi Ojamaale, Contrale;
samuti Laur Tammele, Arvo Mägile, Debora Vaarandile, Jaan Krossile,
Lembe Hiedelile, Ellen Niidule, Helvi Jürissonile,
Vladimir Beekmanile, Juhan Saarele, Urve Karuksile, Enn Vetemaale,
Jaak Kangilaskile, Jaan Kaplinskile, Ave Alavainule, Toomas Liivile,
Joel Sangale, Aivo Lõhmusele, Ilmar Trullile, Priidu Beierile,
Jaan Unduskile, Jüri Leesmendile, Tõnu Trubetskyle, Elo Viidingule;

kultuuriasutustele:

Eesti Kirjandusmuuseumile, Tartu Ülikooli Raamatukogule,
Tartu Linnaraamatukogule, Tartu Ülikooli kirjanduse ja rahvaluule osakonnale;
Eesti Kultuurkapitalile,
Kultuuriministeeriumi programmile "Eesti kirjandusklassika";
Kanada Eesti Uuringute Edendamise Seltsile Vancouveris,
New Yorgi Eesti Majale;
kirjastusele Tänapäev ja toimetaja Eneken Helmele.

ARNE MERILAI

KOOSTAJA MÄRKUSED

Parema ülevaate huvides on ilmumisandmed lühidalt luuletuse all.

1) Sulgudeta aastaarv allika ees märgib teadaolevat loomisaega, kui see on varasem ilmumisaastast. 2) Sulgudes aastaarv allika ees märgib teadaolevat ilmumisaega, kui see on varasem allika aastast. 3) Teise viite puudumisel on tekstiallikaks luuletuse algupärane esmakogu, selle puudumisel muu esmaväljaanne või arvestatav hilistoimetis. 4) Teine viide osutab autoriseeritud muudatustele; harvem arvestatavale hilistoimetisele (või hõlpsamini kättesaadavale uustrukile).

Nurksulud sisaldavad toimetaja lisandusi, nagu pealkirjad, aastaarvud.

Tekstid esitatakse luuletajanime all; eluaastad käivad kodaniku kohta.

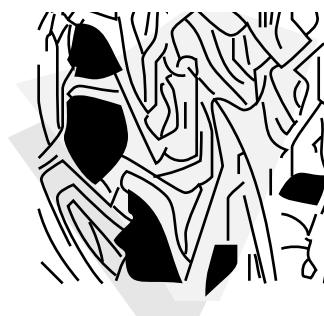
Järjestus lähtub: 1) varasemast tekstist, 2) autori sünniajast.

Parandatud on mõningaid ebajärjekindlusi, kirja- või trükivigu, kuid I ja II osas mitte tingimata, säilitamaks ajastu hõngu. Alates II osast on w ühtlustatud v-ks.

Ain Kaalepi, Aleksander Suumani, Mats Traadi, Lehte Hainsalu, Andres Ehini, Leelo Tungla ja Merca luuletustes esineb üksikuid pisimuudatusi võrreldes tekstiallikaga; Kauksi Ülle kohendas võru kirjakeelt.

Stroofika taotleb tühidadest loobumisega lehepinna kokkuhoidu, eristades salme ja ühtlasemaid värsigruppe astmeliste taanetega, regivärsse või muid tiraade ka taandridadega.

ESIMENE OSA

1656–1910...

9 | GEORG SALEMANN /1597–1657/

GEORG SALEMANN

[Jõululaul]

EIN KIND GEBOHRN ZU BETHLEHEM/ etc.

ÜX Laps on sünd'nut Bethlemmis/
Sest Rusalem hend rõhmustis/ Alleluja.
Sihn lessip temma Soime sees/
Keick Wallitzus on tehma Kehs/ Alleluja.
Needt Karjaset sehl Welja pehl/
Sihs kuhlsit rõhmsa Engli Hehl' / Alleluja.
Se Önnisteggja Jesus Christ/
On tenna teile sündnut wist/ Alleluja.
Sest Auw sahp Jumlal üllewel/
Ninck Mah pehl Rahwo/ Helde Meel/ Alleluja.
Sest Hergk ninck Hobbo tundsit kah/
Se Lapse Jumla ollewa/ Alleluja.
Needt Tarckat lexit wöhral Mahl/
Ninck Andet toit sel Kunningal/ Alleluja.
Se Emma pohas Neitzit jei/
Ke ilma Meehe Ilmal toi/ Alleluja.
Se Hus woisz Lapse tappa mitt/
Sahp meije Werri ilma Sühd't / Alleluja.
On meije sarnan' Leeha sees/
Doch Pattust wabba Koggones/ Alleluja.
Ninck se kaas teep meidt Issandax/
Ninck Taiwa-Ricko Perrajax/ Alleluja.
Se armolicko Aja ees/
Sahp Jummal kihtut Taiwa sees/ Alleluja.
Sel kolme ainul Jumlal sest/
Sahp Tenno nühd't ninck iggawest/ Alleluja.

Heinrich Stahl. *Hand- Hauß Und Kirchen-Buch... Neu Ehstnisches Gesangbuch...*, 1656

10 | REINER BROCMANN /1609-1647/

REINER BROCMANN

[Kannatuslaul]
**DA JESUS AN DEM CREUTZE
 STUND** / etc.

KUs JESus Risti Ladwas pohs/
 Ninck temma Ihho Hahwat tois/
 Ni suhres Wallo Heddas;
 Sihs Seitze Sannat pajatis/
 Needt mötle ommas Süddas.

Se **Ess'menn'** Sanna olli se/
 Me temma rehkis Issalle:
 üx helde Meel on sinnul/
**Och Issa anna andix neil/
 Me nemmat teewat minnul.**

Se **Töine** Sanna kuhlti kahs/
 Me JESUS Emmal pajatas/
 Kus wottis Poja nöitma:
**Johannes wahta Emma pehl/
 Sa peat tedda töitma.**

Se **Kolmas** Sanna kuhlti weel/
 Me Jesus rehkis Risti pehl
 Sel Röhwilil temma Waiwas:
**Sa peat töddest tennapehw
 Mo jures olla Taiwas.**

Se **Neljas: Minna jannutan/
 Keick Rahwa Öinne himmustan/
 Se Issand Jesus hühdis;**

Needt Nailat tedda waiwasit/
 Meit Waiwast pehstda pühdis.

Se **Wihes** Sanna mellesta/
 Kus hühdis suhre Nutto ka
 Se wagga Jumla Lambas:
**Minckperrast perral jettat mind
 Mo Jummal/ Risti Sambas?**

Se **Kuhes** olli weggiwenn'/
 Kumb monni pattun' Innimenn
 On temma Suhst sihs kuhlmut:
**Mo Kannatus on löppetut/
 Mix minna Ilmal tulnut?**

Se **Seitzemenn** ninck wihmne Hehl/
 Me Christus hühdis Risti pehl:
**Mo Otzal minnul totta/
 Kus minno Hing sihdt erralehp/
 Sihs tedda wasto wotta!**

Ke Meeles piddap Jesu Pihn'
 Ninck temma Seitze Sannat sihn/
 Sen tahap Jummal hoida
 Sihn Mah pehl omma Armo kaas/
 Ninck Taiwas röhmul toita.

Heinrich Stahl. *Hand- Hauß Und Kirchen-
 Buch... Neu Ehstnisches Gesangbuch...*, 1656
 Teosed. PEINEPOY BPOKMANNNOY
 ΠΟΙΗΜΑΤΑ..., 2000

MARTIN GILÄUS

[Kümme neitsit]
VON DEN ZEHEN JUNGFRAUEN
 auß Matth. 25.
 Im Thon: Es ist gewißlich an der
 Zeit/ etc.

SEhl ollit kümme Neitzikest/
 Ke Peigko wasto lexit/
 Ta tulla luhlsit heckisest.
 Neist wihs needt wehgka hexit/
 Sest rumlat ollit: Töiset wihs
 Needt ollit tarckat/ möttlit sihs/
 Mis neile tulli tehha.

Needt rumlat wottsit Lampit kül/
 Waid Raszwa niitte wottsit/
 Needt Tarckat Raszwa hennesel
 Kah minnes wotta tottsit;
 Kus Peigk nühd tulla wihwis wehl/
 Sihs Unni tulli Keick'de pehl/
 Ninck unn'sit magg'ma tückis.

Kesck-Öhsel noppest sai üx Hehl:
 Nühdt tullep Peick! Eth ülles!
 Ninck mincket wasto/ tottket wehl/
 Ninck kandket Raszwa Sülles.
 Sihs tousit nemmat ülles keick/
 Ninck sest et liggi olli Peigk/
 Sihs hacksit Lampit wahtma.

Needt rumlat ütlit toistelle:
 Eth andket Raszwa meile;
 Sest meije Lampit kustwat möh/
 Küll muido Raszw' on teile;
 Needt Tarkat kostsit: Mitte/ mitt/
 Sihs puhdup meil/ kut teilekit/
 Waid mincket parramb ostma.

Kus lexit: Senni tulli Peigk/
 Ninck needt ke walmit ollit/
 Needt lexit üchtleis Pulmal keick/
 Ninck Uxet sulgkut tullit;
 Needt töiset tullit perrast kah/
 Ninck pallusit sisse lasckeda:
 O' Issand awwa ülles!

Waid Peigkmees kostis: Tödde ees/
 Ep tunnen teitet mitte/
 Ep olle teile Ruhm sihn sees/
 Sest mincket taggaspitte.
 Sehl Taiwa-Rickus ni sah p kah
 Sel wihmsel Pehwal sündima/
 Kui Christus issi üttle.

Se Peigkmees on se Issand Christ/
 Se Kirck on temmal Pruhtix/
 Se Pulm se Taiwa Rickus wist/
 Se sahko meile Pühtix;
 Needt rumlat Jummalatomat/
 Waid tarckat needt/ ke kartawat
 Se Issand' omma Jumla.

12 | MARTIN GILÄUS /1610–1686/

Needt Lampit nende Süddamet/
 Se Usk sehl sees se Raszwa/
 Ke pöllep/ paistap lebbi Töht/
 Se lasz meil/ Jummal/ kaswa;
 Needt uskmatt' ilma Raszwatta/
 Needt lastax mitte töiste ka
 Se Taiwa Pulma sisse.

Heinrich Stahl. *Hand- Hauß Und Kirchen-
 Buch... Neu Ehstnisches Gesangbuch...*, 1656

[Abielulaul]
EIN LIED VOM EHSTANDE

Ex Joh. 2. cap.
 In seim eigen Thon:

MOnni Abbi Ello laitap:
 Och se on üx kurri Wihs;
 Kurrat sedda tehha aitap/
 Hoidkem hendes se ees sihs/
 Christus sedda auwustis/
 Imme Töh kaas kinnitis/
 Kui Johannes ütlep.

Cana Linnas Galiläas
 Üxkord techti Pulmat kah/
 Sehl Maria olli sehas
 Perre Naisex sundmatta/
 Christum ninck Apostolit
 Peigk ninck Pruht kahs kutzusit
 Abbi Ello Auwux.

Wihna puhdmas ütli Emma/
 Wihn se loppep/ Hedda Kehs;
 Christus ütli wasto temma:
 Aita sinna Hedda sees;
 Minno Aick ep tulnut weel/
 Mis sa opma tullet eel?
 Kül ma tehn/ mis waja.

Emma kostis mitte selle/
 Otzewarsi olli waid/
 Ütli aggas Sullasille:
 Techket/ mea keskup teit.

Wessi Kruhsit ollit sehl
 Juda Kombe perrast weel/
 Neidt kesk Christus töita.

Wahta me sehl sündis Immet:
 Wihnax warse sai se Wett/
 Christus hühdis nende Nimmel/
 Keskis wija Kaffri Kett/
 Se ep tehdis mitte kust/
 Maitzma olli temmal Lust/
 Rehkis Peigkul ninda:

Iggamees tohp eszmal ette
 Pulma Rahwal/ me on heh/
 Sinna annat alwamb kene/
 Mea mitte hackap Peh;
 Se se se on armas Wihn/
 Sedda paljo on kahs sihn/
 Mis sa ollet teenut:

Ke seht Abbi Ello laitap
 Polle Christi Söber mitt/
 Christus Abbi Rahwa aitap/
 Auwustap needt pehlekit;
 Erra karta hendes nühd/
 Ke woip mitte ella muhdt/
 Astko Abbi Ello.

Kus sull on üx tühhi Tallo/
 Monni Assi puhdup sehl/
 Christus aitamas on Jallo/
 Lohta aggas temma pehl;
 Christus Tarwet hehsti neh/
 Wessi temma Wihnax teep/
 Murre Röhmux kehnap.

Seisa armas Jesu Christe
 Igkas meije Maja sees/
 Sihs kahs seisme kaunist püsti
 Perre/ Lapset/ Naine/ Mees.
 Tallust Kurrat' hirmota/
 Sihs mej' ellam' Rahwo ka/
 Ninck se ees sind kihtme.

Heinrich Stahl. *Hand- Hauß Und Kirchen-
 Buch... Neu Ehstnisches Gesangbuch...*, 1656

HEINRICH GÖSEKEN

[Jeesuse süünd Herodese ajal]
ALB JESUS GEBOHREN WAR
ZU HERODIS ZEITEN/ ec.
 Im Thon: Der Tag der ist so
 Freudenreich

KUs JESUS olli süündinut
 Se Kunninga Rodes Ajal/
 Üx Techt on Tarckal nöitetut
 Sehl homicko Mah Rajal.
 Ja mönnel muhtkit sammast Mahs/
 Minck jures nemmat tundsit kahs/
 Et jo se Kunningas tullis;
 Ke keicket piddis aitama/
 Sest Kohhus tedda teenida
 Jo keickel Rahwal olli.

Sihs Tarckat hacksit tullemas
 Se Juda Mahde Pihri/
 Ninck wotsit Offrit henn'se kaa/
 Et Kulda/ Wyrock/ Mirrhi/
 Ninck küssit kahs se Lapsoken/
 Ke keicke Rahwa Kunningas on/
 Ninck meil sahp Abbix tulla/
 Sest temma Techte neggime/
 Ninck tullime se pitka Tee/
 Tel Palwel walmis olla.

Kus tullis se Herodess ett'/
 Sai temma Meeles nurjax/
 Ninck wottis öhe Nouwo Kett'/
 Me lex neil Lapsil kurjax/
 Se Möhka teggi terrawax/
 Et temma Lapsit tapma sahx/
 Needt Oppjat üchte hühdis/
 Kus Christus piddis süündima/
 Herodes Kawwalusse kaa
 Neist tehda sahma pühdis.

Se peap tulla Bethlehem/
 Needt Tarckat temmal kostsit
 Ninck Abbi olla Rusalem/
 Kut nemmat sedda moistsit
 Sest et se alp woip olla Lind/
 Sihs peap doch sest nöitma hend
 Se Först ninck oigke Karjus/
 Ke omma Karja wallitzep/
 Ninck omma Rahwa kaitzelep/
 Et se woip olla Warjus.

Kus tehdis nühd se Asseme/
 Sihs noudis agkas sedda/
 Eth kahs se Aick sahp temmalle
 Sest Lapse Sündmist tehda/
 Need tarckat kutzus körwalle/

14 | HEINRICH GÖSEKEN /1612–1681/

Ninck küssis sedda kangeste/
 Mil Ajal techt neil nechtut/
 Kus temmal sedda tehda sai/
 Sihs temma Janno kustut jei/
 Et Aick tel tuttwax techtut.

Kus temma moistis sedda kahs/
 Sihs motlis: Lasz needt minna/
 Ninck ütliis neile warsi kahs/
 Nühdt sahp teil minna sinna/
 Et Laps ep olle Rusalem/
 Waid loidtaxe sehl Bethlehem/
 Sehl woite Abbix hühdma/
 Ninck kus se on sehl üllewel/
 Sihs tulcket teije ümber jell/
 Et woin kahs Abbix pühdma.

Needt Tarckat aggas moistisit mitt/
 Me Mottet Kunningal ollit/
 Waid nemmat welja tottasit/
 Ninck kus jo Tee pehl tullit/
 Sihs neggisit se Techte tahs
 Sen jerrel lexit Röhmo kaas;
 Se Techt jei ülle Maja/
 Kust Lapsokenne olli sees/
 Ninck sinna sisse üchteles
 Needt Tarckat wotsit saja.

Kus nemmat sinna sisse sait/
 Sihs Pölwel langsit maha/
 Ninck ollit kaunis Uskus waid/
 Se Meel isz olli paha/
 Echk kül sehl Rickus olli mitt/
 Sihs Kunningax pühdsit kumbatkit/
 Ninck wotsit röhmsast Kette
 Needt Andet/ Kulda/ Wyröhcki/
 Ninck sedda armsa Myrrahmi/
 Need pannit temma ette.

Ninck Jummal ütliis nendele
 Sel Rohdsel minckit mitte;
 Ett nemmat lebbi toise Tee
 Sehl lexit eddespitte/

Sest sai ni wehka weehasex/
 Et keick needt Lapset tapma lex/
 Möhwarsi sammal Ajal/
 Ke ollit kahhe-Ahstaset/
 Ninck needt ke ollit nohrembat
 Sehl Bethlehemma Rajal.

Waid Joseph olli Lapsokess'
 Jo enne errawihnut/
 Ninck temma kaas Egypti siss'
 Jo eddest erralehnut/
 Kahs jehnut Seitze Ahstat sehl/
 Kut Rodes olli surnut sehl/
 Siis ümber tulnut jelle
 Se Emma ninck se Lapse kaas/
 Ninck jehnut Galiläa Mahs/
 Kut Engel kesknut telle.

O JESU/ sinno Sanna meil
 Kut oigke Techte jetta/
 Kus se meil paistap Ilma pehl/
 Ep woip meit kenckit petta/
 Kus se meit jergkest johatap/
 Ep kenckit meitest hucka sahp/
 Sihs lehme önsast erra/
 Ninck oskame se öigke Tee/
 Me lebbi meije otzime
 Se Taiwa Ricko Werra.

Heinrich Stahl. *Hand- Hauß Und Kirchen-
 Buch... Neu Ehtsnisches Gesangbuch...*, 1656

[Jeesuse ristimine]
**CHRIST UNSER HERR
 ZUM JORDAN KAM/** ec.
 Im selbigen Thon:

MEij' Issand Christ sai Jordanil/
 Ninck pannis Rihdet maha/
 Ninck pajatis Johannessil/
 Ma tahan ristut saha.
 Johannes ütliis temmale:
 Ep woin ma tehha sedda/

15 | HEINRICH GÖSEKEN /1612–1681/

Ma ollen issi pattune/
 Sa piddit ristma tedda/
 Kel on se Patto Hedda.

Se Issand ütli temmal se/
 Nühdt lasse ninda minna/
 Me minna tahan/ sedda tee/
 Echk moistat mitte sinna/
 Meij' Kohus on/ eth peame
 Se Issa Meele töitma/
 Kus meije mitte teeme se/
 Sihs sahþ meit Jummal löidma/
 Ninck omma Hirmo nöitma.

Ma ollen (ütli) Sullane/
 Ep tahan wasto panna/
 Ma tahan Meelel tehha se/
 Ninck kuhlda sinno Sanna/
 Sind peap nühdt küll ristida
 Jordani Jõe Wessi/
 Doch sahþ meilt Pattut wottama
 So keickeweggiw Kessi/
 Se on küll wissist tössi.

Kus astis Christus Wellia/
 Sihs lacht se Taiwas nechti/
 Se lebbi annap tehda kah/
 Me Jumlast meitel techti/
 Se Taiwa Ux on lachti meil/
 Kus lehme Ilmast erra/
 Sihs sahme wottut üllewel/
 Se Ön on meije perra/
 Ninck tassa on keick Kerra.

Se Johan põha Waimo nehþ
 Öh' Duwikesse Kehhas/
 Üx Hehl se pehle Taiwast lehþ/
 Se kuhlti nende sehhas:
 Sesinnan' on mo armas Poick/
 Ke töitap minno Meele/
 Ninck ajap minno Aszjat keik/
 Sest kuhlket temma Hehle/
 Ninck lohtket temma pehle.

Nühdt erra jeh ni sögge teps/
 Eth se ep peax tundma/
 Eth Jumla Poick on Marja Laps/
 Ke sahþ se Ilma sundma/
 Seperrast usku Süddamest/
 Eth Christus meil on totnut/
 Ninck pehstnut meitet Surma Kehst/
 Se Pörgko üllewoitnut/
 Ninck Kurrat' kinniköitnut.

Heinrich Stahl. *Hand- Hauß Und Kirchen-
 Buch... Neu Ehstnisches Gesangbuch...*, 1656

KÄSU HANS

[Kaebelaul]
[See lugu sest Tartu liina ära
häetamisest kumb om sündinu
1708. ajastal haina kuu sisen]

1.

Oh! ma vaene Tarto liin:
Mes sündi nüüd siin minoga,
Perätu ma ole siin:
Kes võib mo pääle kaeda?
Mo patt mulle tegi sedä,
Et mul johtu nii suur hädä,
Sedä peä nüüd tundma siin.
Oh, ma vaene Tarto liin!

2.

Mes mul olli enne vaja,
Kui mul käsi häste käüs:
Torre koa, torre maja,
Suure aida, vilja täüs,
Kalli kooli, keriku,
Ilusast kik ehitu
Olli mino sisen siin:
Oh, ma vaene Tarto liin!

3.

Ma olli väegä kullus liin
Üle kiige Lihvlandi maa:
Kiik nee kalli asja siin
Mino sisen olliva:

Akademi säeti,
Suure kohtu mõisteti
Enne mino sisen siin:
Oh, ma vaene Tarto liin!

4.

Vilja kaup mul olli hää,
Rohke olli mino mõõt;
Võisi torrest elädä.
Egä mees tei pato-tööd:
Rohkeste ma sisse sai,
Kasinast ma väljä möi,
Napist müüdi õlu, viin.
Oh, ma vaene Tarto liin!

5.

Kui laada päivä olliva,
Siis neid siin küll peeti,
Maa-rahvas kokko tulliva,
Kaupa sisse veeti,
Et torre olli kävvä tääl
Mo egäl mehel turu pääl.
Ent kus om see nüüd enämb siin?
Oh, ma vaene Tarto liin!

6.

Mere-laiva es ole mitt'
Mo all nätä eal tääl.
Es hooli ma sest midägit,
Küll raha toodi lavva pääl'.
Es või ma mitte kaivata,

17 | KASU HANS /?-1715 VÕI 1734/

Küll raha toodi laivata
 Otse kodo sisse siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!
 7.
 Nee kõrgest õpnu prohvesri,
 Tudendid Akademi pääl,
 Kui ka ausa assesri
 Ja kik ne kohtu-käüjä tääl,
 Nii mito mõnda ausat meest
 Ne seivä ikes raha eest
 Kohalt väegä kallist siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!
 8.
 Oh, ma vaene Tarto liin!
 Ma kaiba oma kalestust:
 Armota ma olli siin,
 Es tunne oma õnnetust.
 Kambri neile kallist müüsi,
 Võti niida kui ma tunsi
 Raha neide käest siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!
 9.
 Mo meelde, näetsa, tuleb nüüd,
 Sest ma kaiba väega tääl
 Ning tunnist' üles mino süüd
 Üli hallest hene pääl':
 Et nii kalk ma neile olli,
 Seeperäst venäläne tulli,
 Riis mo käest kik ärä siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!
 10.
 Kohalt kõrgiss lätsi ma
 Viimäte siin eläden,
 Elli ilma peljota
 Torrest, suurest vallaten;
 Es mõtle mina joht se pääl,
 Et pidi sündmä mulle sääl
 Ütski hädä, vaiv ning piin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!
 11.
 Hirmsast palut' venälän'
 Mõne ajastag' mo maad,

Siis ma naari, ütelden:
 Näets', nüüd oma palga saad:
 Las palada maa-pakla sääl,
 Küll linno liinan hoidass tääl.
 Ent niida sündi mulle siin!
 Oh, ma vaene Tarto liin!
 12.
 Papi rööks'vä kantsli pääl,
 Et hädä saab mul tulema;
 Ent panni seda naaruss tääl,
 Es nakka joht va'amb olema.
 Papi röökmin' tõtess jäi,
 Hädä mino kätte sai,
 Hädä sündi minol siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!
 13.
 Kui mo alla tulli tänn'
 Kuri vägev vainlane,
 Üli hirmus venälän'
 Olli väegä vihane,
 Mitto pommi sisse heit,
 Niida mo ta väärdä väit.
 Hirmus hädä olli siin!
 Oh, ma vaene Tarto liin!
 14.
 Tuli-tõrv mul lasti sisse,
 Tüki-mürin ning pommi hääl,
 Hoone, rahva ütelse
 Põrut, löi kik maha tääl.
 Rahvas paesi Toomi pääl,
 Es lövvä armo henne sääl.
 Näets', see olli hirmus piin!
 Oh, ma vaene Tarto liin!
 15.
 Kui jo kuud kaits vasta panti,
 Vägi tapelden mustass jäi,
 Siis liin tälle ärä anti;
 Nii ta mino kätte sai.
 Rootsi väe siis paljass riis,
 Ning neid Narva alla viis,
 Et halle olli nätä siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!

18 | KÄSU HANS /?-1715 VÕI 1734/

16.

Liina-rahvass jäivä siia,
Osast kodaniko', raat,
Sest nemä neide meelt es tiia,
Mes vaiva neile peräst saat';
Tegi neile võõrust tääl,
Kuts kiik saksa tantso pääl',
Kanti juvva mödo, viin.
Oh, ma vaene Tarto liin!

17.

Kui nüüd rahvas sedä nägi,
Mötel niida mõni mees:
Milles ta neil' seda tegi?
Ent ta esi sedä tees:
Et nii saie nätä sääl,
Kes tull' torrest tantso pääl',
Et ta panti tähel' siin.
Oh, ma vaene Taro liin!

18.

Kuri vene vere-peni
Kui ta saksu varra nägi,
Pan'd siis liina värjä kinni,
Paljo liiga rahval' tegi.
Käsu temä välja and',
Vahi rahva perrä pan'd,
Vangin pidi rahvast siin.
Oh, ma vaene Tarto liin!

19.

Palut, kõrvet rahvast vaest
Kui üts türann kunaki;
Es armatse joht meest, ei naest,
Knuudiga neid lahoti.
Et küll anti tälle raha,
Siiski nülg ta neide naha
Ärä nende säljäst siin.
Oh, ma vaene Tarto liin!

20.

Hirmus hädä see olli nätä,
Halle om sest kirjota,
Mes ta rahval võtt siin tetä,
Vött neid perän kiusata;
Mõnda süüd ta neile and',

Tarto raadi lülly pan'd:

Isand Kropp ja Moresin —
Oh, ma vaene Tarto liin!

21.

Kui ta seda kuulda sai,
Et Rootsi palav pääle paist,
Siis ta Vene-maale vei,
Kik see liina rahvast väest.
Esändä ning emändä
Üli hallest ikivä

Vene-maale minnen siin.
Oh, ma vaene Tarto liin!

22.

Neide hää kik liina jäi,
Mes neil vaesil olli veel,
Se kik temä kätte sai;
Seega rahul es ole tääl:
Väge temä välja saat'
Riisma ärä meie maad,

Läbi ai kik laane siin.
Oh, ma vaene Tarto liin!

23.

Kui kik maa jo paljas ai
Ning hääd rahvast ärä riis,
Siis ta henel kirja sai,
Kumb ta siis siist ärä viis;
Paluti siis liina, maa
Lagedass kik tulega,

Pilli mino ümbre siin.
Oh, ma vaene Tarto liin!

24.

See om hirmus halle asi,
Es ma mõtle joht see pääl,
Et see vene vere peni
Mo häetämä pidi tääl.
Ehk küll kange mina olli,
Siiski müüri ning ka valli

Kik om ümbre heidet siin.
Oh, ma vaene Tarto liin!

25.

Mino illus, torre nägo
Mino kalli keriku,

19 | KÄSU HANS /?-1715 või 1734/

Mino kallis karv ning tego,
 Mo koa, mino põõningo —
 Kik oma maha sadanu,
 Otse ärä mädänu,
 Niida saisa ma nüüd siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!

26.

Mo kraavi omma täudetu
 Neist müürist, vallist, rundlist täus,
 Nee sinna sisse heidetu,
 Sääl nüüdeki küll veelgi näüs.
 Neid püssi-rohi pillas tääl
 Uulitside ning kraavi pääl',
 Et hirmus om kik nätä siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!

27.

Oh sa ausa rahva sugu,
 Ke mo otsa näivä tääl,
 Pange kirja mino lugu
 Egä oma keele pääl:
 Mes mul vene viha tennu,
 Kuis ma ole hukka lännu,
 Ning kuis olli enne siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!

28.

Kirjutage aja', lugu',
 Kun mul ots om tulnu tääl,
 Et see peräntulev sugu
 Võiss sest luke kirja pääl:
 Aastal tuhat seitse sada
 Pääle katesa sündi sedä,
 Otse Margret-päiväl siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!

29.

Kes mo otsa kaeb pääl',
 Pango sedä tähele:
 Jätko kurjust maha tääl,
 Võtke oppust henele!
 Käängo ümbre patust hendä,
 Et ei saa ka mitte ninda
 Hukka otse kui ma siin,
 Kui ma vaene Tarto liin!

30.

Armas Talna, Pärno, Riig,
 Võtke minust oppust ka,
 Äрге võtke mes om liig,
 Kiige neide asjuga!
 Jätke maha kõrgistust,
 Armastage alandust,
 Et ei saass te hukka siin,
 Kui ma vaene Tarto liin!

31.

Om teid Jumal hoidnu veel,
 Olgo see üks teie hool,
 Et ustav oless teie meel
 Siis oma kuninga pool',
 Ke oma noore veregan
 Nüüd teie eest om sõdiman,
 Et teie ei saass hukka siin,
 Kui ma vaene Tarto liin!

32.

Oh, oless minul see õnn veel
 Kui om teil, mo velle nüüd,
 Kitass Jumalat mo meel
 Ning ei teessi enämb süüd.
 Ent nüüd om mööda armo-aig,
 Seeperäst jää ma otse vaik.
 Kivi unik ma ole siin.
 Oh, ma vaene Tarto liin!

1708 (1902) *Akadeemia* 1993, 1

* * *

Üts hirmus,
ent
**tõest sündinu Luggu,
üttest Kornetist,**
ke omma
Emmändat nink kats Last
ütte Moisa-Preili pärrast om
ära surmanu.
Nink
kuitas temma seperräst Mosahhi-
Linna, sel 24. Augustil, sel
1724. Ajastal
om sanu
ära hukkatu.
Sedda
perrantullewat Laulo,
om temma essi Wangi-Tornin tennu.
Sel wisil:
Kui meil om suremb Hädda käen.

1.
Ei olle kuulda olnu weel
Ei Turgi- ei ka Tartra-Maal,
Mes minna olle tennu nüüd
Sest kahhitse ma omma Süüd.
2.
Suur Ön mul olli Jummalast,
Et Soldanist sai Kornetist.

Ent siski möttel minno meel,
Weel sada sure Warra peäl.
3.
Ma hennele ka kossisi,
Üts armas Emmand Agati.
Me ellim üttel meel hääst,
Meil olli ka, kaks latsekest.
4.
Parhilla näe minna weel
Kuis kurrat otsib Ilma pääl.
Nink püwwap kige wäega
Heäd Abbi Ello lahhuta.
5.
Sest Jummal parrat, nidade
Meid lahhut kuri Wainlanne,
Ma saije Sötta minnema
Kolbergin sai mul Korter ka.
6.
Üts rikkas Preili olli sääl
Se olli kossimatta weel.
Ma lätsi tedda kossima
Es põlle temma minno ka.
7.
Seperräst mötli holega,
Mo Emmandat sis surmata.
Nink kuis ma hennel wöttase
Se Preili nink ta Rikkusse.

8.

Ma mötli ilma põlgmätta,
 Mul Preili peäp ollema.
 Et temmaga wois ellada
 Sest ülli rikkas olli ta.

9.

Nink kurri tigge Wainlanne
 Es jetta Rahho kunnege
 Sis Lubba hennel küsse ma
 Nink naksi Koddo minnema.

10.

Mo Ommatsit sis terwiti,
 Nink Emmandat ka römusti.
 Mo Latse sis ka römuga
 Kui Essät wasta wöttiwa.

11.

Ma ütli olle römus sa,
 Mul Tambi-Maal on Moisa ka.
 Seperräst olle tulnu ma
 Et wöttas teid, ka hennega.

12.

Üts ainus Ö, ma olli sääl,
 Sis mas ni paljo minno hääl,
 Et Emmand katte Latsega
 Mo perrä paino tullemä.

13.

Ma Ö nink Päiwa söitsi sääl,
 Sai wöra Würsti Piri pääl,
 Nink paljo Wina jöije ma
 Sest läts mo Südda julges ka.

14.

Mosahhi Laande saijeme
 Sääl olli illus Lätte ke.
 Ma hobbest kinni peie ka
 Ja nemma mahha astiwa.

15.

Ma Latse nink mo Emmänd ka
 Sääl Lätte ümbrel mängsiwa.
 Neil Südda paljo römo löis
 Et minno Südda paiso täüs.

16.

Kui nemma röömsa olliwa
 Siis Mööka wälja tõmbsi ma,
 Nink Emmändat sis ärgiti
 Ta möttel, et ma narasse.

17.

Ja kaije naarden minno pääl
 Nink üttel: ärra jahtko tääl;
 Sest Narust woip jo pea ka
 Suur kahjo tõttest sündida.

18.

Se pääl ma ütli wihhaga:
 Kas mötlet, et sün nara ma,
 Ma pistsi Söänd läbbi nüüd
 Et Werri purtsas wasta suud.

19.

Siis naksi temma röökma ka:
 Oh! Issand Jesus awwita.
 So Surma perräst hallesta
 Oh Jesus! mo pääl armoga.

20.

Ta wabband henda siski weel,
 Nink üttel: Jummal näep tääl
 Et mul ei olle mitte Süüd,
 Ehk sinna kül mo tappat nüüd.

21.

Ma ütli sis ka hirmoga
 Sa peät koolma armata.
 Ei olle armo heitmist sul
 Parhilla peät koolma kül.

22.

Siis röök ta weel, oh Jesus Krist!
 Nüüd awwita mo Häddalist.
 So kallis Werri nink so Surm
 Mul olgo kige suremb Arm.

23.

Mo Latsi minno palsiwa:
 Oh jätta Emma ellama.
 Ent sedda tunne ma nüüd kül
 Ent Südda olli kalg sis mul.

24.

Mo kümne Aastan tütreken
Heit mahha minno Jalga een.
Nink pallel ikken Emma eest
Ent ma es holi siski sest.

25.

Kui Emma satte mahha jo,
Sis naksi Latse röökma ka,
Nink löiwa kässi kokko kül,
Ent Wainlann olli sissen mul.

26.

Kui Mässamissen olli ma,
Sis Tüttart läbbi pistsi ka.
Mo ette satte mahha tääl
Sis olli kurrat ilmsi sääl.

27.

Kui seddä näggi pojaken
Et kurrat minno söämen,
Sis üttel armsast temma mul,
Hä Lats, ma tahha olla sul.

28.

Oh jetta Ello, Essäke
Ma anna sulle peälege
Mo Suwwi Kübbar, Kala-Rät,
Neid wötta sinna henne kät.

29.

Oh tule weel, mo Essäke,
Ma anna weel, ka peäle se,
Kik mes mo Ihho ümbrel om,
Mo armas Essa, minno Rööm.

30.

Sis wäega hirmsast ütli ma,
Sa Kutsik, päet koolma ka;
Mo kätte al sün armota,
Sis Kurko mahha löiksi ma.

31.

Neid Kooljit laande wisi ma,
Nink katsi kinni Ossega.
Sis naksi minna paggema
Nink Hoppest wegga ajama.

32.

Mul tulli wasta Posti-Mees,
Joot Hobbest ka, se Lätte seest
Ta näggi Ma pääl paljo werd,
Sis läts mul kitsas Ello körd.

33.

Ta kuuld ka Hölli Lanen weel,
Jooks kaema, mes olles sääl.
Ta pea neid, ka, ülles ots,
Nink elli weel, se Tüttar-Lats.

34.

Se Latse ta, säält ärra wöt
Mosahhi-Linna teddä jät;
Siis kuulti Linan pea sääl,
Et Lats om Lanest löitee weel.

35.

Se Lats sis tunnist Rahwale
Kuis Emma nink ta wellige,
Sai Essäst ärra tappetus
Nink hirmsast ärra surmatus.

36.

Sis minno tagga otsiti
Nink pea kinni tabbati,
Se Preili mant mo lötsiwa
Nink Wangi ärra wisiwa.

37.

Oh, kas nüüd Jummal peäs weel?
Siin Armo heitma minno pääl.
Sest minno pääl om Werre-Süüd,
Oh Jesus, mes mul tettä nüüd.

38.

Mo südda kurb om, lahki lät,
Sest hirmus rasse om mo Pät.
Mo pääl om wagga Werre-Süüd
Oh Jesus, mes mul tettä nüüd?

39.

Oh awwita, ma palle so,
Nink Pörgo-Waiwast pästa mo,
Ma tahha röömsast koolda tääl
Oh Jesus heida Armo weel.

23 |

40.

Mo Waiwa-Tund saap ligi kül
Sest Kohhas om jo moistnu mul:
Mo Wangist wälja wijässe
Nink neljast, lahki kistakse.

41.

Mo Pä saap lödus posti pääl,
Mo nelli ossa, teije pääl,
Saap Ratta päle podama,
Et kigel Rahwal nätta sa.

42.

Oh armas Risti-Rahwaken,
Ke ellät Abbi Ellon sün.
Kui Söämen teil Jesus jääs,
Et te sis, Hädda sisse saas.

Üts hirmus, ent tõest sündinu Luggu... [1788]

JOACHIM GOTTLIEB SCHWABE

EESTIMA TALLOMEHHE LAUL

1.

Oh! kes mind waest tallomeest
Peästab waewa, hädda seest?
Polle leiba, surren nälga;
Polle, mis ma pannen sélga.

2.

Tööd ma teen küll lõpmata
Naese-, laste-, perrega;
Miks? Et Saksad rikkaks sawad!
Tõ ja te mind wässitawad.

3.

Et ma küll, mis jõuan, teen,
Siiski ikka hirmo nään:
Puhho tableb, söimab härra,
Pea mind peksab junkur ärra.

4.

Murres näen ma omma naest —
Oh! miks wõtsin sedda waest!
Waewatakse mind ja tedda,
Suremaks weel lähheb hädda.

5.

Mõisast töö sa lõppetud
Lapsed ei sa õppetud;
Sest siis rummaluses' jäwad,
Kurbdust, wallu meile tewad.

6.

Mis mul rõmo ellada? — —
Rikkust küll ei tahhaks ma:
Sago agga leiba jäetud
Ja mo omma paigal petud!

7.

Härra söeb mo pärrandust,
Et ta koguks warrandust,
Minno waewast surustelleb,
Minno murrest rõmustelleb.

8.

Mis siis rahho-rõmota
Maksab ennam ellada?
Súrma, súrma, Jummal, áнна!
Mind sest põrgust taewa kánna!

u 1795 *Keel ja Kirjandus* 1959, 1

PETER AUGUST FRIEDRICH KRAHV VON MANNTEUFFEL

ÜKS ENNEMUISTE LUGGU ÜHHE WARGA PEÄLE*

Kule Kiltri Hanso Jaan
Kus mo kallis Saksa-Saan;
Kus mo Rukkid, Linnaksed,
Mis sa ärraraiskasid?
Sada mulle pea kätte,
Ehk ma wiin sind Kohto ette!
Kule, ütle aegsaste,
Leppi moga ausaste;
Ehk ma tullen Kohto Wäest,
Wöttan ärra keik so Käest.
Kued, Särgid, Sukkad, Ausud,
Saab siis nähha, mis sa lausud!

Jaan ütleb:

Armas Issand, kannata!
Minna tahhan tassuda:
Minnul on hea Pannal-Wöö,
Wötke sedda endile;
Ehk ma toon ka teie Kätte
Käemehhe minno ette.

Käemees ütleb:

Ei ma seisa sinno eest,
Jaan sa olled kawwal Mees!
Jodik, Pettis olled sa,

Panlad warrastasid ka;
Maksa isse omma Wölga,
Witsa holeks anna Selga.

Jaan wastab:

Miks sa nenda söimad mind,
Mats, eks minna tunne sind!
Kas sa tahhad teada siis,
Mis so kurri Komb' ja Wiis?
Naese Sörme Rikkuja,
Mehhe Laua Kiskuja!

Mats wastab:

Terre, terre Janike,
Kuhho juhhatasid sind Tee?
Wata, mis so Oues teäl
Heina Koorm on Ree peäl;
Oh! sa Moisa Küni Warras,
Wöllas on sul Keigeparras!

Jaan ütleb:

Mats, sa Rehhe Warblane,
Moisa Oddra Poiseke!
Kä-uks, Kä-uks laulsid sa,
Pannid Nahka Römoga;
Kül sind Moisas sillitakse,
Selja Soned wennitakse!

Mats ütleb:

Olle wait, mo Wennike,
Wargad puhhas olleme!
Olleks keik se Willi teäl,
Seisaks ühhe Hulga peäl,
Ei se mahhuks Moisa Aita,
Egga Linnas olleks Paika.

Jani nuhheldakse:

Ai! — Ai! — Kibbe Kä,
Kaiekenne eks sa nä!
Oh! — Oh! — pallu sa,
Minna surren Häddaga!
Aita, ella Kaiekenne,
Praego surreb Janikenne!

Naene wastab:

Oh! mo armas Janike,
Kallis on se Sanike.
Nendaks sinna Nahka müüd,
Janikenne, sul on Süüd!
Jätta Körtso Kombed mahha,
Siis sa hoiad terwe Nahha!

Kohhus maenitseb tedda:

Minne Jaan, ja parranda,
Omma Ello Heaga!
Mingo nurja wanna Wiis,
Ausast sinna ellad siis;
Pea Kurko kassinaste,
Siis sa räkid illusaste.

Jaan ütleb Naesele:

Minne Körtso, Kaieke,
Minnul on suur Hädda kä;
Kurk on kuiw ja waewab mind,
Kaike, ma pallun sind.
To mull Öllut, to mull Wina,
Siis ma unnustan mo Pina.

Naene wastab:

Mitte nenda Janike,

Kus so Taari-Kappake!

Jo, ja heida Külleli,
Magga hästi Lollike;
Kül so Riipsud parranewad,
Ilma, et need Wina sawad.

Jaan ütleb:

Mitte nenda Kaieke,
Minnul on suur Hädda kä:
Nahkur Thomas Härjalont,
Wanna kirjo Koera-Kont,
Kes mo Pea pistis Pauna.
Satis Moisa Posti Sauna.

Naene ütleb:

Ei ma kule ennam Jutto,
Janike, et minne Tutto!
Moisa Koerad aukuwad,
Ukse peäle paukuwad;
Weel eks tahhad Nahka müa?
Wet ja Leiba Kastis süa?

Jaan wastab:

Oh! sa wanna Ranna Kai!
Sinno Su on wägga lai.
Et ma willets, Winato,
Joudo polest Rammoto,
Kül ma sinno Nahka nühhin,
Teddre-Juustoga sind pühhin!

Jaan lähhab Körtso:

Terre, terre Körtsoke
Maggus Laiakappake!
Öiska Pois, ja tõmba peäl,
Öllut, Wina kül on teäl!
Lahti ollen Moisa Kärrast,
Assi tassa Nahha pärrast.

*Üks ennemuiste Luggu ühhe Warga peäle [179-?]
Pulma laul, 1875*

* P. v Mannteuffelile omistatav.

**ORRINA MOISA KUBJAS
HANS JA LEPPA TRINO.
ÜKS KÖRTSO JUT**

Leppa Trino:

Ei siin ümberkaudo polle
Herrat, naggo meitel on!
Ei te liga ühhegile
Egga waewa kellelgi.
On kui issa meie wasto,
Sowib head keikile
Aitab kellel abbi tarwis
Räkib iggaühhega.
Wahhest ta meid tulleb waatma
Meie ello majasse,
Istub meie pingi peäle
Nago meie sarnane,
Annab lastele siis saia
Watab meie põllo tööd,
Ja kui näab et põllo siggib
On ta römus meiega.
Ööldaks' teṁast et ta moistab
Laulud kirjotada ka;
Jo ta sedda siis on öppind
Kui ta olli woõral maal.
Eile tulli Jago Mihkel
Talli linnast taggasi
Seäl ta kuulnud paljo kõnned
Meie Herra lauludest.
Kubjas! olled moisa paikus
Ehk sa tead parremi'
Kas on tössi mis ta räkib
Woi kas se on tühhi jut?

Kubja Hans:

Tössi kül, se parra Juṁal!
Mis se Mihkel kõnnelend!
Keik need laulo kirjotajad
Lastud lahti llinna sees;
Naggo haggiad ja hurtid
Jännest tagga aukuwad,
Nenda on nad Herra kallal
Kirrin agga aukudes!

Monni ütleb meie Herrast
Et ta laul on waewane:
Agga eks se polle sögge?
Herra on jo reisind mees!
Teised meletumad rääkwad
Et ta laulo kitus on
Sellel, kedda temma kidab,
Ennam häbbiks wist kui auuks:
Ja weel teised kõnnelewad:
Woib ta olla kaunis mees
Agga hea südda se ei
Te weel mitte Laulajaks.
Ilmas agga polle õige
Et nad tedda pilkawad,
Naggo jännest assitawad
Ja weel naerwad peälegi.

Leppa Trino:

Agga kes siis tedda sundis
Laulda sure heäleaga?
Süggelmatta läks ta sauna
Kus tal soja nüüd on kül!

Kubja Hans:

Egga muud kui kurrat andis
Temmale se kurri nou!
Aitko Juṁal tedda jälle
Nende haggiatte käest! —

1798 *Keel ja Kirjandus* 1959, 1
[Teosed, 1967]

* * *

[Pimeda laul]*

**ICH SPIELT ALS KNABE
UNBEFANGEN**Ühhel pimmedal laulda, kelle silmad
rouged on ärrarikkunud

Ma mängsin lapse-pölwes röömsast
Ja olin ilmasüta weel!
Silm näggi keik, mis Jummal kennast
Ja targast lonud ilma peäl!
Ni tassaste ta joudis möda
Mo kallis ello römoga —
Siis teggid rouged mulle hädda,
Ja waew mind hakkas kiusama.

Sest silma walgust kustutasid,
Et päikest ennam näinud ma,
Ja lilled, mis ni kennast öitsid
Ei näinud ennam noppida.
Üks Praua agga helde hea
Mo waese peäle hallastas,
Ta armo läbbi öpsin pea
Ma laulma — südda römustas!

Teil, mängi keeltel, olgo tänno!
Ma teie läbbi ilma peäl
Ei tunne nälga egga jänno,

Waid omma pallukesest weel
Woin omma Wannemattel anda,
Kes armsast kandwad hoolt mo eest —
Nüüd jouan omma koorma kanda,
Kui siin ma ka ei peäse sest.

Et kül on ehhitatud kennast
Ma-ilm ni mitme illoga —
Keik sedda illo ja mind ennast,
Mo silmad nüüd ei selleta!
Neid kattab pimmedus. — Siin ilmas
So templit, Jummal, ma ei nä!
Ei nä, kui sellel wessi silmas,
Kes tunneb, et mul hädda kä.

Kül Jummal walgust jälle annab,
Mul waesel, ärra karda hing!
Sest surm meid pea senna kannab,
Kus lõppeb minno nut ja wing;
Seäl kaub pimmedus siis minnust —
Mo silmad näwad, Jummal, sind!
Nään neid, kes, önnistatud sinnust,
Siin heldest toidnud, katnud mind.

Monned Laulud [1806]

* Otto Reinhold Holtzile (1757–1828) või
Reinhold Johann Winklerile omistatav.

REINHOLD JOHANN WINKLER

[Taavet ja Koljat]
Wisil: Einst war ein Riese Goliath ec.

Üks suur mees olli ennemuist
Pitk Koljat nimmega;
Ta habbe olli süssi-must,
Ta juuksed mustad ka,
Ja temma silmad piirgasid
Et hundidki jo hirmusid.

Ja konti polest olli ta
Just nago hobbone;
Sest olli temma kartmatta
Ja ülbe koggone;
Ta su ka olli hirmus lai
Ja iggameest ta kohhe loi.

Wask-kübar peas peälegi,
Raud-rie selgas ka,
Ta näitis kurrat issegi,
Ehk pörgust ollewa.
Ta pigi-wars se olli wist
Kui löngo-poom, üks pörgo riist.

Ni tulli temma allati
Isralit laimama:
“Kas on teil meest, kes julgekski
“Mo wasto tappelda?

“Kes on ni julge, tulgo se
“Et löön ta kontid purrukske.”

Siis tulli seält üks lambrine,
Üks noor ja weike mees,
Sel polnud muud, kui keppike
Ja kiwwa pouna sees.
Se hüdise: minne, poe sa!
Jehowa nimmel tullen ma.

Ja wiskas kohhe lingoga
Ta pähhä, wata, ni,
Et mahhalanges walloga
Pitk Koljat silmili;
Siis wottis Tawet rahhoga
Ta peat ärraraiuda.

Kui waenlane siis surustab,
Siis wotta uskuda,
Et temmagi ni hirmo saab,
Kui Koljat häbbiga;
Ja woitle ni kui Tawet ka,
Siis woimust saad ehk kirwega.

Eesti-ma Ma-wäe söa-laulud, 1807

30 | KRISTIAN JAAK PETERSON /1801–1822/

KRISTIAN JAAK PETERSON

KARJASTE-LAUL. OT NING PEDO.

O t .

Vada kalli järve peäle,
Kui se vessi on sinnine!
Sinnine kui taeva laggi
Kullane kui päike illus.
Istugem siin järve äres
'Alja rohho padja peäle.
Võtkem laulda vastastikko.

P e d o .

Agga kes on laulomoistja?

O t .

Seäl jo tulleb vanna Ado;
Kui ta laulis norel eal,
Egga kui ta pilli aias.
Kuulsid tedda metsa linnud —
Kule, Ado meie laulud,
Ütle, kes on parrem laulja.

A d o .

Kül ma tahhan kuulda teida
Armsad, nored poisikessed.

O t .

Illusaste paistab
Kuu meil' öse aial
Kui ta taevastagi

Pilve pouestagi,
Omma palle mösseb
Tassa oia kastes.

P e d o .

Torredaste läigab
Päva valgus meile,
Kui ta koidotullest,
Musta merre peäle,
Aiamas on kulda.

O t .

Kallis on se kaske;
'Öbbe on ta ümber;
Temma jure alta
Laksub tassa oia:
Ta on paiolinno
Varjolinne maia.

P e d o .

'Aljas tam seäl touseb;
Pilvedes on temma
Ladvas, jõe vahtus
Seismas on ta jallad.
Temma otsa peältä
Laulab illus õpitk.

O t .

Pessastagi lennab
Armas pääso ülles,

31 | KRISTIAN JAAK PETERSON /1801–1822/

Ülle tammi otsa;
 Innimeste söbber
 Olles, laulab temma
 Taeva selges tules.

P e d o .
 Kaljo peältä touseb
 Kotkas päva pole;
 Pitkse maia pole;
 Uiub päva kuldast;
 Innimeste silmad
 Ei voi tedda nähha.

O t .
 Aiake on illus,
 Kus ni paljo lilla,
 Kui siin 'aljas metsas
 Pude kännusida,
 Kui seäl põllulagi
 Vilja kõrresida.

P e d o .
 Illusam on orgo
 Kus ni paljo puida,
 Kui on sööpöllul
 Mehhi, kui on taeval
 Selgi tähhesida.

A d o .
 Kuulge poisid mis ma ütlen:
 Igga teista illust laulab.
 Agga sinno laul, o Otto!
 On kui tassa oiakenne
 Mis on jooksmas 'allikasta;
 Sinno jälle, Pedo armas,
 On kui sure jõe vessi
 Kaljo peältä langemais.
 Sulle tahhan pilli anda,
 Sulle annan kauni sarve.

1818 (1909) *Laulud, päevaraamat ja kirjad*, 1922
 IAAK. *Kristian Jaak Peterson 200*, 2000

OTTO WILHELM MASING

PÄTS

Mõistujutt

Vändra metsas Pärnumaal
lasti vana karu maha;
pojad jäivad emast maha,
võeti, viidi turule,
Pärnu linna kaubale.
Juhtus karutantsitaja
Parajast' seal olema,
ja ta vana tantsikaru
ramm ja vana olema;
see siis õstis karupojad,
õpetas neid istuma,
kübaraga tantsima
ja mõnda tempu tegema.
Ametid kõik kätte antud,
rõngad ninasõõrme pantud,
läksid peremehega
mööda maad siis tantsima;
ja et mõistsid tantsu lüüa,
oli peremehel süüa,
kes, kui rängast' võttis viina,
vaestel' liias' tegi piina.

Oli mees end väsitand
ja kuhja juure venitand,
karud vaia külge köitnud,
selili end maha heitnud.
Päev ju oli alla läinud,
karud olid palju käinud,

küllalte ka tantsitud
ja tantsitajast malgatud,
aga olid eineta
ja veel alles jootmata.
Ütles päts: "Mis vaene lugu
sul ja mul, kes karu sugu!—
Päästame nüüd ennast lahti,
läki ära salamahti!"—
"Kuhu pääsed, vennikene,
nina väga hellakene!
Rõngas sõõrmist läbi lä'eb,
kus ta seisab, las ta jääb!"—
"Ei ma seda mitte taha,
sõõrmed mina kisun maha:
kodumaile tahan jõuda,
oma suguvõsa nõuda.
Mul ju küll mu hädast häbi,
sõõrmed nüüd ma kisun läbi:
kodu lähen tantsima
ja oma kunsti näitama.
Seal mull' kõik mu vastu tõtvad,
kõik mind lahkest' vastu võtvad:
tädid, onud, lelled, tutvad,
need kõik minu vastu rutvad."

Vändramaale jõudis päts,
alles oli vana mets,
alles mitmed mesipuud,
keda noorelt oli tundnud,
neile andis hellast' suud.
"Kus mu tädid? Kus mu tutvad? —

Juba pojad kaua nutvad,
 nahk ju ammust nülitud
 ja nahkurile müüetud! —
 Kes mull' annab sõnumid,
 kus ma leian omaksid? —
 Vanad on kõik hävinud,
 uus põlv taga sündinud!" —
 Teised karud olid nõudnud
 teada, kes see kodu jõudnud;
 ja kui kuulsid, see on päts,
 mõmises kõik Väandra mets:
 "Päts, kes võõral maal on käinud,
 imet kuulnud, imet näinud,
 Kuramaal ja Poolas olnud —
 päts on jälle kodu tulnud."
 Mõmisesid emased:
 "Võib sest saada peiukest,
 kel Jumal andnud tütrekest.
 Ei ta ole asjata
 täna tulnud passita.
 Miks ta muidu oleks tulnud,
 kui ta seda pole tundnud,
 et siin meie metsanukas
 karu tütreid pole hukas?"

Hakkasid siis lakkuma
 ja tütrekesi harima:
 silitasid nende karvu,
 pidasid ka kangest' arvu:
 kuidas pätsi võrku püüda,
 väimeheks teda hüüda.
 Pätsil olid kallid päevad,
 isad, emad, tädid näevad,
 päts on väga priske mees,
 kel hambad suus ja rammu sees.
 Kus siis härga murreti
 ehk valmist kaera leiati,
 sinna pätsi paluti
 ja paremat tall' anneti.

Juhtusid siis pidud seal
 vanal otil, mustal karul,
 oli siis ka pätski seal
 tööiste karudega varul;
 rääkis, mis ta ilmas näinud,
 mitmed maad ta läbi käinud;

kuida Pohla karusugu,
 kenest väga peetaks' lugu,
 tark ja veider tantsimas,
 vedupulka vedamas,
 kukerpalli, ratast löömas,
 kükiteles pohle söömas.
 Suud ja silmad lahti peas,
 kuulis pätsi igamees.
 Viimaks igatsesid näha,
 kuidas pohla tantsi teha:
 palusid siis pätsikest,
 et tantsiks ehk ka natikest.

Päts siis tõusis tantsima
 ja tantsilugu joruma.
 Püstijalgel keha käänas,
 liikmeid imelikult väänas;
 käppe välja sirutas,
 laiali neid laotas;
 pani kõrd neid rinde peale,
 kõrd neid seadis puusa peale.
 Hüüdsid kõik, kes olid seal:
 "Vaata imet ilma peal!" —

Päts, kui lõppis tantsimast,
 kummardas neid pohla viisi;
 soovis head ööd kõigile
 ja ruttas kodu rahule.
 Kõik, kes õiglamad seal olid,
 ütlid: "Päts on kallis mees!
 Ei ta taha kiidelda,
 ei rumalamaid põlata."
 Aga olid teised seal,
 kes vana viisi armastasid,
 targaks ennast arvasid
 ja targemaid ka vihkasid:
 need siis pahandasid meelt,
 pruukisid ka oma keelt;
 tegid hirmus suure kära,
 läksid murdsid pätsi ära.

*

Seda igal ajal nähtud,
 et sel ikka vaeva tehtud,
 kes kui targem tõega
 rahvast püüdnud valgusta'.

(1821) *Sõnarine* I, 1989

GUSTAV ADOLPH OLDEKOP

ADAM JA ELLAJA

1.

Kui emma Ewa himmustus
Jo pattu olli täitnu,
Nink Adam ka sõi ubbinast
Ja sis üts Engel illewast
Om Paradisi hoitnu.

2.

Sis olli Adam murrelik,
Läts ütškord kõndma wälja.
Es olle röa, keswa sääl,
Pitk hain se kaswi nurme pääl
Nink kahrokaar ja lustja.

3.

Sis üttel temma henne man:
Kes nüüd mo nurme künnap?
Kes äästap sedda perrast ka?
Kust wimate ma leiba sa?
Kes kõrwalist mul annap?

4.

Sis hirnas ni se hobbone:
Ma tahha Adam täüta
So tahtmist, ilma et sa ni
Iks murretat, nink allasi
So weddada nink sõita.

5.

Mo ausa Adam, terre ka,
Ni rөөk se härg täl vasta.

Ma omma kõwwa otsaga
So atra tahha weddada;
Sis saap sul leiba kasta.

6.

Nink ommal wisil müüg se lehm:
Ja pima anna minna
Kui perrenaist sis nomit ka
Sul sõira, woisind walmista,
Kül sis saat süwwa sinna.

7.

Se esel tännit vallusast':
Kui rattid sul ei olle
Sis tahha minna säljaga
So kotti kiwwil' weddada.
Ma iks sul abbiš tulle.

8.

Se lammas mägas nidade:
Kui külm om, sis so naine
Mo willast langa kedrako
Nink kamsonid sul ummelgo;
Sis pesitat sa waine.

9.

Se zigga, wäga raswane
Se ruik: Sa woiit kül nätta,
Et minna kölba pradiš sul.
Sis te iks julgest' otsa mul;
Muud hääd ei woi ma tetta.

10.

Ehk wahhest sinna himmustat

35 | GUSTAV ADOLPH OLDEKOP /1755–1838/

Ka ütskörd koki süwwa,
Näts sis lo minna munne sul,
Ni kagat kanna, sest voit kül
Sa tahhast kokko lüwwa.

11.

Se penni hannatelli ka
Ja hauk: et ösel sinna
Woit hengada so naisega,
Sis tahha minna walwada.
Ni, Adam, ütle minna.

12.

Kass tulli sis weel wimate
Nink njaugas: minna walwa
Kül ööd nink päiwa römoga,
Et kurja rotti hirega
Kik sinno hääd ei salwa.

13.

Sis Adam kummard illusast'
Nink kige eest, mes tälle
Nüüd lubbasiwa ellaja
Wõt temma helde melega
Neil' tootada jälle:

14.

Et temma kui hä perremees
Taht neide eest hoold kanda,
Nink latsile ja perrele
Neid waiwada ka kunnage
Tööst' mitte lubba anda.

(1864) *Suve ödang*, 1985

RÄTSEP KERGEJALG

1.

Mo kallis zukro Lisoke
So perra ikke minna
So südda om töest' nidade
Mo wasta kui üts tinna.
Sa ollet nink sa jäät iks kalg
Ja waine rätsep kergejalg
Joosk ümbre ni kui rummal,
Oh sinna armas Jummal!

2.

Jo täämbä olli rummal ma.
Näts, naisterahwa reiwa
Mes sajaš walmis ummelda
Mul nemma kätte töiwa
Ma naksi sis ka teggema
Nink rutto rutto leikama.
Ent nätse, mes ma leiksi —
Paar kerraseri pöksi

3.

Kik om so sü, mo Lisoke!
Kui sinna tulle š mulle
Sa kallis kassipojake
Sis saaš ma röömsas jälle.
Ja sinna sis kül selge näe š
Et rätsep om üts õige mees.
Oh olle sa mo naine
Sis sütti minna waine.

4.

Ent kurja waimo kiusatus
Sul annap halwa nouwo;
Sest teotap so wallatus
Nüüd rätseppide auwo.
Oh mõtle lats, oh mõtle sa
Kes Paradisin umbleja
Kül Adamile olli?
Kust Ewal' reiwid tulli?

5.

Kui wahhest mõnni kaddelik
Taht rätseppid sul naarda;
Et ütte jännesega kik
Neid rätseppid woit haarda:
Sis kule wannast juttust weel
Mes rätseppide julge meel
Om ennemuste tennu
Nink sõtta ärralännu.

6.

Ne wanna jutto ütlewa
Et liin om ütskord olnu
Kun wainlasse jo olliwa
Täl õige liggi tulnu.
Jo lasti sure tükkiga,

36 | GUSTAV ADOLPH OLDEKOP /1755–1838/

Ei ütsik linast wälja sa,
Nink nälgi ka linan olli,
Sest kust neil toidust tulli?

7.

Pool kolu rahwas ütliwa:
Et andke lina ärra.
Me koleme jo näljaga,
Kes kulepe meie perra.
Sis tulli julge melega
Se Meister rätsep ruttoga
Nink tännit waiksel olla
Ma sulle abbis tulle.

8.

Sis lask se rätsep ummelda
Hend sikka nahha sisse.
Nink sedda sikka näijewa
Ka sis kik innimisse.
Ja walli pääl ta mökkotas
Nii kowwaste, et kuulda saas
Neil' wainlaisil' se helli
Mes üttest sikkast tulli.

9.

Ne wainlasse sis wandsiwa:
Oh läkkem enne ärra.
Se põrgo pessa meil' ei sa,
Ilmasjata om kärä.
Neil pennel om weel lihha säääl,
Sest näitse neide walli pääl
Käüp weel üts sik, ja welli
Kuis om täl kella helli.

10.

Se perra nemma jättiwa
Sis sedda lina mahha.
Ent keddage joht tennada
Hätteggijat ei tahha.
Et rätsep sikka hälega
Wõt sedda lina awwita
Sis sedda naruš pantaš
Tal sikka nimmi antaš.

11.

Ei olle minna sik, sest ma
Sis sikka sarwi kannas.

Ei pelga minna sedda ka
Et sa mul sarwi annas.
Ei sinna sedda joht ei te,
Sa ollet jo ni wäga hä.
Ke meil' saap häbbi andma
Saap essi sarwi kandma.

12.

Sis lö nüüd kät, ei ilma pääl
Sa õnsamb inniminne.
Mo arm om töttest' kindmamb veel
Kui minno umbleminne.
Nink ööd ja päiwa tahha ma
Hoold kanda armo melega
Et sinna ei nä waiwa
Seni kui läme taiwa.

Suve ödang, 1985

WEINSPERRI NAISE

1.

Kus om se armas linaken
Kel Weinsper nimmi sanu?
Se om sul suren tarkussen
Neid tütrit kaswatanu,
Kui lä ma ütškörd kossima
Weinsperri tütrit wotta ma.

2.

Uts Keiser, Konrat nimmega,
Kel olli südda pahha
Se lina pääl', taht wihhaga
Kik koluš lüwwa mahha,
Mes linan olli, söddama
Ta tulli sure wäega.

3.

Kui linakenne wasta pand,
Et kül täl hädda olli,
Sis Keiser ni täl teda and:
"Ma lina ette tulli,
"Ja tahha meeste rahwas säääl
"Kik üllespuwwa kabbla nääl.

37 | GUSTAV ADOLPH OLDEKOP /1755–1838/

4.

Kui neil' se sõnna kuluti
Sis olli paljo ikmist,
Ja ööd nink päiwa allasi
Iks olli kuulda kaibmist.
Leib olli kallis, kallimb weel
Hä nouw neil rahwal olli sääl.

5.

Woi, woi! me waise! mes meist saap!
Et piddagem weel juttust.
Ehk Jummal meid weel awwitap
Nink kulep meie palwust.
Woi, woi! jo kalan tunne ma
Et kabbla kiddi teggewa.

6.

Ent kui kik nouw om otsan jo
Nink juttus ka om ilma,
Sis naiste tarkus pästap so;
Neil om weel pääd ja silma.
Sest siuwu tarkus, naise pä
Teep, et sa hukka weel ei lä.

7.

Üts norik linan, armaken,
Kes eilä laulateti,
Sel olli weel hääd nouwo käen,
Kust rahwas rõmosteti.
Kui sedda nouwo kulete,
Kül sis te perrast narate.

8.

Kesk ösel, kule, lätsiwa,
Mes priskem naine olli,
Se Keisri mannu pallema
Nink teggi ikko helli
Ehk maggusaste palsiwa
Neil' siski paljo hääd ei sa.

9.

“Ne naise läwa, ütli ta,
“Nink woiwa ütten wõtta,
“Mes kallimb neile om; ent ma
“Sis tahha purruś tetta,
“Mes ülle jääp.” — Se sõnnaga
Ne naise koddo lätsiwa.

10.

Ent nüüd — nüüd silma wallale,
Nink kaege, mes tettaś.
Ja, wäga ansikas om se
Mes Weinsperrin nüüd nättäś.
Kik naise kandwa kottiga
Tööst' mihhe wälja säljaga.

11.

Kül Keisri teenri tahhiwa
Ka sedda kurjaś käända;
Ent temma üttel naroga:
Woi hä! woi hä! las jäda
Ni, kui ne naise teggewa.
Kui särast naist meil olles ka!

12.

Süüd anti andiś armoga
Nink naiste perrast peti
Suurt piddo; sure rõmoga
Neid tantso päle weti.
Sääl mängiti nink puhhuti
Nink hommungoni karrati.

13.

Kus om se armas linaken
Kel Weinsper nimmi sanu.
Se om tööst' suren tarkussen
Neid tütrit kaswatanu.
Kui lä ma ütskõrd kossima
Weinsperri tütrit wõtta ma.

Suve ödang, 1985

JOONATAN, MO VELI*

1.

Joonatan, mo veli, makap
Muide tapetuide man —
Sa mull' ollit kõige armsam,
Kõige kallim, Joonatan!

2.

Lauldge leina laulu, lauldge,
Omma häta kaivake —

38 | GUSTAV ADOLPH OLDEKOP /1755–1838/

Oh kuis tan ni haledaste
Meie velle kooliva.

3.

Velle perast nutsin mina
Väga rassesest' henne man,
Sest ta oll mo armakene
Ja mo kallis velleken.

4.

Sest ta armast mino niida,
Nii kui vellel sünnis tääl,
Sest ta armastuse perast
Mina teda kahitse.

5.

Ei mull enne mure lõppe,
Kui ma sinno näta saa,
Sis ma taha sino hauda
Lilledega ehita.

Suve õdang, 1985

* G. A. Oldekopile omistatav.

FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD

PORKUNI PREILI*

Mis virvaleek seal tiigiveel
 öötunnil loitvat näib?
 Mis kõneleb sest rahvakeel,
 mis jutt sest ringi käib?
 Üks preili selles tiigis
 on maetud vete all,
 kuid vaikes varjuriigis
 ei ole rahu tal.

Kord loss siin seisis uhkena,
 ja julge rüütel ses
 koos palgasõduritega
 ja õega elunes.
 Ta õde oli vaga
 ja õitsev nagu mai.
 Üks kannupoiss seal aga
 neil õnnetuseks sai.

Kui nägi preilit, õhkas ta:
 “Mind kuule, üllas neid!
 Sind armastan, mu omaks saa!
 Mis lahutaks veel meid?”
 Kas preili süda jahe
 võis kaua olla siis? —
 Üks öö nii õrn ja mahe
 ta lõpuks nõusse viis.

Siis hiilib poiss, kui unes õu,
 ta juurde varjat teid.

Ja viipab preili, põksvel põu, —
 ei märka keegi neid.
 Ei anna uneks mahti
 öö tulvil lembusest.
 Vast koit nad kisub lahti
 üksteise embusest.

Läks mõni kuu sest kaunist ööst —
 ah, kahvatuks löi palg
 ja neitsikuub jäi kitsaks vööst;
 hirm vaevas südant tal.
 Ei emaõnn sest tärka,
 mis liigub üsas siin:
 sest kartus põues ärkab
 ja vaev ja hingepiin.

Kaassüüdlasele kõigest sest
 neid kaebab silmad vees.
 Ning oma raskest saatusest
 neil hirm on homse ees.
 Kui retkelt mööda ilma
 siis saabub metsik vend,
 ei preili und saa silma,
 ei tea, kus peita end.

Ränk tund on jõudmas. Oh, kes võiks
 küll päevi peatada!
 On preili vennale nüüd kõik
 nõuks võtnud teatada.
 Süüd kahetsedes maha
 ta venna ette vaob,

40 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

palg kahvatu kui vaha,
 ning viimne jõud tal kaob.
 Siis sõtkub õde kuidas võib
 täis raevu rüütel karm.
 Ja kuhu kuldne kannus löi,
 seal verest täitub arm.
 Ei liigutada jaksa
 õe oiged südant sees.
 Vaid seks, et kätte maksta,
 toast välja tormab mees.
 Siis sõdur jäässe augu lööb;
 voog mustab, külm kui raud.
 Peab rüütel kohut keset ööd:
 õe haarab vetehaud.
 Ah, andestagu looja
 see kuritegu julm! —
 Näe, neitsi õitsva, sooja
 viib kaasa jääne surm.
 Nüüd seal, kus tiigi vetering,
 leek keskööl loitvat näib.
 Seal otsiskledes preili hing
 öötunnil ringi käib.
 Sest kuni hingepalvet
 ei ole loetud veel,
 ta pidama peab valvet
 ja rahu ei saa meel.

Algupäränd "Das Fräulein von Borkholm".
 Tlk Ellen Niit
 1836 *Teosed. Laulud*, 1953

BEVERINA PIIRAMINE AASTAL 1207*

Kaitseb kindlalt raud ja kivi
 terasrüüdes rüütliväge.
 Vihast metsik pärisrahvas
 ründab raskelt linnamäge.
 Näib, et ründajate kasuks
 hakkab lahenema taplus:

sõjakunstis kogend saksu
 kipub lööma eesti vaprus.
 Oma püha kodumulda,
 oma jumalate hiisi,
 naisi, lapsi, au ja priiust
 kaitstakse siin mehe viisi.
 Vihasena võitlus voogab.
 Üle surnute ja rusu
 edasi läeb eesti vägi
 vankumatus võidus.
 Vaata, äkki tornilaele
 mungakogu astub rahu,
 kandes kannelt. Tume rüü tal
 lehvib kerges tuulekahus.
 Ja kesk sõja karmi kära
 laulik voli annab käele, —
 kandle mahedaid akorde
 kandub kõrvu vaenuväele.
 Kas ehk tuli rahujumal
 leevendama meeste viha,
 või kas kandle võluhelid
 võtsid kättemaksuiha?
 Nagu unus võitlustahe,
 nagu hajus vaen ja kurjus:
 Orpheuse võluhäälist
 mehed nagu oleks purjus.
 Vihast leegitsevaid silmi
 helivõlu veega täidab,
 igatsusi imelisi
 raevutsevaid rinnus läidab.
 Ning siis äkki eesti salgad
 nõuks on võtnud koju sõita.
 Kandleviis nii juhtumisi
 aidanud on ordul võita.

Algupäränd "Die Belagerung von Beverin
 im Jahre 1207". Tlk Ellen Niit
 (1846) *Teosed. Laulud*, 1953

41 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

[Vana aeg oli vaenuaega]
[DIE TAGE DER VORZEIT]

Vana aeg oli vaenuaega,
 Piinaaega pikaline,
 Ohtuaega ohakane,
 Orjavitsne orma-aega,
 Kurnetav ning kurba aega!
 Vaenu vaimud meid vaevasid,
 Papi paaterid painasid,
 Rüütlid rüüstavad riisusid,
 Röövisivad röövelina,
 Mörrasid mõrtsuka mõõgad!
 Rootsi roosk oli roostekaste,
 Saksa sahk oli sapi-rakku,
 Kaarnad kandsid katku-kakku,
 Nülge näkid nälja-nappi.
 Põlve põld oli saksa toitu,
 Söötis-maa pidi meida söötma,
 Kanarbik meid kasvatama,
 Aganik meid avitama.
 Kümnis kisti nende küüsi,
 Kohtu-osa nende kotti,
 Rahakopik nende kukru.
 Ristiisa rikkust ripsis,
 Napsatas naudi navilta,
 Puutus püha-hiie puusse,
 Algas armu-hiie allikasse:
 Tapper tabas Taara tamme,
 Kirves Kiiru-hiie kidura!
 Oda ots oli okkiline,
 Teritatud mõõga tera,
 Vibu nooleke nobeda!
 Kulla vend, mul vennikene,
 Kallis peigu, kaunikene!
 Rutake ruunale rutusti,
 Ratsul raudase rahvale,
 Tuhkru turjal Turjamaale,
 Võigu võimul Võidumaale.
 Küll tuleb Soomest sugulane,
 Saare mees meil sarnaline,
 Abimeesi Harjumaalta,

Visameesi Virumaalta.
 Viru vikat vihane,
 Harju ahingid ägedad,
 Hiiu kiilid kiusalikud,
 Turjamaa tuurad tugevad.
 Kilp aga kindel kiili vastu,
 Ahmas ahingi ägeda,
 Oimas oda okkalise,
 Takistas tapperi terase,
 Vingutas vikati vihase,
 Tuuseldas tuurad tugevad....
 ... Pagu-urka pagenesin,
 Katku taha taganesin;
 Palve paelu palmitasin,
 Ohkamisi ohverdasin,
 Suigumisi suitsetasin,
 Soovimisi sosistasin.
 Venelane, vennikene,
 Kaela löikja, karukene,
 Hakkas Koeru kõrvetama,
 Viskas virmla Virusse,
 Põletaja Põltsamaale,
 Viletsuse Viljandisse.
 See'p ole küla kütis-suitsu,
 See on sõja sõrvasuitsu,
 Ahtra ahervare auru,
 Lahingu Lauritsa-suitsu,
 Põlend linna põua-suitsu:
 Ristiisa risutaja,
 Nime nina niisutaja,
 Pani painaja parmaste,
 Tappija Taara-hiie toassa.
 Saksalane, salaussi,
 Sisalikku sileda,
 Ikestas meid orjaikke,
 Raudarooma rakke'esse.
 Ega see ole ehapuna:
 See on vaenu tulepuna,
 Mässamise mängi puna,
 Vennakeste vere puna,
 Mis on taevas tarretanud,
 Pilved pilul palistanud.

42 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

Ehatäht sai ehmatama,
Koidutäht sai kohkunema,
Kuu palegi kahvatama.

1845 (1850) *Teosed. Laulud*, 1953

[Eesti lauluanne]
[DIE POESIE DER ESTHEN]

Muist' magas kuldses kätkis
Üks taeva lapsuke,
Kes lahke näoga võitis
Kõik vaatjad rõõmule:
Lahk' lapse unenägu
Neil' ilu, õnne koob,
Kui kevadine kägu
Uut tundmust põue toob.
Kui jumalikul kaitsel
Saab lapsest neitsike,
Kes kaunib suve õitsel
Ja tiivul võtab tee,
Et surelike sugu
Talt laulu õppides
Ka kõrgemate lugu
Võiks laulda Taara ees, —
Seal tulnud võõrad kurjad,
Kes paljaks rüüstnud maa;
Nälg, tuli, sõjad, kurnad,
Katk, tõved piinaga.
Õnn, keda surma lükkel
On katnud vilu muld,
Kus teised orja kütkes
Said tunda piina tuld.
Laps oli pakku läinud,
Kui rahval raskem aeg;
Mis tema unes näinud,
Sest elab riismeid praeg'.
Kuid orjapõlve kurjus
Ei laulu kaotanud:
Ei viltupeade nurjus
Vist sule laulul suud.

(1846) *Teosed. Laulud*, 1953

KOTKAS, KASS JA EMIS

Üks ennemuistne jutt

Kõrge tamme ladva otsas
Pesitas üks uhke kotkas,
Linnusugu kuningas.
Tamme harude keskosa
Täitis kassi-eide pesa,
Kes seal praegu poegimas.
Maa sees tamme juurte taga
Elas emis põrsastega.
Naabrirahva sõprus idus
Kõigi kolme pere pidus,
Kadedus ja salaviha
Neil ei solkind verd, ei liha.
Aga kuri põrguanne
Tõstis vale keelekande
Kassil kurjas südames.
Tema ronis kotka ligi,
Rääkis: "Meie palehigi
Kalleid lapsi kasvatades
Läheb aina üsna nurja;
Vaata, emis mõtleb kurja!
Tema tuhniv nina puurib
Õõnsaks maa, kus tamme juurib,
Ja kui tõstab tuulehoogu,
Langeb tammepuu meil loogu,
Pillab meie noore sugu,
Miska emis täidab pugu.
Pea, mis ütlin, kõvast kinni,
Muidu teeb meil' emis pinni."
Kass läks kotkalt salamahti
Emisele võõrsiks, sahkis:
"Tere, kulla naabrimoori,
Tulin vaatma teie noori! —
Nähes keni väetikesi
Veereb mulle silma vesi:
Pistad rinna laste mokka,
Aga kotkas vestab nokka;
Kui sa jala kodunt tõstad,
Neelab tema sinu pörssad.
Pesast enam ta ei lähe —

43 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

Sest on kuri nõu ju näha.
 Ära vihka sõbra juttu,
 Jumalaga! mul on ruttu.”
 Kassike nüüd ootas pesas,
 Kuni kurjus võsus kesas.
 Kotkas oma poegi valvas,
 Sest et kartis sea kihva;
 Vaene emis jälle pelgas
 Kotka kurja küünte viha.
 Kodunt minna nad ei julge,
 Lõpvad mõlemad siis nälga:
 Kotkas, emis poegadega
 Andsid kassiperel' rooga.

*

Need, kes kurja keeltepeksu
 Uskvad, lähvad ikka lõksu. —
 Armas rahvas, vaata ette:
 Kotkas, emis oled sa!
 Langed kassi vale kätte —
 Kes sind seal võib aidata?

1846 (1847) *Teosed. Laulud*, 1953

KOIT JA HÄMARIK

Kas sa tunnend valgustavat
 Tuletungalt Taara tares?
 Praegu peitis pilve põue
 Päike silmad puhkamaie,
 Udu kaissu unistama.
 Läänest, kuhu valgus langes,
 Kannetakse ehakumal
 Kustund küünal ida kambri,
 Kust meil kuldne elupaiste
 Teisel päeval taeva tõuseb.
 Kas ehk tunnend kanget käppa,
 Kelle pihu peites päikest
 Punetes viis puhkamaie?
 On sul tuttav teine ori,
 Kes meil' kuldse elupaiste
 Hommikul pannid põlema?

Vanaisal kasvis kodu
 Kasulasteks poiss ja piiga
 Närtsimata noorusega.
 Kui nüüd päike orjuskäiki
 Esimest kord lõpetanud,
 Koju tulnud puhkama,
 Puhund Vanataati tarka:
 “Märka, tütar H ä m a r i k k u !
 Sinu hooleks usun tungla
 Kustutust ja öösist kaitsmist,
 Et ei kuskil sünni kahju.”
 Ja kui päike teisel päeval
 Oma orjust pidi alg'ma,
 Pajatas taat poisile:
 “Kuule, K o i t , mul kallis poega!
 Sulle sulgen toimetuseks
 Valgustungla sütituse;
 Puhu sa tuld mul tubaje,
 Lehvitele lõkkeid leele,
 Pista päike põlema!”

Truuvilt täitsid päikse orjad
 Targa taadi toimetusi,
 Et ei päeval puudund päike,
 Ööl ei juhtund õnnetusi.
 Ja kui talvel valgustungal
 Kiirem õhtul kaotas kuma,
 Viivitas ka hommikvalgus.
 Vistist suve virkadele
 Puhkuspõlve paisatie
 Väsind selga sirutada,
 Ainet külge hauduneda.

Ja kui kevadisel keerul
 Päike ruttab elu päästma,
 Lillesid ja laulu looma,
 Suvel põldu sigitama,
 Viljaivi valmistama:
 Siis tal rohkest rühkimisi,
 Pisut puhkamise püsi.

Aasta armsam iluaega
 Puhus õues õnne pilli.
 I l m a r i s e ilu-telki
 Täitis õnneliste tuhin,

44 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

Lindude ja rahva kärin.
 Kesköö lühikatte varjus
 Olivad ka päikse orjad
 Silmast sihtind südamesse.
 Patsil käsi pigistelles
 Juhtund poiss kui kogemata
 Kaunist piigat paitama.—
 Vaata, ü k s silm ala valvab,
 Kel ei lauge kattemista —
 Saanud kesköö salasüнди,
 Noorte nalja nägemaie.
 Teisel päeval kutsus taati
 Päikse orjad pihikambri.
 “Lepin, lapsed” — puhus taati
 Lahkel näol neil — “teie tööga,
 Soovin sõudevada õnne
 Videviku viludani!
 Toimetage tulevikus
 Nagu m e e s ja n a i n e paaris
 Täna poisi, piiga tegu.”
 Ühel meelel hüüdsid lapsed:
 “Vanaisa, ära raiska
 Meie rikast röömpõlve,
 Peiulikku lustipidu!
 Noorel neiulikul nurmel
 Õitsegu meil ilu õnned!”
 Vanaisa kinkis lastel’
 Peiupõlve igaveseks.
 Igal aastal õnneajal
 Saavad päikse pärisorjad
 Neljal suvenädalatel
 Kesköö kaisus õnne maitsta.
 Häbeliku Hämariku
 Palge puna paneb taeva
 Laialisti läikimaie,
 Kui ta päikest Koidu kätte
 Andes juhtub viivitama.
 Vanaisa heldus ehib
 Neile kosjapõlve piduks
 Metsad, luhad õilme ehte.

1850 (1878) *Teosed. Laulud*, 1953[Sõjakulleri sõit]
DER KRIEGSBOTHE

Sõitsin suisa Soome silda,
 Wesi-kaare wasket teeda,
 Wikkerkaari wihma teeda,
 Kuninga käsk kukkurus,
 Wanema käsk wammuksis,
 Sõa sõnum suude sopas.
 Mis mul wasto wankonessa?
 Jubedusta juhtumista!
 Wankus wasto wana wares,
 Wana wares, waene meesi.
 Nokka nuusutas nurmena,
 Sõermed puhusid pilwena.
 Nina oli sõda nuusutanud,
 Sõermed udusta sõelunud:
 Kas ei sala aiso tunneks,
 Kiire käso kirja oskaks.
 Juba oli sõda nuusutanud,
 Were auro aisotanud.
 Sõitsin suisa Soome silda,
 Wesi-kaare wasket teeda,
 Wikkerkaari wihma teeda,
 Kihutes kiiruse käsko;
 Kuninga käsk mul kukkurus,
 Wanema käsud wammuksis,
 Pealiko käsud kübara al,
 Sala sõnum suude sopas:
 Et juba lipud liikumaies,
 Oda okad orjamaies,
 Mõega terad teenimaies.
 Mis mul wasto wankonessa?
 Jubedusta juhtumista!
 Wasto wankus kotkas kuri,
 Kotkas kuri, kõwer nokka.
 Nokka nuusutas nurmena,
 Sõermed ududa uurisid:
 Kas ei asja aiso tunneks,
 Kiire käso kirja oskaks.
 Sõge oli sõda nuusutanud,
 Were auro aisotanud,

45 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

Töttas teistele teadusida.

Sõitsin suisa Soome silda,
Wesi-kaare waskit teeda,
Wikkerkaari wihma teeda,
Kihutis kiiruse käsko;
Kuninga käsk mul kukkurus,
Wanema käsud wammuksis,
Sala sõnum suude sopas,
Pealiko palwed keele paelul:
Et jubba lipud liikumaies,
Oda okad orjamaies,
Tapperi terad tahtemaies.
Mis mul wasto wankonessa?
Jubedusta juhtumista!
Tuli wasto kaarna poega,
Kaarna poega, raisa-rooga.
Nokka nuusutas nurmena,
Sõermed puhusid pilwena:
Kas ei sala aiso sõeluks,
Kiire käsu kirja oskaks.
Sõge oli sõda nuusutanud,
Were auro aisotanud,
Töttas teistele teadusida.

Sõitsin suisa Soome silda,
Wesi-kaare waskit teeda,
Wikkerkaari wihma teeda,
Kihutis kiiruse käsko,
Kuninga käsud kukkurus,
Wanema käsud wammuksis,
Sala sõnum suude sopas,
Pealiko palwed keele paelul.
Mis mul wasto wankonessa?
Jubedusta juhtumista!
Wasto wankus hundikene,
Hundi kannul karokene.
Ninad nuuskusid nurmena,
Sõermed ududa uurisid:
Kas ei asja aiso arwaks,
Sala kirja käsko tunneks.
Sõbrad olid sõda nuusutanud,
Were auro aisotanud,
Töttasid teistele teadusid.

Sõitsin suisa Soome silda,
Wesi-kaare waskit teeda,
Wikkerkaari wihma teeda,
Kihutis kiiruse käsko;
Kuninga käsk mul kukkurus,
Wanema käsud wammuksis,
Sõa sõnum suude sopas,
Pealiko käsud kübara al:
Et juba lipud liikumaies,
Tapperi terad tahtemaies,
Mõegala mõted mõllamaies.
Mis mul wasto wankonessa?
Jubedusta juhtumista!
Wasto wankus nalga nõrka,
Nalga nõrka, kõlka kokka.
Nina nuusutas nurmena,
Sõermed sõelusid pilwena:
Kas ei sala aiso tunneks,
Kiire käsu kirja oskaks.
Sõge oli sõda nuusutanud,
Were auro aisotanud,
Töttas teistele teadusida.

Sõitsin suisa Soome silda,
Wesi-kaare waskit teeda,
Wikkerkaari wihma teeda,
Kihutis kiiruse käsko:
Kuninga käsud kukkurus,
Wanema käsud wammuksis,
Sala sõnum suude sopas:
Et juba lipud liikumaies,
Oda okad orjamaies,
Ahingid asja ajamaies,
Tapperid teisi tautamaies.
Mis mul wasto wankonessa?
Kogemata kiusatusta!
Wasto wankus katko kawal,
Katko kawal, rahwa rõõwel,
Sõa seitsme selli kurjem!
Nina nuusutas nurmena,
Sõermed sõelusid pilwena:
Kas ei sala aiso arwaks,
Kiire käsu kirja oskaks.

46 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

Sõge oli sõda nuusutanud,
 Were auro aisotanud,
 Tõttas teistele teadusida.
 Kinni ma kimmeli kõitasin,
 Panin ruuna rauda ikke,
 Kõrwi Kalewi kammitsa:
 Et ei suutnud samomaie,
 Ega jooksu jõudemaie.
 Akasin asja arwamaie,
 Meeli mõtelda meelitama:
 Kas mo käigist kasu kaswab,
 Sõidust suuremat sigineb.
 Werised on waeno wermed,
 Sõal siuguna sügawus!
 Miks ma waeno wiletsusta,
 Mõrtsuka mõega mõllamista
 Raho põlwele pillutan?
 Saago, saago, ma sajatan,
 Saago sõnum sügawussa,
 Mere marrussa magama,
 Kala kudussa kaduma!
 Uinogo ummista urkanessa,
 Enne kui eliseb edasi,
 Enne kui kõliseb küllaie!
 Kiskusin käsud kukkurista,
 Wanema käsud wammuksista,
 Puiskasin põhjato meressa,
 Laenete lango laiema.
 Wesi weeretis wahtussa,
 Pihu puistetab pilwessa,
 Kalad kadusid kohkessa!
 Nõnda waikis waeno warin,
 Nõnda kadus sõa kärin.

Heinrich Neus. *Ehstnische Volkslieder* III, 1852

[Loomismüüt]
SCHÖPFUNGSMYTHEN
Bruchstücke. B

Siuro lindo, T a a r a tütar,
 Siuro lindo, sinisiwa,
 Sündis isa sundimata,
 Kaswis ema audomata,
 Sõsarate soowimata,
 Welekeste wasto meelta.
 Ei old linnul pesakesta,
 Pääso poeal aude paika,
 Udusulgi uendada,
 Werisulgi walmistada.
 Aga U k k o asutie,
 Wana isa walmistie
 Tütterillo tuule tiiwad,
 Tuule tiiwad, pilwe wiwiad,
 Misga lapse liugenesse,
 Kaugeella kandenesse.
 Siuro lindo, T a a r a tütar,
 Siuro lindo, sinisiwa,
 Lendas palju, liuges palju,
 Lendas, liuges lõune alla,
 Pööras põigite põhjula,
 Lendas üle kolme ilma.
 Üks oli ilma neitsikeste,
 Teine kaswul käherpäide,
 Kolmas koogalaste kodu,
 Koogalaste korjuspaika.
 Siuro lindo sirges siiwu,
 Sirges siiwu siidisida,
 Lendas, liuges taewa alla
 Pääwa linna lähidale,
 Kuu kumeda kodani,
 Weide waskiwärawani.
 Siuro lindu sirges siiwu,
 Sirges siiwu siidisida,
 Lendas palju, liuges palju,
 Käänas õhtula kodoje.
 Isa tütterilt küsima:
 Kus sa liuges lendanessa,

47 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

Kus sa kaugel käidanessa,
 Mis sa nugissilm nähtanes?
 Siuro mõistis, Siuro kostis,
 Kostis wasto kokkumata:
 Kus ma liugessa libisin,
 Senna jätsin litterida;
 Kus ma käiessa keerutin,
 Senna sattus siidi sulge;
 Kus ma siiwu siputasin,
 Saba sulge satutasin.
 Mis mul nugissilm nähikse,
 Sest on seitse jutustada,
 Kaheksa mul kõneleda.
 Kaua käisin Kõukse teeda,
 Wikkerkaare wihma teeda.
 Mõöda rasket rahe teeda.
 Kaua käisin kähtepäini,
 Libisesin lihtepäini,
 Kunni leidsin kolme ilma.
 Üks oli ilma neitsikeste,
 Teine kaswul käharpäide,
 Kolmas koogalaste kodu,
 Koogalaste korjuspaika,
 Kus need kenad kaswanesid,
 Siidisiised sirgenesid.
 “Mis sa kuulid, kuulutelle!
 Mis sa nägid, näitanella!”
 Mis ma kuulin? kulla taati,
 Mis ma nägin? isakene!
 Kuulin neidu naljatusi,
 Naljatusi, kurwastusi,
 Käherpäie pilgatusi,
 Koogalaste kiljatusi.
 Miks nee neido naljatliko,
 Käherpäaga kaswandiko,
 Koogalased kanakesed
 Aina üksi elanessa,
 Audojata kaswanesa?
 Küsitelle kõigis kohtes.
 Kas ei taadil tähte poiga,
 Tähte poiga ehk kaa teista,
 Kes läab neido peastenessa,

Käherpäida kuulamaie?
 T a r a mõistis, kohe kostis:
 Lenda, tütar, liuge, tütar,
 Lenda tütar, lõune alla,
 Liuge libas lääne poole,
 Läänelt põigite põhjule.
 Libise ukko ukse ete,
 Lääne eide läwe alla,
 Põhja eide peenderille:
 Küsitelle kosilasi,
 Palu piiga peastijaida.

Friedrich Kreutzwald, Heinrich Neus.
Mytische und magische Lieder der Ehsten,
 1854 [1975]

[Legend]
LEGENDE

Ussen ümberkaiemissen,
 Läwelt waaten lagedalle
 Nägin tule nurme pääle,
 Kirge kesäl kaswanesse.
 Mis sääl tuel tehtanessa?
 Jeesu perge hukatie,
 Paharättel põletie.
 Paganad tuld puhunesse,
 Perglid lõket lehwitasse,
 Kurjad kirge kaswatesse.
 Jeesus, poega, palumaie,
 Aine keelel hüüdemaie:
 “Saatke sõna Maarialle,
 Käsku kulla eideelle!”
 Kesse käsku kuulutama,
 Sõnumida sõudemaie?
 Kiku, wirk, läks käsku wiima,
 Täädusida toimetama;
 Läks siis orele kirgumaie,
 Tamme ladwas tännitama:
 “Tule maale, Maarja, ema!

48 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

Tule poega peastamaie!
 Jeesu perge hukatie,
 Paharättel põletie.
 Paganad tuld puhuwad,
 Perglid lõket lehwitawad,
 Kurjad kirge kaswatawad!“
 Maarja kõndis kaugeella,
 Wõtt' ei kutsu kuuldanesse.
 Nägin tule nurme pääle,
 Kirge kesäl kaswanesse.
 Mis säääl tulel tehtanessa?
 Jeesu perge hukatie,
 Paharättel põletie.
 Paganad tuld puhunesse,
 Perglid lõket lehwitasse,
 Kurjad kirge kaswatesse.
 Jeesus, poega, palumaie,
 Aine keelel hüüdemaie:
 “Saatke sõna Maarialle,
 Käsku kulla eideelle!“
 Kesse käsku kuulutama,
 Sõnumida sõudemaie?
 Lamma oli ärakütsetud,
 Panni pääl poolel põletud,
 Pool kütsetud, pool põletud.
 Lambuke läks käsku wiima
 Mägädalle määgimaie:
 “Tule maale, Maarja, ema!“
 Tule poega peastamaie!
 Jeesu perge hukatie,
 Paharättel põletie.
 Paganad tuld puhuwad,
 Perglid lõket lehwitawad,
 Kurjad kirge kaswatawad.“
 Maarja meres ujumaies,
 Laantel lusti laulemaies
 Wõtt' ei usku lamba kutsu.
 Nägin tuule nurme pääle,
 Kirge kesäl kaswanesse.
 Mis säääl tuulel tehtanessa?
 Jeesu perge hukatie,
 Paharättel põletie.

Paganad tuld puhunesse,
 Perglid lõket lehwitasse,
 Kurjad kirge kaswatesse.
 Jeesus, poega, palumaie,
 Aine keelel hüüdemaie:
 “Saatke sõna Maarialle,
 Käsku kulla eideelle!“
 Kesse käsku kuulutama,
 Sõnumida sõudemaie?
 Ärg oli äratapetud,
 Pool tapetud, pool jätetud.
 Ärg läks käsku ojamaie,
 Läks siis mõurates merele,
 Karates kõrge kaljule:
 “Tule maale, Maarja, ema!
 Tule poega peastamaie!
 Jeesu perge hukatie,
 Paharättel põletie.
 Paganad tuld puhuwad,
 Perglid lõket lehwitawad,
 Kurjad kirge kaswatawad.“
 Maarja oli pulmapidudel;
 Tantsi taren tallamaies
 Wõtt' ei usku ärja hüüdi.
 Nägin tule nurme pääle,
 Kirge kesäl kaswanesse.
 Mis säääl tulel tehtanessa?
 Jeesu perge hukatie,
 Paharättel põletie.
 Paganad tuld puhunesse,
 Perglid lõket lehwitasse,
 Kurjad kirge kaswatesse.
 Jeesus, poega, palumaie,
 Aine keelel hüüdemaie:
 “Saatke sõna Maarialle,
 Käsku kulla eideelle!“
 Kesse käsku kuulutama,
 Sõnumida sõudemaie?
 Hobu oli arahukatud,
 Pool hukatud, pool jätetud.
 Hobu kihut käsku wiima,
 Hüppas, ujus üle mere,

49 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

Hakkas armsast hüüdemaie:
 “Tule maale, Maarja, ema!
 Tule poega peastamaie!
 Jeesu perge hukatie,
 Paharätteil põletie.
 Paganad tuld puhuwad,
 Perglid lõket lehitawad,
 Kurjad kirge kaswatawad.”

Maarja hakkas mõtlemaie:
 Kas ilm ehk ümberkäänatud,
 Päike tõusnud pööritie?
 Maarja ema kõnelema:
 “Tapetantsi tarepoisid,
 Minge, Peeter, Paawel, Marti,
 Hans weel, armas sulane!”

Peeter istus kikka selga,
 Paawel lamba laudja pääle,
 Hans siis põlend ärja selga,
 Mart hukatud hobu selga.
 Maarja poissa palumaie:
 “Orjaline, otsi oda,
 Palgaline, püa mõeka,
 Käskujalg, wõta taperi!”
 Siis tõi tuuli sõnumid,
 Pilwed poea palwesida.
 Maarja ema hõikamaie,
 Kolme tüdart käskimaie:
 “Ann mul armas, Kadri kallis,
 Hedu mul ellitud tütar,
 Otsige mul roti reiwad,
 Hiire hanna kengitse!
 Tooge tük siis kulda lõnga,
 Teine hõbe elmesida,
 Kolmas siidi tanusida!
 Palgepoissi, pane hobu,
 Ratsu rohkest rahadelle!
 Pange päitsid pääwakirja,
 Suitsed jälle Soomekirja!
 Pange kullatsed tugime,
 Kust, kui Maarja peaseb maale,
 Teda kohe tuntanessa.”
 Hobu päitsed pääwakirja

Kaugelt linna läikimaie;
 Kulda tugim Maarja käässa
 Kuningliku kuulutawad.
 Pergli poead pelgadesa
 Pagenesid tule manta;
 Jeesus, poega, peasenessa,
 Oma maale minemaie.

[*Der Gelehrten Estnischen Gesellschaft bei der
 Kaiserlichen universität zu Dorpat...*]
Ehstnische Volkslieder, 1863

LAULIK

“Mis kuulen õues väravalt,
 Mis sillalt helisema?
 Las' meie kõrva lauluhäält
 Siin saalis kõlisema!”
 Nii rääkis vürst, seal jooksis poiss,
 Kui tuli poiss, seal hüüdis vürst:
 “Las' vana tuppa tulla!”

“Ma teretan teid, härrad näht',
 Teid kaunid proua-imed!
 Mis rikas taevas, tähes täht,
 Kes tunneb kõik te nimed!
 Siin ilusaali uhkuses
 Silm kinni, et mul imestes
 Ei sünni aega viita.”

Kui laulik silmad langutand,
 Siis kandlekeeled hüppe!
 Kõik rüütliid mängu imeks pannid
 Ja prouad vaatsid rüppe.
 Ja vürst, kes rahul mänguga,
 Käsk' laulikule jagada
 Üht kullast ketti palgaks.

“Ei kullast ketti anna mull',
 Sest ketti rüütliid tahtvad,

50 | FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD /1803–1882/

Kes sõjas vaprats abiks sul,
 Kõik vaenu odad lõhkvad.
 Kett kantslerile anna sa,
 Et tema selle kullaga
 Võiks teiste kilda kanda.

Ma laulan nii kui laululind,
 Kes põõsastikus elab;
 Mul laul on kõige rikkam hind,
 Mis kõrisõlmest kõlab.
 Kui tohiks paluda teid siin:
 Siis kallist viina laske mull'
 Kuldpeekri-täie anda!"

Ta rüüpas nüüd, ta tühjendas;
 "Oh jook täis magust võimu!
 Õnn majas kolm kord ühendas,
 Kus seda väikest lõimu.
 Käib käsi heast', mind mõtelge
 Ja isal' tänu ütelve,
 Kuis joogi eest teid tänan."

*Angerwaksad. Üks laulu-krantsikene,
 mis Wiru-laulik wälja-annud, 1861
 Teosed. Laulud, 1953*

Ülesvirg'val loomusel
 Kostavad kui leinakeeled
 Kurbust minu südamel'.

Mis võib rõõm küll mulle tuua.
 Mis see kaunis kevade?
 Ainukene, keda otsin,
 Ligi, — ja jääb kaugele.
 Igatsedes tõstan käsi
 Kalli varjukujule;
 Oh, ei jõua kinni võtta.
 Süda jääb mul janule!

Tule alla, kullakene,
 Jäta maha uhke mõis!
 Suve sünnitatud lilled
 Puistab rüppe sulle poiss,
 Kuule, leplik kostab laulust,
 Vesi veereb allikast:
 Aset annab väiksem hurtsik —
 Kõitnud arm k a k s õnnelast.

*Angerwaksad. Üks laulu-krantsikene,
 mis Wiru-laulik wälja-annud, 1861
 Teosed. Laulud, 1953*

NOORMEES JÕE ÄÄRES

Istus lättel poisikene,
 Punus lillepärjakest,
 Nägi, kuidas õilmekesi
 Rüüstes viidi lainetest.
 Nõnda lendvad minu päevad,
 Kui need lained langevad,
 Ja nii kolletab mu noorus,
 Kui need lilled närtsivad!

Ära küsi, miks ma leinan
 Elu kenal õilmekuul!
 Kõik on rõõmu täis ja loodab
 Kevadise ukse suul.
 Aga tuhanded need hääled

LEINAJA TÛTARLAPS

Päike veeres, õhtu jõudis, üks õhtu soe ja vaik,
 Nüüd ehapuna paistel on mets ja murupaik,
 Ja palavusest väsind ja tehtud raskest tööst,
 Läks koju talurahvas, kus rahu lootsid ööst.

Küll raske töö neil olnud, kui vapura meeste löök,
 Sest vaenu kurja hulga on tapnud nende mõök.
 Nad vara mässi läksid, kui taeva tõusis koit,
 Ehk rohkest langes neid, jäi neile siiski võit.

Ja välja ligidal, kus tõusis sõjamäng,
 Tee ääres seisis küla, kus tühi mõni säng.
 Üks piiga istus ukse ees, arg näitas tema silm,
 Ta vaatas tulijaid, küll süda põues külüm.

Mis otsib igatsedes silm? Mis tema mõtte kand?
 Kas temal palge punetust on eha sünnitand?
 Ta istus vaikselt, hingeta ja oli väga kurb,
 Et kuulates ja vaadates ta tuim kui kaseurb.

Nüüd läksid mööda mees ja mees. Vaik oli piiga suu,
 Ja siiski küsis igaüht ta silmavaade truu,
 Üks raske küsimus, ja arg, ja siiski sõnata,
 Veel vaiksem see kui õhuke, mis rinnust hingas ta.

Kui mööda jõudnud kõik see hulk, ja kedagi ei tulnd,
 Küll vaob piiga lootus seal, kel lootust enam polnd.
 Ei nutnud tema valjusti, vaid rasked pisarad —
 Kui istus käsipõsekil — tal silmist veerevad.

Mispärast nutad sa, mu laps? jää julgeks, lootust vist,
 Oh, tütar, kuule ema sa, ja jäta nuttemist!
 See, keda silm sul siit ei leidn'nd, ehk tuleb hiljem siis,
 Ta elab, mõtleb sinu peal', kuis noorte meeste viis.

“Oh, valmista mull' surmasärk, eit, minu aeg on täis,
 Ju magab vilus muru all, kes kosjas mulle käis.”
 Ja teisel hommikul on säng, kus piiga magand, külüm,
 Tal süda põues tarretand ja murtud nuttev silm.

Wiru lauliku laulud, 1865

Teosed. Laulud, 1953

CARL WILHELM FREUNDLICH

JÄNESE ÕHKAMINE II

Oh kui rasked on mu päevad,
seda kõik mu vennad näevad!
Meid kui lindu püietakse,
sagedast' ka müietakse.
Täna sai mind jääger näha,
püüdis mulle tüli teha;
ütles: "Hurdad, minge sinna!
Jänes kargab seie-tenna:
nahk ja pea saab teile antud,
liha, see saab mõisa kantud."
Kui ma kuulsin seda juttu,
kargasin siis õige ruttu.
Tahtsin end küll ära petta,
koerad hoopis kaugel' jätta;
siiski nad mind kinni võtsid,
jäägri juurde jälle tõtsid.
Kui mind jäägri juurde toodi,
sadulasse varssi poodi;
viidi mõisahärra ette,
pärast anti koka kätte.
Küll siis kokka palusin,
haledasti ulusin:
"Armas kokk ja rasvamokk!
Jääger on nii loll kui sokk!
Las ta hurdad hulluks jääda,
rahvas teda välja naerda!

Ma ei ole paha teind;
orase küll olen käind,
haavaoksi närinud
ja metsa nõnda harinud."
Viimaks sündis suurem häda,
sest et kokk ei kuulnud seda.
Poos mind üles varna otsa;
naha, see ta viskas metsa.
Kui ta minu nahka nülgis,
tuhat tulist välja sülgis.
Pärast praevarda pani,
küpsetas mind siis kui hani.
Pani tinavaagna peale;
kuulsin siis veel jäägri hääle:
"Jänes laua peale tooge,
viina tema terviks jooge!"

*Siin on Magdeburgi-linna hirmsast ärrarikkumisest. Muhho-maa hundi jahhist. Jänese õhkamisest ja Rehhepappist luggeda, 1837; 1848
Eesti luule, 1967*

TEOMEHE ELUST

Kui suil, kangel palaval,
 mind päike kõrvetab,
 ning vihmalahing märjal a'al
 mind tumaks läbi leotab;
 kui müristab ja välku lööb
 ning pili taevast mustaks teeb,
 ei tõmba härjad adra ees; —
 mis teeb siis vilets teomees?

Kui heinamaal ei kasvand rohtu,
 mis sest kasu, mis ma niidan?
 Päev on otsas, käes on õhtu!
 Ikka veel ma aega viidan! —
 Kubjas karjub: "Jõua, Jüri!
 Eks sa tea, et härra kuri!"
 Kes vastab nüüd mu päeva eest,
 ehk kaitseb väetit teomeest?

Keskööl, kui tähed hiilgavad
 seal kõrges sinu ees,
 ning linnukesed hingavad
 siin metsas puude sees,
 ei olnud und veel minu silmas!
 Küll nõnda on siin eluilmas!
 Ikka elan häda sees
 mina vaene teomees!

Kui pimeduse mustad tiivad
 vuhisevad taeva all
 ning tuulerammu puistab liivad,
 paksud tol mud vuhinal
 ja kuivatab mu palehigi —
 kas mu hoone on siis ligi?
 Kui lähen väsind reheteest,
 kes tänab mind, vaest teomeest?

Kui kanged külmad talveajal,
 tuul ning tuisk mind vaevavad,
 kui mind ränga koorma najal
 lumehanged valvavad.

Kui mu ruuna rammu nõrgub,
 kibe külm mu vastu tõrgub;
 kes lunastab siis vaeva seest
 mind, armetumat teomeest?

Koorm on kinni lumehanges,
 aisad murdis vana lauk,
 ise väsind, maha langes:
 tõuse üles, vana rauk!
 Oot, ma kergitan su lakka,
 tõmba nüüd, ma tõukan takka,
 katsu rammust koorma ees,
 sind aitab kange teomees!

Ei jaksa vana ruun, ju jalgu raputab,
 maailm on kurja viha täis!

Lage soo peal külm mind tapab,
 kus on, kes enne mind siin käis?
 Pime öö ning tuisand tee,
 lumi matab ränga ree,
 mu süda väriseb mu sees —
 eks ole kimpus teomees!

Mis ihukate, mis mu toit?
 See on kõik silma ees!

Tükk leiba kotis, ei anta võid,
 soolaterad nartsu sees;
 kas see siis võib mul rammu anda,
 kui pole suurest' juurde panna?
 Söön leiba palehigi sees
 ja olen tugev teomees!

Sa jumal kinnitad mu rammu,
 kui palun sind: oh aita mind!
 Ei see mitte pole ammu,
 kui mu süda palus sind;
 sest loodan kindlast' sinu peale,
 sa kuuled kergest' minu hääle,
 kui oled sa mu abimees,
 ei siis ei lõpe teomees.

*Siin on Magdeburgi-linna hirmsast ärrarikkumise-
 misest. Muhho-maa hundi jahhist. Jännese õhka-
 missest ja Rehhepappist luggeda, 1837; 1848
 Eesti luule, 1967*

SUVE JAAN

VAENE PIME

Ikka elan, vilets, vaevas,
 otsin leiba ukse ees,
 minu rõõmupäevad taevas,
 siin ma olen, vaene mees. —
 Juuksekarvad halliks läinud,
 olen küll ju vaeva näinud,
 olen mõnel' head teinud,
 pole siiski õnne leidnud.
 Keegi enam mind ei salli,
 olen kõigil' tüliks ees.
 Kõik nüüd vihk'vad vana halli
 oma vana ea sees. —
 Kaltsud kat'vad vana keha,
 mis ma vaene võin nüüd teha?
 Silm ei seleta mul näha,
 on ta hommiku või õhtueha.
 Hommikul, kui tõuseb koit,
 lähen oma nurgast välja.
 Kus leian oma päevatoit,
 kes kustutab mu tulist nälga?
 Leival on nüüd kallis hind,
 olen vaesem veel kui lind,
 ikka paljas minu rind,
 igamees nüüd põlgab mind.
 Pole sugu, pole võsa,
 ükski olen ilma peal.

Kes jagab mu'ga oma osa,
 keda puutub minu heal?
 Õues on nüüd kibe külm,
 külma täis on kõik maailm,
 külma vastu mul suur hirm,
 kustund on mu vana silm.
 Kuule, Isa, minu palvet:
 rammetu mu vana keha,
 korista mind enne talvet!
 Ei suuda enam vaeva näha.
 Mu elupäevad läinud looja,
 mu veri tunne enam sooja,
 ole sa mu rõõmutooja,
 helde maa ning taeva Looja.—
 Ikka käin veel käsikaudu,
 valge päev mul pime öö,
 näe ma mitte surnuhaudu,
 sinna käib mu viimne tee.
 Kuule seal ma enam aevast,
 kui pääsen sellest patulaevast.
 Seal siis hingan oma vaevast,
 ootan armu kõrgest taevast.

1843 (1852) *Eesti luule*, 1967

FRIEDRICH NIKOLAI RUSSOW

SAKS JA MAATÜDRUK

S a k s .

Vist sind jumal saatis taevast,
et sa oma armuga
päästaks mind sest hirmsast vaevast,
oh, ma nutan lõpmata!

T ü d r u k .

Mis sa nolg siin räägid valet?
Mis sa alp siin unistad?
Kas sul jooksvad mööda palet
praegu nutupisarad?
Või kas oma sõnadega
sa mind tahad pilgata?
Siis küll ennast petad väga,
ei sa mind küll petta saa.

S a k s .

Murekibuvitsa okkad
leidsin armastuses ma,
oh, kuis võiksid sinu mokad
roosisid mul pakkuda?

T ü d r u k .

Kas ma suus siis roose kannan?
Aga vaat', sa vennike,
suud ma üksipäini annan

oma talupoisile.

Talupojal kartuseta
lõõn ma kätt ja annan suud,
ei ta mind siis maha jäta,
siis ka olen tema pruut.

S a k s .

Kui sa enam siis ei taha,
et ma peaksin elama,
lasen kohe ennast maha
esimese püssiga.

T ü d r u k .

Noh, siis pean küll armu heitma,
et sa vaene rahu saaks,
pean sull' ometi nüüd näitma,
kuidas armas mull' ka saks.
Lõpeta siis oma nuttu;
et sind päästaks vaeva seest,
jooksen koju mina ruttu,
toon sull' püssi taadi käest.

Ued Kandlekeled, 1854

Sõnarine I, 1989

JOHANN VOLDEMAR JANNSEN

JOOSEPI LAUL

Omme nores lapse põlwes,
Wagga issa silma al,
Ollin minna karja hoides,
Wägga römüsus Judamaal.
Sekemis, kus meie karjad
Söiwad palmipude al,
.:Ellasin ma weel sel aial
Wait ning tassa, kui üks tal,.:
Wait ning tassa, kui üks tal.

2.

Kord mind satis issa wälja,
Omme wendi watama,
Andis kirjo kue selga,
Minna läksin römoga.
Oh, nüüd süttis wende wihha
Minno wasto põllema,
.:Tahtsid mulle otsa teha,
Kaewo sees mind surreta,.:
Kaewo sees mind surreta!

3.

Wimaks tömbasid mind wälja,
Kui mul surm jo kele peal,
Wötsid nõuks mind ärramüa,
Ismaelid ollid seal.
Oh! mo issa hallid juuksed
Lähwad hauda murrega,

.:Ning ma kannan wangi-rauad
Egiptusses nuttoga!.:
Egiptusses nuttoga!

4.

Siiski on mind Jummal aitnud,
Nutto-te wiis römüsse!
Ollen weel mo issa näinud,
Pärrast matnud rahhuse.
Ehk mo wennad wärrisesid,
Polle ma neil' kurja teind,
.:Waid kui omme südi tundsid,
On keik wimaks hästi läin'd,.:
On keik wimaks hästi läin'd.

*Eesti laulik. 125 laulo neile, kes hea melega
lauwad ehk laulo kuulwad I, 1860*

WAENE LAPS

Kord istus jõe kaldal peal
Üks waene tüttarlaps,
Ja temma halle nutto heäl,
Se kostis kaugel' taps.

2.

Ta heitis kaldal põlwil' end,
Ja hüdis halledast:

57 | JOHANN VOLDEMAR JANNSEN /1819–1890/

“Oh, issa! emma! kuulge mind,
“Ja aitke omma last!”

3.

“Oh, armas wend! sa läksid ka,
“Ma ükski nuttan nüüd!
“Mil tullete mind aitama?
“Mil kutsute mind siit?” —

4.

Üks rikkas mees sealt möda läks
Ja kulis nutto heält;
Se teggi süddant halledaks
Ja ligutas ta meelt.

5.

““Mis on sul wigga lapsoke?
““Ni norelt nuttad sa?
““Et ütles sedda minnule!
““Kui wöin, siis aitan ma.””

6.

“Oh külla onno!” kostis ta,
“Siin nääd üht tüttarlast,
“Kell’ abbi polle odata,
“Kuid ükski Jummalast!”

7.

“Siin nuttan emma haua peal,
“Siin uppus issa ka;
“Wend näggi, kargas appi taal’
“Ja waus isse ka!”

8.

“Nüüd tenin minna wöera ees,
“Ja kui mul aega on,
“Siis istun ma siin silmawees,
“Se on mo ainus ön.”

9.

““Oh, ärra nutta, lapsoke!
““So issaks heidan ma;
““Sind wöttan omma maiasse
““Ja ommaks lapseks ka.””

10.

Ni ütles ta, ni teggi ka,
Se armas rikkas mees;
Käis warsi kurwa lapsega,
Kui issa, kässi käes.

11.

Ta wöttis lapse wöera eest,
Wiis omma maiasse,
Ja kandis murret temma eest,
Kui ella issake.

12.

Sull’ olgo tänno, rikkas mees,
Se armo teo eest;
Kül Jummal illestöusmisses,
Sull’ tassub iggawest.

*Eesti laulik. 125 laulo neile, kes hea melega
laulwad ehk laulo kuulwad I, 1860*

TÜTTARLAPSE NUTTO-LAUL

Emma ei salli mind,
Ükski ei kossi mind,
.::Surm ka ei wötta mind, —
Oh, kus ma jään!.::

2.

Teised on pulmad teind,
Mind polle ükski näind,
.::Keik minnust möda läind, —
Oh, kus ma jään!.::

3.

Oh Hans! kui teaks sa,
Mo südda tuksub ka
.::Ja mõistab armasta —
Oh, kus ma jään!.::

4.

Nüüd meestel on se wiis,
Et ükski näwad siis,
.::Kui rahha unnik ees —
Oh, kus ma jään!.::

5.

Kell’ lehmad, lambad kääs
Ja kirstud weime täis,
.::Neid näeb küllapois —
Oh, kus ma jään!.::

58 | JOHANN VOLDEMAR JANNSSEN /1819–1890/

6.
Ka leidwad peigmeest weel,
Kell' rosid palge peal
.:Ja hästi libbe keel —
Oh, kus ma jään!,::

7.
Kell' salla kassi meel,
Ja küned warjul weel,
.:On warsi tanno al —
Oh, kus ma jään!,::

8.
Illus ei olle ma,
Ja warrast waene ka
.:Ning nõdra melega —
Oh, kus ma jään!,::

9.
Ni mitmel õn on kä;
Ma nuttan igga pä,
.:Et ükski mind ei nä —
Oh, kus ma jään!,::

10.
Mis wöin ma selle eest,
Et mull' ei tulle meest,
.:Kes peästaks kurbdussest? —
Oh, kus ma jään!,::

11.
Muud römo tunne ma,
Kui haudas hingada
.:Ni mitme teistega —
Oh, kus ma jään!,::

12.
Oh! Liwa-Annus, sa
Nüüd tulle korrasta,
.:Et lahti peäseks ma; —
Sest kus ma jään!,::

13.
Kül mehhed nuttate,
Kui pärrast kulete,
.:Et murrest surnud ma —
Keik teie sü!,::

14.
Te il' jääb se wastada,
Et minna mehheta
.:Siit pean lahkuma —
Keik teie sü!,::

15.
Mil ollen wastopann'd?
Mil teile "korwi" ann'd
.:Ehk mõnda pahhandand? —
Keik teie sü!,::

16.
Ehk kül teist kurja nään,
Ja murrest mulda lään,
.:Ma siis heaks jään —
Ei wihka teid! — —

*Eesti laulik. 125 laulo neile, kes hea melega
lauwad ehk laulo kuulwad I, 1860*

KEDRAJA TÛTTARLAPS

Kord kedrasin ma ukse ees,
Seal tulli Mihkel minno pole;
Oh, Mihkel on ni illus mees!
Mo palled punnetasid kohhe.
Mo silm kül watas wõkki peal,
Oh parrago! kus olli meel?

2.
Ta terretas mind lahkeste
Ja astus mulle lähemale;
Mo südda tuksus kangeste,
Ei julgend wata üllepole;
Mul olli hirm ja hea meel
Ning lõng läks katki poli peal.

3.
Ta andis ellaste mull' kät
Ja ütles: "Tio sinno kässi
On armas mul, ja pehmemat
Ei olle kuskil, se on tössi!" —
Ma tundsinn maggust römüstust,
Neid sanno kuuldes Mihkle suust.

59 | JOHANN VOLDEMAR JANNSEN /1819–1890/

4.

Ta seisis toli leni naal
 Ja kitis minno illust lõnga;
 Ta watas minno wokki peal
 Ja kässi läks mo ümber kaela;
 Oh, kuidas minna wärris'in
 Ja häbbelikkult kedrasin!

5.

Ja kui ta ennast kummardas,
 Siis juhtus üsna koggematta,
 Et maggus muisso matsatas;
 Sest kuhho wöisin ma suud panna?
 Ja Mihkel on ni illus mees,
 Kui kegi mu siin külla sees.

6.

Kül sedda pahhaks pannin ma;
 (Ma ussun et, ma pannin pahhaks)
 Ta hakkas agga palluma,
 Et ühhe peal weel tossin tahhaks.
 Teid, armsad öed, küssin ma:
 Kas wöisin nüüd weel kedrada?

*Eesti laulik. 125 laulo neile, kes hea melega
 laulwad ehk laulo kuulwad I, 1860*

RÄTSEPAD

Nüüd pango mailm tähhele,
 Kuis rätsepad end kiitwad,
 Et nende läbbi tännini
 Weel ma ja taewas seiswad;
 Nad tewad suurt ja rasket tööd,
 Neil polle rahho päwad, ööd.
 Sest: mähhhhä, mäk, mäk, mäk! ec.

2.

“Need meistrid meie olleme,
 “Kes targaste keik tewad;
 “Kui leikame ehk paikame,
 “Siis kärid kääs tuld löwad;
 “Keik ihho ehted ilma peal,
 “Teeb rätsepate käär ja nöel.”
 Sest: mähhhhä, mäk, mäk, mäk! ec.

3.

“Kes tunneks saksa santidest,
 “Kui rätsepaid ei olleks?
 “Kes wöttaks mütsi würosti eest,
 “Kui nende nöel ei ömbleks?
 “Nad käiwad perrest perresse
 “Ja aitwad paljad ridesse.”
 Sest: mähhhhä, mäk, mäk, mäk! ec.

4.

“Üks penem rahwas olleme
 “Ja kergem, kui keik teised,
 “Ja penike on meie tö
 “Ja kerged meie kombes;
 “Keel lobbiseb ja kässi käib,
 “Jalg köpsub ja su maiust sööb.”
 Sest: mähhhhä, mäk, mäk, mäk! ec.

5.

“Se perre saab meist auustud,
 “Kus perrenaene tõttab
 “Ja puhhast linna plegitud,
 “Meil’ laua peale kattab;
 “Supärrast on meil maggus roog,
 “Ni pörsa-praad, kui munna-kook.”
 Sest: mähhhhä, mäk, mäk, mäk! ec.

6.

“Kui kangas ette tuakse,
 “On perrenaene murre;
 “Paar künart ikka puakse,
 “Laast langeb raima jures;
 “Mis ülle käri kukkub teal,
 “On tarwis mütsi, westi peal’.”
 Sest: mähhhhä, mäk, mäk, mäk! ec.

*Eesti laulik. 125 laulo neile, kes hea melega
 laulwad ehk laulo kuulwad I, 1860*

JUHAN WEITZENBERG

TÕNIS LAKS EHK EESTLASE ISAMAA Lauldud sügisel 1860

Kui ma Peipsi piiril käisin
Alatskivil seal,
tüki aega mina seisin
surnuaia peal, —
kus on palju inimesi
mullas hingamas,
kalmudel puuristikesi
palju seisamas.

Ühe risti peale nõnda
on seal kirjutud:
“Siia on üht eesti venda
maha maetud.
Tõnis Laks siinsamas leidis
viimast voodikest,
mille sisse enda peitis
elu vaeva eest.” —

Oli vana Laksi Tõnis
taluperemees,
eluaeg ta mõisat teenis
palehigi sees.
Raskes elus õhkas tema:
“Millal saab küll ka
meie lugu paranema,
saab meil p ä r i s m a a ?!”

Võrumaa pool tõusis kära
mehed hõiskasid:
“Vennad, sõbrad, lähme ära,
lähme ära siit!
Venemaale virutagem,
seal meil isamaa,
Samarasse sirutagem,
seal saab hingemaa!”

Seda kuuldes palju rahvast —
Laksi Tõnis ka —
ühtekokku tõtsid vahvast
nõu pidama.
Raha nad seal nõutasid
“katsujatele”,
keda nemad läkitasid
Volga kaldale.

Siis nad mõisas käest andsid
omad asemed.
“Katsujad” aga kaugelt kandsid
sandid sõnumed,
nõnda et kõik maha jätsid
sinnamineki;
mõisas paluda jäll’ võtsid
maju tagasi.

Majad aga ära antud
juba teistele:
võõras mees saab sisse pandud
Laksi talusse!

Suures mures Tõnis mõtles:
 “Kuhu lä’än ma nüüd?”
 Seal siis tuli surm ja ütles:
 “Lähme ära siit!” ...
 Seitse jalga pikkuselle,
 neli jalga lai
 maatükk Laksi Tõnisele
 nüüd siis antud sai:
 siin on, armas Laksi Tõnis,
 sinu hingemaa!
 Aga taevas meil on õnnis,
 päris isamaa! — —

1860 *Tõnnis Laks ehk Eestlase Isamaa*, 1862
Sõnarine I, 1989

**WANA HOPMANNI NUTU-LAUL
 MÕISAWALITSUST KÄEST ÄRA
 ANDES.** Jüripäewal 1861

Wiis: “Wõe! kes seal põesas kōsistab?”
 ehk “Kai, kurat! kasi keldrisse!”

1.
 Nüüd hakkab aeg siis tulema,
 Et pean ära lahkuma
 Säält, kus ma kaua elasin
 Ja mõnda rõõmu maitsta sain.
 Ma ohkan raskest südamest,
 Mul wesi tilgub silmadest.

2.
 Mis härrad omet’ mõtlewad,
 Et minu lahti lasewad?!
 Jo aastat nelitõistkümmend
 Siin olen mina walitsen’d,
 Ja tunnen kui wiis sõrme kõik
 See mõisawalitsuse käik.

3.
 Ma olen üksik, wana mees,
 A tark weel iga asja sees,
 Küll oleks wõinud jättagi
 Mind siia kohta surmani.

See äraminek on üks lõök,
 Ei lä’ä mul korda jook ei söök!

4.

See wald on kui üks riigike,
 Kus mina olin würostike.
 Siin igaüks mind auustas
 Ning alandlikult teretas,
 Ka minu kintsu silitas,
 Pai hopmanniks mind nimetas.

5.

Ma olin hirmus wägew mees,
 Suur wõimus oli minu käes;
 Seepärast siis ka elasin
 Ma, nagu ise tahtsin, siin.
 Ma olen suured asjad tein’d,
 Mis ilm on imeks pannes näin’d!

6.

Mo suu kui pudru pada kees
 Ja roppu loba lorises,
 Mis muial siin maailma “peal”
 Ei ole kuskil kuulnud weel;
 A mind ei keelnud “keagi”,
 Waid kiitsid kõik weel päalegi.

7.

Kui rahwas oli koos, siis ma
 Neil’ hüüdsin laia kõriga:
 “Kus on mo sugune üks mees,
 “Kes kergelt, waimu kanguses,
 “Kuus tuhat hinge walitseb,
 “Ja milljon asju mäletab?!”

8.

Ei öölnud rahwas ühtigi,
 Et ma ei mõista tühjagi,
 Ei lugeda üht sõnakest,
 Ei kirjutada kriipsukest,
 Et kirjutaja tegi kõik,
 Mis oli minul tarwilik.

9.

Waid rahwas maani kumardas,
 Kui Jumalat mind auustas:
 “Ei ole tõist nii tarka meest
 “Joht leida Wene riigi seest;

“T’e nimi siin ja muial maal

“On kuulus laia taewa all!”

10.

See kiituse eest wõtsin ma
Ning andsin õlleklaasiga
Pea igal’ mehel’ napsi kaks,
Siis hüüdsid naad: “Mis hea saks!”
Ei puudun’d wiina millaski, —
Tad mõisa keldris küllalti.

11.

Ma petsin rahwast wiinaga
Ning oma ropu naljaga:
Sest meega kärbsid püütakse.
Seepärast tulid mõisade
Kõik talupojad kostiga
Mind, wana paksu, paluma.

12.

Sääl meepotid anneti
Ja kalakotid kanneti,
Sääl toodi mune, suhkrupäid,
Teed, kohwi, rummipudelid
Ja peenikesi sigarid,
Ka kanu, põrsaid, wasikaid.

13.

Kes aga iial kosti tõi,
Sell’ asi ikka korda sai.
A’ kõige mõnusam ol’ see,
Kui paber panti peusse:
Sest raha põrgu lahti teeb,
Kõik rattad ilmas käima säeb!

14.

Kui mõisas kohut mõisteti
Siis nagu siga tapeti:
Sest igäuks sääl kisendas
Ja kõri jõudu kuulutas,
Ja wiimaks mina hüüdsin: “Wait!”
Siis kohtu otsust kuulda said.

15.

Ei mina patust hoolinud,
Ei surma pääle mõtelnud:
Sest õigus sell’ sai mõistetud,
Kes wankri oli määrinud;

See waene maksis nahaga,

Mis ta ei jõudnud rahaga.

16.

Ei kõlbanud siin õige mees,
Mul kelmid olid auu sees.
Ka naisil’ õigust mõisteti,
Sest wanasõna ütleb nii:
“Kes naisterahwast wihastab,
See eluõnne kautab.”

17.

Kui ol’ nekrudi wõtmine,
Siis suur mo raha saamine:
Need rikkad pistsid minule
Wiiskümmend rubla taskusse.
Ja läksid kodu rahuga;
A’ waesed pidid marssima.

18.

Wot, kuda ma siis elasin
Ja omal taskud toppisin!
Kui kurat püüab hingesid,
Nii korjasin ma kopikaid.
Mul ahnus kaswis rahaga —
Nüüd lähän tuhandetega.

19.

Siit äraminek on mul piin!
Mul oli kuldne põli siin;
Kõik oli prii ja rahata,
Ei muial enam seda saa!
Siin oli sissewõtmine,
Nüüd tuleb wäljaandmine.

20.

Mind ikka hüüti hopmanniks, —
Nüüd jäen ma prosta pobuliks!
Mo sõbrad mo pääl’ kaibawad,
Mind pea-krantsiks sõimawad,
Oh, minu auu on kadunud,
Kui suits kõik tuulde lendanud!

21.

Mind palju taga wannuwad,
A’ tüdrukud mind nutawad;
Ka nende kaunis põli nüüd
On otsas, kui ma lähän siit:

63 | JUHAN WEITZENBERG /1838–1877/

Ei enam wõi naad laiselda,
Ei kubjal' vastu hakkata.

22.

Jää jumalaga, mõisa siis,
Mo rahaauk, mo paradiis!!
Ka lustihoone aia sees,
Kus wahel puhkas wanamees,
Ja saun, kus mina wihtlesin,
Kõik jääge Jumalaga siin!

23.

“Kus on nüüd meie kallis saks,
“See wana Jüri, wana paks??
“Kus on nüüd tema walitsus,
“Ta wandumine, maenitsus?
“Kõik kadunud, oh kadunud!
“Kõik asjad uueks muudetud!!”

1861 *Wana hopmanni Nutu-Laul...*, 1864

DR. BERTRAM

MARTA MARZIBILL EHK UNENÄGU ÕÖNSA JALAKA SEES*

Kasvab Tormas kõrge jalak,
kõrge jalak, õõnes jalak
Friedentali välja ligi...
Sellest jalakast siin jutu,
lapsed, teile toon ma ette;
jutt käib jaanipäeva kohta,
sõna-sõnalt sedaviisi:

Friedentalist tõttas välja
jaanipäeval peale lõunat
lahke tütarlapsukene
Marzibill, see väike Marta,
karjapoisid Villu kaasas;
tõttas välja karja saatma,
ajama loomi aasale.
Villu ajas virgalt karja,
ajab karja aasa peale,
puhus ise veel pasunat...
Marta aitas tal ajada.
Kui nad aga saivad sinna,
kussa kasvab kõrge jalak,
kõrge jalak, õõnes jalak,
Marta jäi seal mõtlemaie,
vana puuda vaatamaie:
puuõõs pakkus puhkepaika,
uneaset nii avarat.

Vaatas Marta, ütles Marta
Villu vastu viisakasti:
"Kõnni üks karja kannul —
ma heidan õige unele
jalakasse jahedasse...
Aja sa kari siit eemale!"
Villu täitis tema soovi —
ajab seal karja eemale.

Marta astus jalakasse,
jalakasse jahedasse
heitis — ja uinus magama...
Mis ta nägi unessagi?
Nägi treppi nagu ilmsi:
trepp oli hiilgav hõbedane,
käsipuud kullal kirjatud.
Marta vaatas ja imestas,
Marta vaatas, Marta mõtles:
"Lähem üles mööda treppi —
agu on uudist veel üleval!"

Marta tõttas mööda treppi
ülespoole agarasti,
tuli toa ukse ette,
jõudis tuppagi jõudsasti...
Mis ta nägi toassagi?
Nägi laua ja kummuti,
uhked toolid ümber laua;

65 | DR. BERTRAM /1808–1875/

kõik on korrale seatud.
Kahest aknast paistab valgus,
paistab valgus sinna tupp.
Marta vaatab aknast välja,
vaatab ühest, vaatab teisest;
ühest näeb ta Friedentali,
teisest Torma kirikut.

Marta vaatab jälle tupp,
astub kummuti kallale.
Kummutil on kolmi laegast,
kolmi laegast, kirjad küljes,
leheke igal laekal.
Luges Marta ühe kirja,
luges ära teise kirja,
luges kolmandama kirja.
Üks oli: "Heale lapsele."
Teine: "Halvale lapsele."
Kolmas kiri aga käskis:
"Ära mind ava — hoiatan!"

Marta mõtles, Marta ütles:
"Kas mina olen halba lapsi
või mina olen hea lapsi?
Küll mina olen hea lapsi,
hea lapsi ikka olnud.
Olen käed pesnud puhtaks,
pesnud käed, pea sügenud,
pidand palve korralikult,
karjagi hoida aidanud.
Ma teen lahti selle laeka,
mis on heale lapsele."

Tegi lahti selle laeka,
mis on heale lapsele.

Mis tema leidis laekassa?
Leidis nukkusid laekassa,
uhkeid siidiehtelisi;
peas neil tanud tähnilised,
kübaradki kirjutatud.
Leidis sörmuseid säravaid,

mesisaiu magusaida,
leidis tasse ja taldrikuid;
leidis kõike, mis sel lapsel,
tütarlapsel tillukesel
mänguasjuks on mõnusad.

Marta võttis mänguasjad,
hakkas agaralt mängima:
ladus taldrikud lauale,
mesisaiad taldrikuile;
nukud ärtele istuma.
Vaatas ise vaikel rõõmul,
vaatas ja hakkas arvama:

"Mis olnes teistes laegastes?..
Ega halva lapse laegast
hakka mina küll avama:
seal on kuri küla-Muri,
küla-Muri — kiskehammas.
Või on kibe vitsakimpu
halva lapse hirmutuseks...
Tahaksin küll seda teada,
seda teada tingimata,
mis on aga selles laekas,
kus on keeldu kirjutatud:
"Ära mind ava — hoiatan!"
Võtmeauk on väga väike,
väga väike vaatamiseks:
siit pole midagi silmata!
Avan õige veidikene,
veidikenegi ma laegast.
Kahju sellest pole karta,
pole karta pisematki.
Saaksin sugu silmatagi,
läheksin jällegi mängima."

Marta tõmbas tasakesi
laekakest lahtipoole,
tahtis serva pealt silmata,
natukene sisse näha...
Laegas kuid pahvatas pärani,
laksatas seal päris lahti...

66 | DR. BERTRAM /1808–1875/

Mis tuli lahtisest laekast? —
 Lahtisesta laekasta
 tuli välja naisterahvas;
 polnud ema, polnud tädi —
 oli nagu koolipreili,
 koolipreili kurja näoga,
 pööritas silmi põnevalt.

Marta langes hirmul maha,
 langes maha, lausus nutul:

Nüüd ta peksab mind väetit:
 miks ma tegin laeka lahti!”
 Võõras aga, väänissilma,
 küsis kohe kurjal häälel,
 kurjal häälel ähvardaval:
 “Kas sa lugesid ka kirja,
 enne kui laeka avasid?”
 Vastas Marta värisedes:
 “Küllap lugesin ma kirja,
 enne kui laeka avasin!”
 Võõras aga, väänissilma,
 käskis kohe kurjal häälel,
 kurjal häälel ähvardaval:
 “Tee sa lahti kolmas laegas,
 ava “halvale lapsele!”
 Marta avas hirmu sunnil,
 avas kolmandama laeka
 halva lapse anni tarvis...
 Seal tuli öö siis tubaje,
 seal tuli öö nii pilk’ne pime...
 Pimedas vits hakkas vehkima...

Marta ärkas, Marta märkas,
 Marta ärkas unest üles,
 märkas, et halvasti maganud:
 tundis valu kontidessa,
 pühkis pisaraid silmista.

Tuli sinna karja-Villu,
 tuli karja kannul käies,
 tuli sinna, küsis eemalt:

“Marta, kas hea oli magada?”
 Marta ütles morssis suuga:
 “Voodi oli vaevaline —
 halb oli minul siin magada:
 kondid veelgi valutavad.
 Lähme ära siit eemale...
 Ei ma enam tule siia!”

Praegugi veel jaanipäeval,
 meie ajal nagu muiste,
 iga hea lapsukene
 puusse puhkama võiks minna,
 sinna suurde jalakasse;
 näeks ta sellesama une,
 mis nägi Martagi magades.
 Aga kui ei katsuks tema,
 katsuks seda, mis on keeldud —
 asjad esimesest laekast
 kingiks saaks ta koju viia.

Jalak praegu veel on alles,
 on seal Friedentali väljal,
 seisab selle maantee ääres,
 mis viib Tartust Peterburi.

Lapsed, käed nüüd seadke kokku!
 Öhtu tulnud juba õue,
 jutt on lõpule jõudnudki...
 Head teil’ soovin unenägu!

*Algupäränd *Martha Marzibill oder der Traum
 im Ulmenbaum*, 1865. Tlk Jakob Tamm
 1885 (1892) J. Tamm. *Kogutud luuletused*, 1959

CARL ROBERT JAKOBSON

ÜHE KALKUNI ÄPARDUSED (Väike pilt elajate elust)

Mõnda päeva, mõnda ööda
mõisa hoovi teeda mööda
kõndis kalkun uhkes meeles,
laskis laulu rabakeeles.
Arvas ta, et tore lindu,
laluanded pandud rindu.
Aga härra Hansu hõikas,
kes ta väljal vilja lõikas,
ütles kohkund mehele:
“Kuule, Hans, pane tähele!
Sõbralikult palun sind,
vii see laiakõri lind,
kes seal tuleb parajalt,
vii ta minu silma alt.
Meil on teised laulumehed,
papagoid, kanaarikesed,
kes siin sündsad laulamaie,
meile rõõmu tegemaie!”

Vankri viidi laulukrants,
kotti pistis teda Hans,
sõitis ruttu kodu poole,
andis laulja naise hoolde.
Siin ta kaela uhkest väänas,
pead sinna-tänna käänas;
talu väikse hoovi peale

arvas hea küll ta hääle.
Ajas keerdu kirju saba,
laskis kuulda lauluraba:
“Teie, taluinimesed,
mehed, naised, lollikesed,
Pärtlid, Mardid, Leenud, Liisid,
kas teil mõned eluviisid?
Käite kõrtsis, palvemajas,
varastate mõisa aias,
seljas uhked linnahilbud,
söögivaagnas saksa silgud.
Kas siis leib ja Mustvee kiisad,
oma karja piimapiisad
teie kohta küll ei saa?
Teie, koormavedajad!
Kõik need linnasilgud, koogid
olgu paremate söögid!
Tooge nad siis minu kätte,
laulupalgaks mulle ette!”
Nõnda laulis kalkun hoovis,
see-eest vorstiotsa soovis.

Aga teisiti läks lugu,
sest see talunaiste sugu
ajas vaese laulja pakku,
tuli hurjutades kokku,
kulbid pihus, vemblad pahad,
luuad, rehad, adrasahad,
hüüdes: “Meil on laulumehed

68 | CARL ROBERT JAKOBSON /1841–1882/

ööbik, rästas, lõokesed.
 Mis see võõras loom siin möögib,
 kolgispuude viisil röögib!”
 Saatsid teda ilma paita
 metsa, vasikate aita.
 Kui nüüd kuljutades kõri
 puistas naljalaulu teri
 mööda kopli kantsisid —
 vasikad siis tantsisid.

(1866) *Valitud teosed I*, 1959

LAULA SIISKI!

Laula, laula, lepalindu,
 tõsta hääлта, häälitseja! —
 Mis ma laulan, leinalindu,
 kukun, kurba kaebtus-orja?
 Veersid siia verekokad,
 käisid siin nad kullisnokad,
 lõhkusid mu lepast maja,
 kiskusid mu kalli pesa.
 Pojad söödi pollastuseks,
 naine viidi naagustoiduks;
 murti maha lepa ladvad,
 targa kõne Taara ladvad,
 tehti ristid otsa täheks,
 tappe täheks, mängu märgiks!
 Mis veel laulan, leinalindu,
 kukun, kurba kaebtus-orja? —
 Laula siiski, lepalindu,
 tõsta hääлта, häälitseja!
 Laula metsa lausumaie,
 sarapikku sajatama,
 lepad häda leinamaie,
 kased kurbtust kuulutama,
 Taara tammed tunnismehiks;
 unest laula unistajad,
 viimasedki viivitajad!
 Mardus tulgu läbi metsa,

sundmuskäijad üle soode,
 hirmuvaimud hiite'essa!

1869 *Lauliku C. R. Linnutaja laulud*, 1870
Valitud teosed I, 1959

VEEL POLE KADUNUD KÕIK

Mull' isa lapses rääkis,
 küll mitmel vaiksel ööl,
 kuis Eesti priiuspõlve
 on ihand nende meel.

Kuis eesti vahva vaimu
 nad muljund mudasse
 ja rahva orjakütkel
 siis heitnud hädasse.

Seal läks mu meel nii härdaks,
 et nuttes hüüdis hääл:
 te, Taara muistsed tuuled,
 oh tõuske jälle teal! —

Nüüd magab isa mullas,
 ja meheks tõusnud ma,
 ei enam kurbtuskeelil
 nüüd taha kaevata.

Sest Taara tammikutes
 veel kuulen kanget hääлт;
 kõik ennemuistsed tuuled
 ei ole kadund sääлт!

Wanemuine kandle healed II, 1871
Valitud teosed I, 1959

TALLINNA TOOMPEA MÄGI

“Eks ju tõuse, taadikene,
 istu püsti, isakene,
 õnnistama õnnetumaid,
 karastama kalmukäijaid!
 Lahkunud neist lahked tuuled,

kadund kanged kalmutuuled,
võimus viidud meie väesta,
käte kangus meie käesta.
Tõuse, tõuse, taadikene,
istu püsti, isakene,
hädad hüüdvad taga hiie,
ohud ootvad taga oru!”

Vana Kalev kostab vastu,
räägib kalmu rohu alta:
“Ei või astu aasa’ella —
müürid muljutavad pinda,
tornid rahumat rinda;
rasked müürid, toekad tornid,
targal sõnal taotatud,
nõiduspaelal nõelutatud.
Oota, poega, seitse päeva,
seitse rasket riuaega,
siis on nõidusvõied katkend,
targa tööde liidud lõppend.
Küll siis tulen, taadikene,
küll siis ilmun, isakene!”

*Kooli Lugemise raamat II, 1875
Valitud teosed I, 1959*

UUED ARMID HAUA PÕHJAS

Kalmu aias, künka all
Hingas vana meesi,
Aga rahu polnud tal,
Keskööl kõndis üleval,
Käis siis ohu teesi.
 Armid lasknud puhata,
 Mis tal elus löödi;
 Luud kõik alles, armid ka,
 Muidu ilma lihata,
 Nii ta jättis voodi.
Elus preili piitsa tõi,
Proua aknal seisis,
Mõisa herra armid löi,
Mehe verd siis rohi jõi,

Surma-haavus tõusis.
 Ohkas veel: “Oh lapsed te’,
 Tasuge mo häda!”
Maeti siis. Nüüd öösite
Hirmsas kujus luusite
Ootamas käis seda.

Kõndis, rändas öösite,
Et tal rahu tuleks,
Ootas kaua luusite,
Kas ted’ saadaks rahule,
Kes ta maksja oleks.
 Ja kui ööse õitsi mees
 Laulis oma elu,
 Siis ta seisis tema ees,
 Vingus kaasa udu sees.
 Kaotas kaste vilu.

Nii ta aastad haua seest
Ööse kõndis tuulis,
Lootes, oma poegadest
Tõusvat ika veel üht meest,
Kunni laulu kuulis:
 “Kõla laul ka kartlikult
 Heldel mõisa herral’,
 Kulda-krooni prouaksel,
 Õrnast õitsval preilik’sel!
 Õnnist und neil’ õhka!”

“Oh, mo poeg, mo veri, luu,
Mis on sinust saanud!
Araneetud olgu sa,
Sinu ila-lakk’ja suu,
Laulud, mis sa loonud!”
 Nii ta vingus valuga,
 Kiskus armid valla,
 Ruttas hirmsa kõlaga,
 Tasumata võlaga
 Kalmu künka alla.

Ei nüüd julge enam ta
Ilma ette tulla,
Aga maa all rahuta
Hingab süüta vaevas ta
Kust tal armid olla.

1874–1876 *Eesti Kirjandus* 1912, 11, 252–253

70 | LYDIA KOIDULA /1843–1886/

LYDIA KOIDULA

UDUMÄE KUNINGAS

Lehtis olen oru näinud, lilled viljas öitsevad,
Laulud hüüdvad, õnnekorda rõõmust rahvast kaitsevad, —
Kust on kadund õnnehealed? lagedusel kole käik?
Miks ei öötsituled enam murult läbi udu läik?
Istus vana tule sõrval, ööse udune ja külm.
Leitud tütrekesta kaitses uduisa ainus silm.
“Külmad liig sul nende tuled? Sojutada tahan sind.
Arutumad meie ilud — tule, veike võeras lind!”
“Meie ilud arutumad —” meelitavad imedad.
Lennul pääva terad lähvad, kaduvad ööpimedad.
Kus sa viibid, linnukene? Ammu otsimas sind hirm!
Ammu juba öötsil kustus karjalaste sütevirm!
Teised õnned! Teised õied! Puhtaks muistne meelest läind.
Vaata ette, hellakene, — jumalikke oled näind!
Nende iluni ei külma ilma ilud ulata;
Murueide tütre lauluks jõua sõnad sulada.
Jälle koitu taeval kumab: “Läki, tütar, minik käes!”
Murueit siis koju saatma: “Võta, laps, see imeprees!
Kurja ilmal’ peida õnne! Tahab süda uhkada
Valust — meie juures tohid hingenutust puhkada.”
Külatanav kogub rahvast. Silmad imel vaatama:
Tuhat kuulda küsimesi võerast neidu saatama.
Ühel uksele heale kisa: “Issand — laps? Kust tuled sa?
Seitse suid sind nurmel nutnud —” — emarind ei valeta!
Tuhat kuulda küsimesi; kõne kaob kõne sees.
Vaikselt seisab, imetelles, kena neiu nende ees:
“Seitse suid? Ei kahte ööda? Ilupidu õnnedel,

Kuida pidi aega jääma ajaratta kõnedel?"
 Ajaratas aga veereb, veereb; päivi kihutab
 Kuudeks; — teravamalt ikka oda rindus ihutab:
 "Teie iluni ei külma ilma ilud ulata!
 Murueide tütre lauluks jõua sõnad sulada!"
 "Teised õnned, õied, ilmad! Oh, ei muistne meelest läind!"
 Vaene nutja neitsikene — j u m a l i k k e oled näind!
 Ei nüüd iial sooja saada jõua külma elu sees.
 Tihti öösel ilupaika leiab mälestuse prees.
 Leiab veel, kui mõrsjaehtet kannab piigakene peas;
 Leiab veel, kui Murueide kasvandik jo eide eas;
 Leiab ikka, kas küll sala luusimine kannul' löi —
 Unustust ei iial leia, kes kord ilulättest jõi.
 Armastusel osav silma, kavalusel kare käik.
 Külatanav kogub rahvast: mis sealt läbi udu läik?
 Kohtuodad hüüdvad! Vangi mees on naise ise annid:
 "Libahunt ei armu leidku!" — külatak on kuulutand.
 Külatanav kogub rahvast, silmad vihal vaatavad.
 Needjad ulumised nutjat tuleriita saadavad.
 "Peasta elu tunnistades!" — undama hulk kisaga.
 "Kurja ilmal' peida õnne!" — väriseb suu salaja.
 Leegid hüüdvad, tuled tõusvad, taeva poole lõke lööb —
 Vait! Mis vägi värisema hukatajat hulka teeb?
 Valge kadund — pime pilvis — udu, rasket, ringis maas —
 Vihal riida otsas seisab Udumäe kuningas.
 "Jõle hulk, kes kurjaks kiusad, mis ei käsi taota:
 Tuima tigiduse palgaks karastust siis kaota!
 Häda sulle, hiilgav oru! Langema so ilu lääb!
 Tuld sa oled üles hüüdnud — nuhtluseks sull' tuli jääb!"
 Pime kadund — valge vaatab — tühi seisab riit ja must.
 Udumäe isa peastnud tütre haua ahelust,
 Oma iluhoonel' kannud kasvandiku elama.
 Kurjal tunnil tulnud tõde kohkund kõrvu kõlama.
 Lehtis olen oru näinud, lilled viljas õitsevad,
 Laulud hüüdvad, õnnekorda rõõmust rahvast kaitsevad, —
 Kadunud on õnnelaulud! Lagedusel kole käik!
 Kuskilt öösituli enam murult läbi udu läik!
 Taeva teral niiske pinda ammu kaljuks tahkunud.
 Põletades päike tõuseb, kuumalt on ta lahkunud.
 Põud ja pala valitsemas, kastepiiska kuskil maas.
 Õelast orust kaugel kõnnib Udumäe kuningas.

72 | LYDIA KOIDULA /1843–1886/

KALAPÜÜDSEL

Emajõe kaldal oli tema,
 Kalapüüdja vaene piigake.
 Sõela sõudes küla nõiaema
 Sala sobind toona temale:
 “Kannata, laps! Vaikselt aga oota,
 Küll sind leiab siis suur õnnistus!
 Emajõe kaldal õnge otsa
 Lääb sull’ kõige kuldsem pärandus!”
 Istus hellake nüüd eha a’aga
 Iga õhtu kaldail kindlaste;
 Õngesse küll mõni vesipoega
 Heitis — kullast polnud üksige.
 “Libise, mu paelukene! alla,
 Too mull’, kallis! oo’tud õnnistust!
 Heidab sinu otsa kuldne kala,
 Saan ma paremat kui pärandust.”
 Ilmaeagu tööl küll tunnid läinud,
 Päevad, nädalad taal kaduvad;
 Väsimata neiu püüdsel käinud:
 Täna ükskord silmad hiilgavad!
 Vaata: veike kolne kala kiigub,
 Mängib õnge ümber — kahtlane —
 Tuleb — lähäb — hirm ja lootus liigub
 Piiga põues: vist, vist on ta see!
 Seni, vait! sealt sõuab ümber võsa
 Veike lootsik — hoiab nuka ees:
 Kes sealt kükevarbil paadist tasa
 Astub? Keda otsid, võeras mees? —
 Lapsepäive sõber, igatsetud,
 Seisab neiu selja taga! Ta
 Kuuleb kahtlast sõna: “Nüüd ta tulnud!
 See — oot’! see võtt’ otsa hakkada!”
 Suu suud surub — karjatades üles
 Kargab laps — — jah! saadud püüde on!
 Kala läind — ta hoiab oma süles,
 Kes ta ülem varandus ja õnn! —
 Päeva loodel koju poole kõnd’es
 Hõiskab mõrsja, silmas õnnistus:
 “Emajõe kaldal õnge otsa
 Läks mull’ kõige kuldsem pärandus.”

1868 (1869) *Luuletused*, 1969

NARVA NEITSI

Mis kõlab Rootsi rannasta
 Nutt Narva piirine?
 Mis leinalaulu kannad sa,
 Tuul, läbi laenete?
 Mis vanikud seal mööda vett,
 Kuldkroonid kiiguvad?
 Miks, vesineitsi, valged kätt
 Sa kurtes liigutad? —
 Nutt jäi sull' üle muistsest aust,
 Naroova rikas liin:
 Öö laulab lahkund päive jõust
 Sull' sõnumid veel siin!
 Ja laulab isast uhkemast,
 Siis kõne kare'ks lööb —
 Ja nimetab ta ainust last,
 Siis niiskeks kulmu teeb.
 Kas taadi tündrist, kulda täis,
 Lang' läige läbi maa:
 Veel kullasemat läiget käis
 Ta tütre hiukselta.
 Kas isa hõbehüüet ilm
 Kiit' kümnel kiitusel:
 Sõlm tõusis suhu, viibis silm
 Ta piiga palgetel.
 Laul, kosilasi loe sa,
 Mis koit tall' tarre tõi!
 Laul, helise, kuis ehaga
 Neil lootus leina löi!
 Ei hooli hiilgest armuke —
 Üks mõlgub mõtetes:
 Kes kõige kehvam kaunike,
 See seisab südames.
 Kes käsikäes, õitselind,
 Seal kaldal viibib, vaik?
 "Ei elades ma jäta sind,
 S i i n ennem' peidupaik!
 Kes lahutab meil südamid?
 So riik mo rindus on!
 Aeg asju selgub, segasid,
 Arm, aegas kasvab õnn!"

Õnn! — Vaata, vaat'! mis tuule väel
 Seal uhkelt randa jõud?"
 Ja vaata, vaat'? mis kaldalt mäel'
 Seal suureliste sõud'?"
 Nüüd tõtta, isa! tulnud õnn!
 So tütart otsib, vaest.
 Nüüd Rootsi uhke kullakroon
 Ta kandjal' nõuab naest!
 Nüüd pasun paisub, kaarik töö!,
 Nüüd kallid kosjad käe!
 Ei lusti all, rõõm'pidu vöö!
 Nüüd niiskeid silmi näe!
 Kuldkoormat hiuksed kandvad pea
 Nüüd, kahvand valge õis, —
 Hulk õnnele ei otsa tea:
 Kust kaks nii valu täis?
 Ja pasun paisub, kaarik töö!
 Hurraa, pulm'pidu pill! —
 Kes seisab vaikel südaööl
 Nii vait kui närtsind lill?
 Kas sellest kõlab rahva keel?
 Ke'a ootab Rootsi rand?
 Ühtainust varjas mõrsja meel,
 Siis nei' tall' sõrmust and':
 "Ja vaatab taa kuu laenetel",
 Arm, mäleta mind siis!
 Siis hüüab laenist sind mo heal,
 Sind laenist lauluviis!
 Vait, vesi, oota! Hüüad mind?
 Sul voode vilu, vaik?
 Ei elades, arm, jäta sind —
 S i i n ennem' peidupaik!"
 Ja pasun paisub, kaarik töö!
 Hurraa, Naroova liin!
 Vaat, purjus puhub tuule-hüüd:
 "Ma mõrsja koju viin!"
 Ja laevalt ajab rõõmusund
 Sind hõiskel', lahkuv koor —
 Ja laevas uinud nõrkeund
 All, Rootsi noorik noor!
 Kiirsõitu lagle pinnal lend',
 Kiirsõitu lendab paat,

74 | LYDIA KOIDULA /1843–1886/

Ja kodurand jo peidab end —
 Kes ligistab sealt, vaat!
 Kes ligistab sealt laeva veert?
 Noor nei', mis nõuad sa?
 Mis mõedad kallast, laene keert
 Sa segas' silmaga?
 "Ma tulen, tulen! hüüad mind?
 Haud, tere — vilu, vaik!
 Ei elades, arm, jäta sind,
 Siin ennem' peidupaik." —
 Kang' kohin ulub vete suust,
 Vaht taeva üles heit —
 Siis tasandab laen'süle must
 End hauaks sügav, vait...

Üht laeva leinad, Rootsi rand:
 Lipp temal must, ja tiib.
 Koit isakaebtust kaldal' kand
 Ja eha koju viib.
 Ei peasta pisar laente käest,
 Neis vilu, vaikne haud:
 Nad kõnelevad isa väest
 Ja — et neil kangem jõud.
 Kui aga tormieide käed
 Veepinnal möllavad,
 Siis vesineitsi krooni näed
 Sa laenil läikivat.
 Siis kõlab Rootsi rannasta
 Nutt Narva piirine,
 Läind õnnest leina kannab taa
 Siis Narva neitsike.

1870 (1871) *Luuletused*, 1969**KAKS KUNINGALAST**

Kaks kuningalast kord köitnud
 Arm siidisõlmilla.
 Veevahet neil' meri heitnud:
 See laenetas armuta.
 "Eks ojuda sa jo jõuad?"
 Nei' nõudis armuga,

"Kolm küünalt sull', kuni sõuad,
 Ma sütitan paisteksa!"
 Kes kuulis, kes kuulis seda?
 Jah, kadedad naise meel.
 See kustutas tuled, — oh häda!
 Arm upub märjal teel!
 Kuis ringutab kässa tema,
 Kuis ruttab nei' kaldalla!
 "Hääd ööd teil', oh isa, oh ema!
 Ta järele jõuan ma!"
 Mis nutuhääled hüüdvad?
 Mis kellade helinad?
 Kaks kuningalast nad leidvad,
 Ja hingeta mõlemad!

Kogutud luuletused, 1925*Luuletused*, 1969**RÜÜTLI MÕRSJA**

Küünlad paistvad ööse a'al
 Mererannal, metsal, maal:
 Kes sääal nutab?
 Kes sääal ruttab?
 Vaimud vaikselt veerevad.
 "Tõtta, täkk, mo mõrsjalle!
 Uhke isa ainuke
 Ootes hüüab,
 Pulmi püüab!"
 Vaimud vaikselt veerevad.
 "Andsin ära tema eest,
 Puhast süda põue seest:
 Kes sääal ohkab?
 Vesi kohkab!"
 Vaimud vaikselt veerevad.
 "Andsin ära isamaa,
 Andsin ära tema ka.
 Kes sääal nutab?"
 Rüütel ruttab —
 Vaimud vaikselt veerevad.
 "Täkk, mis tõused tuulella?"

75 | LYDIA KOIDULA /1843–1886/

Valge viir — mis otsid sa?”

Tuuletuhin,

Merevuhin —

Vaimuviisid veerevad:

Andsid ära tema eest

Õnnetumat piigakest:

Ajad ootsid,

Ajad lootsid.

Vaimud vaikselt veerevad.

Andsid ära tema eest

Puhta põue südamest:

Ajad ootsid,

Ajad lootsid.

Vaimud vaikselt veerevad.

Andsid ära i s a m a a ,

Kindla pohja temaga —

Lõpe hüüab,

Põrm sind püüab.

Vaimud vaikselt veerevad.

Piitsaplaks — “Pett, tagane!”

Hirmu-ulun läbi öö!

Tolm ja veri —

Tormis meri!

Vaimud vaikselt veerevad.

Täkk, kust tuled? Täkk, kus peig?

Pulmast muutis hauakäik.

Nutuhääled,

Leinakeeled —

Vaimud vaikselt veerevad.

Küünlad aga ööse a'al

Paistvad rannal, metsal, maal:

Rüütel ruttab,

Neiu nutab.

Vaimud vaikselt veerevad.

Kogutud luuletused, 1925

Luuletused, 1969

CARL EDUARD MALM

VARBLANE TULEB TALUPOJALE REHELISEKS

“Talupoeg, talupoeg, tik, tik, tak,
oh kui suur sinu viljasaak!
Reheliseks kas tahad mind?
Talupoeg, küll ma armastan sind.”
“Talupoeg, talupoeg, tik, tik, tak,
sulle tulen kui vabadik,
õpiksin heameelega
rehte peksma ja tuulama.”
“Talupoeg, talupoeg, tik, tik, tak,
mis sul maksab viljavakk?
Tahaksin aga katsuda,
magus tänavu vili ka.”
Talupoeg naeris: “Vaata meest,
võrukael, hoia ära eest,
muidu saad sa pindaga
matsu, et pea jääb huugama.”
“Tule sisse, sõge sirk,
näpi, nopi, ole virk!
Et sul kõhutäis on kää’,
kui ma lähen õhtule.”

*Laulud ja loud. Üks kooli-lugemise-raamat I–II, 1874
Eesti luule, 1967*

PUU-RAIUJA

Puid tammikus raius üks waene mees,
 Ta ohkas, täis nurinat süda sees:
 “Oh kadugu, küll meiesugune
 Saab waewata alati hirmsaste!
 Eks waestele elu kord üsna hull?
 Oh oleks hulk raha ja wara mull!”
 Waat’ äkitselt ingel on tema ees,
 Tall hõbekuub seljas ja kuld-kepp käes,
 Ja magusa healega ütleb ta:
 “Sa õnnetu mehike, tere kaa!
 Et küsi, mis iial sa tahad, mu käest,
 Kõik antakse sinule taewa wäest!”
 Mees esite ehmatas kangeste.
 Kui ingliske rääkis nii lahkeste,
 Siis tõmbab ta mütsi peast usinast’:
 “Auus ingel teid tänan head soovimast,
 Ja palun: kus külge saan puudutud,
 Et kõik warsi kullaks saaks muudetud.”
 Siis naeratas ingel, ja kepiga
 Ta puutus siis teda: “Oh oleksid sa
 Mult paremat palunud ommeti,
 Muud kui ära karda: kõik sünnib nii!”
 Siis kadus ta õhuga taewasse,
 Ja lille hais lähkas ta järele.
 Mees mõtles: “Nüüd kous olen õnnega!”
 Läks warsi kaa soowitust katsuma.
 Nii pea kui oksa sai puutunud,
 Ju kullaks see oligi muudetud:
 Kuld-lehed, kuld-nupud, kuld-tõrud weel,
 Noh, muidugi mehel on hea meel.
 “Mis mull nüüd on wiga? Et tehku see,
 Kes tahab, weel tööd, ei ma enam tee!
 Nüüd igapäev liha söön, worsti kaa
 Ja joodawat wiina joon toobiga.
 See kord aga wõtan ma leiba weel
 Ja wett oma lähkrist ma rüüpan peal!”
 Kui lähkrisse puutusid tema käed,
 Kui raskeks see sai, — kas sa imet näed?
 Kaa wesigi sees oli kullaks läind,
 Ta katsub, ei tilkagi tema näind.

78 | CARL EDUARD MALM /1837–1901/

Siis wõttis ta leiwa ja hammustas.
 Kuld hammaste all temal krompsutas.
 “Oh häda, oh waewa, mis teen ma nüüd?
 Mu rumalal ahnusel üksi süüd!
 Kuld worstid mu nälga ei kauta,
 Ja kuld minu janu ei kustuta.
 Oh oleks mull wesi, oh oleks leib,
 Kas üksi mull elada kullast täib?”
 Mees nuttis, — see nutt teda äratas,
 Ta tunneb, et uni meelt eksitas,
 Ja tänab nüüd Jumalat südamest,
 Et kulda ei ole, waid leiwukest,
 Et waene puu-raiuja tema on,
 Ei mitte see mõnatud kulla konn.
 Eks olegi hea, et Jumalast
 Ei anta, mis nõutakse tormist peast?
 Sest mõnigi ihaldaks kulda wist,
 Ja seega ta rikuks kõik elamist,
 Ja mõnigi mõnda küll himustaks,
 Mis ihu ja hingele kahjuks saaks.

Laulud ja loud. Üks kooli-lugemise-raamat I–II, 1874

PELSATSAR

Ju süda-öö-aeg ligi on
 Ja rahus hingab Paabilon,
 Weel aga kuninga lossi pealt
 On kuulda kära ja laulu healt.
 Sest ülewal perega prassimas
 On Pelsatsar, Paabeli kuningas.
 Ta lauas istusid sulased,
 Jõid kallist wiina nagu wett.
 Kuld-peekrite kolin ja jooma trall
 Sest rõõmu oli kuningal.
 Ta ise oli nii juua täis,
 Et pea tall uhkusest ringi käis:
 Ta hullul meelel teutas,
 Jehoowat Jumalat hirwitas.
 Ta sulastel oli sest hea meel,
 Naad kihutasid kuningat weel.

79 | CARL EDUARD MALM /1837–1901/

Ja kuningas näitas käega,
 Poiss jookseb ja tuleb rutuga,
 Ta kannab kuldriistu ja karikaid,
 Mis Jumala kojast riisunud said.
 Siis kuningas wöttis karika
 Ja täitis ääreni wiinaga,
 Ja tilgatumaks joob ära see
 Ja teutab siis hirmsaste:
 “Jehoowa, mis ma soost hoolin kaa,
 Eks Paabeli kuningas ole ma?”
 Sai tulnud see teutus tema suust,
 Käis wärin tall kehast läbi ja luust,
 Kõik kära jäi soiku jala pealt,
 Ja ükski toas ei teinud healt.
 Ennäe, mis kole wiirastus see?
 Kae sõrmi seina peal nähakse.
 Need kirjutawad tulega
 Umb-sõnu, ja kauwad korruga.
 Ja kuningas üsna kahwatas,
 Põlw põlwe wastu tall lõdistas,
 Kõik sulased on kohkund ja wait,
 Küll naer ja nali otsa said.
 Ja targad katsusid asjata
 Neid tule tähti lugeda.
 Sell samal öösel pimedas
 Sai sulastest tapetud kuningas.

*Laulud ja loud. Üks kooli-lugemise-
raamat I–II, 1874*

KAKS PEALUUD

Kord haua juures juhtusid
 Kaks pealuud kokku, teine karjus:
 “Kes oled sa, et julgesid
 Mu ligi tulla haua warjus?”
 “Ma olin waene sulane,
 Ma kandsin sandi hilpa seljas,
 Üks raske orjus igapää,
 Ja sagedaste olin näljas.
 Surm nagu peastja tuli siis,

Ma ammu teda ootasin, —
 Mind orja kojast wälja wiis,
 Et ikke alt ma peasesin.””

“Sa narukael, kas kasid ära!”
 Nii teine pealuu tõstis kära:
 “Kas tohid sina häbemata
 Mu ligi tulla kutsumata?
 Et jookse, kasi minema,
 Ma hoopis teine mees kui sa!
 Ma olen kuningate soust,
 Mull mitu auuraha rinnas,
 Mu tõlla ees käib neli hoost,
 Ma olen kuulus kõiges linnas.
 Mu laual wiin ja kallid road,
 Mull uhkemad kui elutoad.”
 “Mull on, ma olen! — meeletu!
 Mull oli, olin! — oleks õige!”
 Nii kostis orja pealuu,
 “Sa jätsid maha selle kõige.
 Kus on su auurahad rinnas?
 Kus sinu kuulus nimi linnas?
 Kus on nüüd sinu marja wiin?
 Sest ühtegi ei näe ma siin.
 Kõik sinu wara, sinu raha
 Jäi surmas ilma peale maha.
 Seal meie wahel wahet oli,
 Siin kummalgi see sama põli.
 Su pealuu on kui iga muu, —
 Kas ilus see wõi näutu,
 Kas oli tarkust täis wõi jõle,
 Kas suurest soust wõi madalast,
 Kas kerjajast wõi kuningast,
 See temast enam tunda pole.
 Surm iga wahe kautab,
 Kõik kõrgust tema alandab.””

*Laulud ja loud. Üks kooli-lugemise-
raamat I–II, 1874*

80 | CARL EDUARD MALM /1837–1901/

RISTI ÄRAWALIMINE

Üks inime, kes karjus rasket risti,
 Jäi magama, ja unes nägi ta,
 Et teda üles taewa poole kisti.
 Aujärje peal ta tunneb Jumala
 Seal istuwat, ja püha ingli wägi
 On teda kiitmas oma lauluga.
 Ta ehmatas, kui tema seda nägi.
 Kui julgus jälle tuli tagasi,
 Siis alanduses suu ta lahti tegi:
 “Oh, Issand, anna luba ommeti,
 Et mina sulle wõiksin teada anda,
 Mis minu südant koormab alati:
 Ma tean, et mu kohus risti kanda,
 Ei selle pärast mina nurise,
 Kui aga raskust liiga peal’ ei panda.
 See rist, mis mina kannan, — tõeste,
 Liig raske igapidi, ole hea,
 Ja anna teine kergem minule.”
 Sai ta nii palunud, siis tunneb pea,
 Et teda üles kista rutuga,
 Kus poole, — ega tema seda tea.
 Kui põhi jälle all, siis waatab ta
 Ja näeb üht suurt ja uhket tuba,
 Kus rista seina naal otsata;
 Ja ühe heale kuuleb kostwat juba:
 “Waat’, see on inimeste risti ait,
 Nüüd otsi parajat, sull on seks luba!”
 Mees rõõmustab, ta hakkab sedamaid
 Sealt risti nõudma, mis ei waewaks teda.
 Ta katsub suuremaid ja vähemaid,
 See ränk on, see liig suur, see teeks wist häda,
 See kergem, — aga ääred terawad,
 Need teeksid haiget. — “Ei ma taha seda!”
 Üks nähti kulla karwa hiilgawat.
 Mees mõtles: “Eks see oleks mulle hea!”
 Kuid hirmus raske leidis olewat.
 Nii katsus tema läbi terve rea.
 Kõik otsimine oli asjata,
 Ta ikka teiselt leidis teise wea.
 Mis muud kui pidi peale hakkama
 Ja mööda seina jälle kõiki rista
 Weel teise korra läbi waatama.

81 | CARL EDUARD MALM /1837–1901/

Siis leidis tema wiimaks ühe, mis ta
 Ei pannud enne mitte tähele,
 Ta katsub seda oma käega tõsta,
 Ei kerge just, ei wäga raske see,
 Waid häda pärast sündis ikka kanda.
 “Waat” ütles ta, “see kõlbaks minule,
 Ehk lubad, Issand, seda mulle anda!
 Ta waatab, — ime, just see sama rist
 See ongi, mis tall ikka oli kanda;
 Nüüd polnud kandes enam kaebamist.

Laulud ja loud. Üks kooli-lugemise-raamat I–II, 1874

WANAMEES JA SURM

Üks wana rauk, kes oma elu aja orjand,
 Ja üsna otsas oli suure hädaga,
 See oli külmal päewal metsas hagu korjand
 Ja pidi, koorem seljas, koju minema.
 Ei jalad teda kanda taha,
 Sest wiskas maha
 Ta koorma, ja siis nukra meelega
 See peale maha lastes hakkas ohkama:
 “Oh mina waene oma eluga!
 “Mull pole midagi, sa püha Jumal taewas!
 “Ja pean naest ja lapsi toitma ommeti,
 “Ja kui ma poleks küll weel waewas,
 “Kaa rendi, pearaha maksma pealegi.
 “Oh tule, surm, mind wõtma!” ütles wiimati,
 “Siis waew on otsas!” Surm on ikka aja taga
 Ja ootab aga.
 Ta tuli kaa
 Ja küsis: “Mis siis mu käest tahad sa?”
 Mees kohkus ja ei saanud peaaegu kosta,
 Nii surma kole nägu teda hirmutas.
 “Oh ära pane pahaks,” kogeldas,
 “Ma palun, aita mulle koormat selga tõsta.”
 Sest õppigem:
 Et olgu peale
 Sull’ elu wastane ja jäle,
 Surm sulle siiski wastasem.

Laulud ja loud. Üks kooli-lugemise-raamat I–II, 1886

MIHKEL VESKE

KADUNUD KINNAS

Saaniga sõitsin ma sohinal
külast läbi kiiruga;
ära mu kinnas siis kadus säääl,
läksin kinnast otsima.

Talusse sisse ma sammusin;
vastu tuli neiuke.

“Neiu, kas nägid üht kinnast maas?
Ütle mulle, hellake!”

“Ei ole näinud,” ta kostis mull’,
“tahan teistelt küsida.”
Neiu mult häbendes ära läks,
pea tuli jälle ta.

“Külamees, keegi su kinnast ei näind,
palun võta vastu see!”

Kinda ma võtsin ja sõitsin sääält,
sinna jätsin südame.

Sõites sääält läbi siis igakord
oli minul äpardust:
rattapulk kadus või kukkus piits,
ikka leidsin viivitust. —

“Isa, oh kunas mull’ talu saab?

Mil võin tuua armukse?

Neiu mul nägus ja lõbus on,
tahab pea mehele.

Nägu tal naerul, tal valge pää,
silmad helded, sinised.

Mõnuslik mini sest neiust saab,
talitab, mis tarvitsed.”

Laulud wiisidega, 1874

Kas tunned maad, 1996

JUHAN KUNDER

LEINAJA

Jõua ju kaugelta,
maru laine laugelta,
paadikene, rannale,
las' mind peiu rinnale.

Kas, kallis, kurdad sa?
Laine ehk sind laevaga
mattis merre magama,
võttis häält ja armu ka.

“Oot, oot, oot, tütreke!
Homme saab ju peiuke
koduranda jõudema,
Soomest siia sõudema.”

Küll õhkas neiu rind,
vaikseks jäi ka vetepind,
vood ja tuule kohingi —
peig ei tulnud iialgi...

Kümme laulu, 1876
Eesti luule, 1967

KUNINGAS KALEV

Kord uinusin Viru vee rannal
ja nägin üht imelist und,
see tungis mu südame sisse,
ei meelest mul läe see tund.

Kui kuld olid Viru vee lained,

kui kuld olid metsad ja mäed;
ning lainete sülest end tõstsid
veeneitsite mängijad käed.

Ja voogades liikusid väljad,
kõrs kiigutas kullaseid päid.
Seal Kalevi kalmul mu silmad
üht imelist ilmumist näid.

Seal kuningas Kalev end tõstis
ja röömuvees hiilgas ta silm;
ta vaatas sealt Viru maa otsa,
kus muistene tema maailm.

Ta vaatas sealt põldude peale
ja merele sihtis ta sealt;
ta tõstis siis kõrgele käed
ning kõneles kalmude pealt.

Ta õnnistas vilja ja välja
ja merele pööris ta pead;
ta õnnistas metsa ja muru
ja palus neil' päikeselt head.

Siis heitis ta uuesti hauda...
Ta hingab seal rahulist und,
sest Eestimaa õitseb ja kasvab,
tal lauludest heliseb rind.

See ilusam uni ei taha
mu mõtetest kaduda nüüd;
ma mõtlen ta peale, tast laulan,
mu laulul ei ole sest süüd.

J. Kunder'i Algupäralsed luuletused, 1889
Sõnarine I, 1989

JAAN BERGMANN

MÄRTI MIHKELT

Märt oli Mihkli sulane
 Ju mõnda aega olnud.
 Kuid viimsel ajal temale
 Sääl miski päri polnud:
 Toit polnud hää, mis iial sõi,
 Kook oli kõrvend, vana või,
 Säng kõva ning külm tuba.
 Kord lõunaks herved laua pääl,
 Märt mõnitas ja vahtis:
 Käes kummuli tal lusik säääl,
 Nii herneid süüa tahtis.
 Ta ütles paha meelega:
 “Kui hakkad kaha külge sa,
 Siis tahan suhu pista!”
 Märt õhkas kurtes igapäev:
 “Siin on mul orjapöli,
 Siin aina töö ja töö ja vaev,
 Ju puhte põleb õli!
 Oh oleks minul oma koht
 Ja oma põld ja oma roht,
 Siis oleks lugu teine!”
 Ei läbend enam teenida,
 Läks ära teenistusest.
 Siis saunaüti üüris ta
 Ja pruudi varandusest
 Sai pisut maadki rentida

Ja lehma, lammast lunasta
 Ja kodu korda seada.
 Kui pulmad tõivad nooriku
 Ja pisut kaasavara,
 Siis arvas vaene saunik ju:
 Nüüd käes mul õnnesära!
 Ta sõi ja jõi ja rõõmustas,
 Tööd jättis, oli lustikas
 Ja kiitis: “Nüüd mul põli!”
 Kuid kõik on heitlik ilma pääl,
 Ka Märdi rõõmupäevad:
 Tal kopik veereb taskust, säääl
 Pea näpud põhja jäävad.
 Läeb kambri: kapp on leivata!
 Läeb õue: küte lõpnud ka.
 Ja vali talv on väljas.
 Märt kurtis endist teenistust,
 Kuid kahetsus on hilja.
 Ta otsis ohkel endist ust,
 Et laenaks Mihklilt vilja:
 “Oh ole hää ja laena mull’,
 Kui jälle kasvab, maksan sull’,
 Vakk herneid, mul on puudus!”
 Ja Mihkel kuulis palumist,
 Ta salve juure tõttis,
 Kus vilja igasugulist,
 Ja kühvli kätte võttis.
 Kuid enne küsis külmaste:

85 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

“Kas hakkad külge kühlile?
Siis möödan herved kotti!”
“Ma vaene— suur on minu süüd —,
Ei enam tõrkma hakka!”
“Et teiseks meel läind sinul nüüd,
Sull’ herneid kingin vaka!
Tee tööd ja palu Jumalat,
Siis igapäevast leiba saad!
Veel õpetuseks lisan.”

(1876) *J. Bergmanni Laulud*, 1901
Laulud, 1923

USTAV ÜLO

Kui Viljandil vaenlane valvas ees,
Ju lootuse lõpetas igamees.
“Oh Lembitu, Lehola vanem, sa
Ju rutta, meid rüütlistest lunasta!”
Küll Valdeku vahtis, küll ootas ta,
Ei ilmunud isake aitama;
Ning rüütlike rõngas ja Läti piir
Ju surus nii linna kui surmav viir.
Sääl saadiku sammul käis Ülo teed,
Ei kohutand teda ei vaen, ei veed,
Vaid julgesti astus ta edasi, —
Kuid tabajaist kinni ta püüeti.
“Raud, rändajat jäta sa rahule!
Miks vagurat vangisse veate?”
“Või olgu sa õiglasem rändaja,
Pead ülema ette nüüd astuma!”
Küll kalk oli kuulda see Ülolle,
Kuid rüütlike ruttas ta julgeste.
See küsis: “Kes on sinu läkitand?
Ei ütle, siis elu sa lõpetand!”
“Ei karda su käsku, mis võib su piin?
Kuid tunnistan sinule vabalt siin:
Mind läkitas Lehola Lembitu,
Et ütleksin pojale, teel ta ju?
“Ta hulgad on tulemas Paala poolt,

86 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

Ka Varbola vanem on kannud hoolt,
 Ning Nurmekund Võrtsjärve veereni
 On kogunud kokku ju täiesti.
 “Kõu kombel nad ilmuvad hulgani,
 Ei suuda sa keelda neid sugugi;
 Sest katsu, et minema enne läed,
 Kui Lembitult piiratud lõksu jääd!”
 Kuid rüütel, ta kostis tall’ ülbeste:
 “Sa lähed nüüd ütlemale linnale:
 ““Miks ootate Lembitult abi veel?
 Ta täiest on otsa ju saanud teel!””
 “Kui aga sa hakkad siin tõrkuma,
 Siis suuremas surmas ju oled sa!
 Nüüd täida, mis sinule ütleb meel:
 Nii saad sina palga, kui kõlab keel!”
 Ja Ülo ei oodanud minemas,
 Ta tõttas ja linnale ligistas.
 Sääl Valdeku hüüdis ju Viljandist:
 “Oh häda, suur õnnetus ootab vist!”
 Kuid kindlasti kuulutas Ülo hääl:
 “Et võidelge ustavalt, vennad, sääll!
 Ju Lembitu ligi on tulemas,
 Ju vastane hirmuga ehmatas.
 “Veel enne kui kerkinud päikene
 Kolm korda on ida poolt ülesse:
 On Viljandi vaenlastest puhas ju,
 Mu vennad sest vahvasti võidelgu!”
 Veel viimane sõna tal oli suus,
 Siis timuka mõök oli Ülo luus;
 Ta langes, ta pää pandi ridvale
 Ja visati pilgates linnasse.
 Sääl Valdeku hüüdis valjuste:
 “Sa surid kui ustavam Eestlane!
 Sa vendade päästmiseks surid nüüd:
 Sind kiidavad tuleva põlve hüüd!”

(1879) *J. Bergmann'i Laulud*, 1901

Laulud, 1923

87 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

KULLA VÕIMUS

Mis sull' osaks Jumal annud,
 Ole rahul sellega;
 Mis ta kanda pääle pannud,
 Ole vait ja kannata!
 Ära otsi varandust,
 Jäta raha himustust,
 Ära nõua kulda taga:
 Kullal kurjaks läeb ka vaga.
 Persia piiril elas Tagan,
 Varalt vaene mehike,
 Ehk küll usu poolest pagan,
 Siiski vaga, õiglane;
 Enam ta ei himustand,
 Kui tall' oli osaks saand,
 Rahul olles loome hoidis,
 Truist võõrast karja toitmis.
 Ükskord kuulis orus pauku,
 Märkas mulla müdinat,
 Nägi saanud kaljus auku,
 Talle sisse langevat.
 Mõtles: "Vaene tallele,
 Tulen appi sinule!"
 Töttas talle päästanema:
 August kirja leidis tema.
 Põlev himu südant täitis
 Teada, mis säääl lugeda,
 Tarkadele teda näitis,
 Ei saand neiltki otsust ta;
 Viimaks kuulutati tall',
 Et ta Egüptusemaal
 Leida võida viimist tuge,
 Kõigist targem olla Luge.
 Tagan tõttas Egüptusse,
 Leidis targa lugeja,
 Andis talle kirjutuse,
 Luge hakkas lugema.
 Vaatel pääd ta vangutas,
 Varsti vastust valmistas:
 "Kas ma tõesti ütlen sulle,
 Mis siin mõista üksi mulle?"

"Kosta! Seks ma siia tulnud!"
 "Parem oleks, ütlen ma,
 Kui, mis öeldud, pole kuulnud!"
 "Ütle, ei ma ehmata!"
 "Otsa esmalt ütlen sull'!"
 "Mis on kuulutatud mull'?"
 "Kivid leidja surnuks löövad,
 Koerad tema liha söövad!"
 "Luge, Luge, ütle ikka!
 Mis säääl seisab kirja sees?"
 "Sina leiad väga rikka
 Varanduse august ees:
 Üksi kirjatundjale
 Leida vara ülesse."
 "Tule, Luge, saatjaks mulle,
 Poole vara annan sulle!"
 Läksid, leidsid augu üles,
 Leidsid raudse ukse eest,
 Võti uinus lukusüles,
 Leidsid kulda koopa seest.
 "Ega sellest, saatja, sa
 Midagi ei himusta?
 Poole küll ma töötasin,
 Aga oma saak siis kasin."
 Läksid teise koopa sisse,
 Höberahal täidetud.
 "Armas tark, sa näed ju ise:
 Kõik kui kokku kasvanud!"
 Kalliskivi kambris ka
 Polnud püsi jagada,
 Ega olnud ehtesaalis,
 Mis ei omal' olnud kallis.
 Sõjariistu viimaks nägid:
 "Anna üks neist mulle sa!"
 "Vana Luge, mis sa räägid?
 Mil veel hakkad sõdima?
 Jah, ma mõõga annan sull';
 Äraandjaks saad ju mull'!
 Vaata: siin on sinu raha!"
 Lugel lendas pää siis maha.
 Tagan kulda, pärlid noppis,
 Kahmis kokku hõbedat,

Taskud kallil kivil toppis,
 Käänas lukku varjajad.
 Kaupmeheks ennast nimetas,
 Müüri ümber valmistas
 Sala raharikka mäele,
 Elas uhkelt ikka pääle.
 Tahtis au ka omaks saada:
 Ennast rikka mehena
 Kuningaga tutvustada
 Püüdis kõigest hingest ta.
 Saatis seitse kaamelit,
 Keda kuldkeed koormasid:
 Lahkelt võeti vasta tema,
 Pandi väge valitsema.
 Greeka keisri sõjas võitis
 Tappis kulla abil ta;
 Palkas väge, koju sõitis,
 Võitis, heitis kuninga,
 Tegi ennast kuningaks,
 Kuningaks ja jumalaks:
 Kes ei kummardanud teda,
 Piinasurma saatis seda.
 Äkist tõusis mässamine,
 Tagan pidi põgema;
 Kerjaksandi sarnaline
 Koopaaugus elas ta.
 Leiti, veeti turule:
 “Vaatke, jumal Tagan see!”
 Kivil nad ta surnuks lõivad,
 Koerad tema liha sõivad.
 Sest, kui õnn sull’ osaks antud,
 Kõik sul hästi korda läeb,
 Saagu ikka muret kantud,
 Et su silm, mis tarvis, näeb.
 Ahnus, ihnus mõlemad
 Õelad hinge rikkujad:
 Ahnus viib sind kurja teele,
 Ihnus rikub vaga meelega.

(1879) *J. Bergmann'i Laulud*, 1901
Laulud, 1923

IGAVENE JUUT

Kõrgil meelel kojälävel istus
 Ahasveerus Õlimäe teel.
 Risti kandes tuli linnast Kristus,
 Seisateles tema läve eel:
 “Ahasveerus, ränk on risti kanda,
 Võid sa mull’ siin puhkepaika anda!”
 “Mine minust, neetud inimene!”
 Hüüdis Ahasveerus armuta.
 Vaikselt astus temalt Igavene,
 Kandis risti kannatusega:
 Nörkevale ori appi tõttis,
 Poole risti öla pääle võttis.
 Äkist ilmus hülgav surmaingel
 Ahasveerusele hirmu aul:
 “Rahu osaks senni sinu hingel’
 Ärgu saagu ega surmalaul,
 Kunni Rahuvürst sind ise hüüab,
 Sinu hing ta armu osaks püüab!”
 Ahastus siis Ahasveerust täitis,
 Hirmul tõttas templi, värises.
 Siin uus ime uuest hirmu näitis:
 Püha kate keskelt kärises.
 Ähvardeles hüüdis templiingel:
 “Mine siit! Siin pole püsi hingel!”
 Templist tõttas Ahasveerus maale,
 Linnast linna, külast külasse,
 Mäele, metsa, sohu, kõrve raale,
 Kuuma päikse, külma keskele,
 Rändas tuhat aastat mööda ilma,
 Teine tuhat paistis jälle silma.
 Liibanon ja Karmel tegid lahti
 Oma koobashauad temale,
 Surnuluid säält korjas salamahti,
 Kandis Karmelisse ülesse:
 Siit nad loopis üksihaaval alla
 Vingudeles maruvuhinala.
 “See mu isa! Ema! See mu naene!
 Need mu lapsed! Lastelaste luud!
 Nemad surid kõik! Kuid mina vaene!
 Elan, ägan, surm ei sulu suud!

89 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

Seep see ilmas kõige hirksam kohus:
 Aastasajad samas hädaohus!
 “Püha linn, see põles, leeki jõudsin:
 Tulekuum ei kõrvetanud mind.
 Rooma needes rahva viha nõudsin:
 Hirmus vaev, see oli viha hind.
 Rahvad läksid, teised tulid Rooma,
 Muile surma, mulle piina tooma.

“Meri möllas marul kanges vahus,
 Mina kargan kaljult lainesse:
 Pea leidsin ennast laintest lahus,
 Vood mind olid uhtund kaldale.
 Kuristiku kurgud mind ei neela,
 Kaljuseinad kaugeneda keela.

“Läksin vererikka lahingisse,
 Ärritasin sõjas sõdijaid,
 Tungsin tugevama tüli sisse,
 Keset suuritükka sagedaid:
 Ükski kuul ei minu külge puutund,
 Mõõgateral minu põlv ei muutund.

“Ei mind haavand metsaliste hammas
 Ega surmand surmaussi nõel:
 Lõvi vastas vagaks sai kui lammas,
 Madu salvas, suureks valuks õel.
 Surma mul ep olnud metsast loota,
 Ussihambast üksi häda oota.

“Ärritasin vägivalla väge,
 Piinariistu nähes pilkasin,
 Hirvitasin tuleriida äge,
 Timukaga targu kõnelin:
 Valu mõistsid mulle valmistada,
 Kuid ei ükski piina parandada.

“Aastasajad hulgun mööda haudu,
 Ise põrm, ei põrmuks pudene;
 Hulga kaupa kogun kirstulaudu,
 Ei mu kirstust keegi kõnele:
 Haua lõhnast lehkab ammu keha,
 Surmakarv ju kaua silmist näha.

“Viha Jumal, viska maha taevast
 Rängem viha minu pääle veel,
 Saada nuhtlus suurem sellest vaevast,
 Saada surm, et sulguks surnud keel:

Mis su vihakojas veel on paha,
 Müristagu minu pääle maha!
 “Häda! Oma süü, mis hinge rõhub,
 Oma süü, mis pean ägama!
 Luud ja liikmed hirm kõik ära lõhub,
 Ei või rahu ilmast lahkuda!
 Keda põlgasin, mind ära põlga:
 Võta vasta, maksa minu võlga!”
 Sedamaid ta juure jõudis ingel,
 Kutsus põrmust uue elule,
 Hüüdis armsalt ahastaval hingel:
 “Ahasveerus, astu rahusse!
 Ära kaota hädas lootuskiiri:
 Päästja armul pole iial piiri!”

(1880) *J. Bergmanni'i Laulud*, 1901
Laulud, 1923

SALME

I.

Kevadise päikse kiired
 Ilustasid Eestimaad;
 Põllud, metsad, kõik ta piired
 Õilme ehtes õitsivad.
 Õilmeaasul, tamme vilus,
 Viibis peene piigake:
 Ise õilme, imeilus,
 Punus pärga võitjale.
 Sõrm see punus, silm see vaatis
 Läbemata lõunasse,
 Sala soovi vasta saatis
 Leedu röövli lööjale.
 Soov see sõudis, luule nõudis
 Sõnu Salme südamest,
 Sõnad salmisõlme sõudis
 Veeretama viisikest.
 “Kulda paistvad päikse kiired,
 Ilul hõiskab ilmamaa,
 Igal palgel õnneviired:

Mina kurdan kurvana!
 “Võiksin talle tähte anda,
 Keda omaks ihkan ma!
 Tohin ainult meeles kanda
 Ilma tema teadmata.
 “Ei mu kurtmist kallim kuule,
 Näe mu palgel pisaraid;
 Ei mull’ hüüa armsam huule
 Sõnu mesimagusaid.
 “Õrnalt õhkan õiekene,
 Ihkan nurmelt noppijat,
 Leinan, künnilinnukene,
 Käokene kosijat!”
 Senni astus argsel jalal
 Aase veerde Vidamees,
 Sammus salust läbi sala,
 Kunni seisis Salme ees.
 Armastus ta rinnus loitis,
 Hirm, see vilkus huulte pääl;
 Kena lootuskuma koitis,
 Kostis kõrva neuu hää.
 “Kes see mees on, keda ihkab
 Salme kaasaks silmavees?
 Mind? Ehk hinge põhjast vihkab!”
 Mõtles mures sõjamees.
 Ometi ep olnud viita
 Ajapilku asjata:
 Nüüd ehk iial leping liita,
 Surm või elu sõnaga.
 “Tere, Salme, neitsikene!
 Sinu isa saadab mind.”
 ““Tema ise? Igavene!
 Minu isa saadab sind?””
 “Kuulutama vaba pinda,
 Leedulaste langemist;
 Lunastama võiduhinda,
 Õnnestama õnnelist.”
 ““Vidamees, ta ütles mulle,
 Võta võiduhinda mult:
 Aia õilme olgu sulle
 Tänu täheks Lembitult!””
 “Selle õilme omaks andsin

Ise ammu südame,
 Teda ainult meeles kandsin,
 Olin tema täiesti.
 “Enne pidi riigirada
 Vabanema vaenlastest:
 Siis vast võisin ihaldada
 Oma aeda õiekest.
 “Sind, sind, sale Salmekene
 Õilme isa aia sees,
 Ihkab mõrsjaks peiukene,
 Kalliks kaasaks Vidamees!”
 Peiu sõnad piigal kandsid
 Roosipuna palgesse:
 Rõõmust õndsad armul andsid
 Truuduskätt üksteisele.
 Päikse kiired kullatasid
 Punataval tammikut:
 Looja minnes teretasid
 Armastuse hommikut.
 II.
 Päike veeris pisarsilmal
 Läänetaevas loodele:
 Hädaohtu oli ilmal’
 Toonud sõjatuluke.
 Hävitaval oli hüüdmas
 Sõjapasun Sakalas,
 Rüütlisalgad saaki püüdmas
 Salalikult Leholas.
 Lembit oli appi läinud
 Valdekule Viljandi,
 Karksis lipu kannul käinud,
 Tõrjund tapjaid tagasi.
 Teised salgad salamahti
 Läksid senni Lehola,
 Murdsid linna riivid lahti,
 Mõistsid õigust mõõgaga.
 Püüdsid eidelt piina läbi
 Riigiraha riisuda;
 Eit ei sallind õelja häbi,
 Pidi piigil surema.
 Võtsid kõik, mis kanda jõudsid,
 Panid hooned põlema,

Ise põgenema nõudsid
 Rutul röövisaagiga.
 Senni hoidis Salme lambaid
 Metsa varjul vagusi:
 Äkist silmas suitsusambaid
 Tõusvat üles taevani.
 Jooksis kiirelt koduteele:
 Leidis koja leekimas.
 Lendas loitva aida eele:
 Ema hinge heitemas.
 Hellalt eide hõlma mattis,
 Otsis haavu arstida:
 Surm ju eide silmad kattis
 Ärkamatu unega.
 Kalli surnu külmal rinnal
 Ujus Salme silmavees:
 Meelest muu, mis kodupinnal,
 Unus ahastuse sees.
 Et ta vaatnud, kuidas vallid
 Pakatasid palavas,
 Ei ta kuulnud, kuidas kallid
 Kaugelt koju tulemas.
 Ei ta märgand meeste kisa
 Hävitatud tanavas,
 Ei ta aimand, et ju isa
 Kiirest õue kihutas.
 Lembit hüüdis, Lembit nõudis
 Lendas läbi vareme,
 Lembit jooksis, Lembit jõudis
 Kaasa surmasängile.
 Kurvastuse kangem kiha
 Köitis keele sedamaid,
 Pilgu välkus pale viha,
 Teise pillus pisaraid.
 Isa hingevalust ärkas
 Salme tuimust toibudes:
 Tasumise lootus tärkas
 Loitma lapse südames.
 “Isakene, ära viida
 Ahastuses asjata!
 Sõjalipud ritva liida,
 Hüüa mehed maleval!

Ema veri ihkab hinda,
 Lepipalka Lehola:
 Päästa paelust Eesti pinda,
 Röövlist rahvas lunasta!”
 Ähvardavalt välkus silma
 Vägevamal vanemal;
 Vaatas vandel pääleilma,
 Hüüdis sõnal elaval:
 “Isamaa, su püha pinda
 Varjan oma verega!
 Röövel leiab röövihinda:
 Lembit tõttab tasuma!”
 Vaata! Taevas ilmus ime:
 Täht läks lõuna lendama!
 Päevaks muutus pilgul pime,
 Kuma kustus korraga.
 III.
 Vinge sügisene vilu
 Kasemetsad kolletas,
 Surus hauda aasa ilu,
 Hingeheitmist avaldas.
 Miksep taevas tarretanud
 Verekarva koledast?
 Kesse pilvi palistanud
 Loidu jälil jäledast?
 Sõda sõitis laudasillal,
 Vaenukirves vankuriks,
 Viibis verepulma killal,
 Käänis külad kalmetiks.
 Praegu paistsid puhtekiired
 Pärast pööripäeva ööd.
 Loovad võitu koiduviired?
 Koovad vangistuse vööd?
 Salme õhkas, Salme ootis
 Sõjast sõna tulevat;
 Varjupaigas võitu lootis,
 Peitis salapisarat.
 Ehk ju muutsid raudamehed
 Vangipõlveks vabadust?
 Ehk ju surid Eesti mehed?
 Salme aimas õnnetust.
 Kesse tuli kiirel sõidul?

Paalast onu Unipää.
 Kas ta hõiskas venna võidul?
 Ei! Ta kandis risti käes.
 Murepilved palgel peitsid
 Kahtlust kavalusega:
 Rüütlikäsud teda köitsid,
 Sundsids sugu salgama.
 Kahtlemata küsis piiga:
 “Lell, kus isa Lembitu?
 Kas ju rookis röövliid Riiga
 Vidamees ja Valdeku?”
 “Ära nõua, neitsikene,
 Sõjasõidust sõnumeid!”
 “Kas ehk, kulla lellekene,
 Nägid lipu ligi neid?”
 “Kuulsin kaarnaid kakkelema
 Paala kaldal pimedas!”
 “Nägid kotkaid kaugenema
 Manalasse malevas?”
 “Kuule vaikselt kurba lugu,
 Ole kindel, kannata!
 Eile oli Eesti sugu
 Tervelt Paala põllula.
 “Vahvast võitles vende käsi
 Kõikumata kindlaste,
 Aga võõra võim ei väsi
 Ega raudne raugene.
 “Vaskne kilp ei karda nooli,
 Kardne kübar kivikest,
 Raudamees ei odast hooli,
 Teras tammenuiadest.
 “Oja kombel hoovas veri
 Meie meeste haavadest, —
 Laps, nüüd ära enam päri
 Otsust sõjasõnumest!”
 “Kus mu armas isakene?”
 “Pandi mulda magama.”
 “Kus mu kuldne peiukene?”
 “Suri eile sõjassa.”
 “Kus mu virka vennakene?”
 “Suigub hauas sügavas.”
 “Kesse kaitseb, lellekene,

Lapsuke si Leholas?”
 “Lapsi kaitseb ristikuju,
 Kelle pandiks paneme.”
 “Minu riisuks rüütli tuju?”
 “Sinu annan sakstele.”
 “Ennem eksib taevast päike!”
 “Ei sa pääse võitja käest.”
 “Kõrgem saadab minu käike,
 Varjab vägivalda eest!”
 Kurvalt kerkis, valvsalt vaatis
 Pilverannalt päikene:
 Kiirel hoiukäsku saatis
 Põgevale piigale.
 IV.
 Vesi voolas, vesi mängis
 Püsimata pilliroos;
 Kalad vete vilus sängis
 Lõivad lusti vaikselt voos.
 Kes säääl kalda tippu tõttab
 Hirve kombel hirmuga?
 Tamme varjus istet võtab
 Piiga, pisar palgela.
 Tõstab silmad taeva poole
 Pühal palvel ülesse,
 Viskab vaate vetevoole
 Salme Ema sülesse.
 “Vägev igavene Isa,
 Kuule minu kaebamist!
 Kõik mult söönud sõjakisa,
 Kõik mind jätnud, kaebeliste.
 “Tuhaks leegis loitis koda,
 Põllud sõda põletas,
 Ema hukkas rüütli oda,
 Isa maeti malevas.
 “Vidamees, mu peiukene,
 Langes Paala lahingis;
 Lell, see hirmus inimene,
 Müüks mind rüütli’ ahelis.
 “Mis ma viibin veel maailmas,
 Kui mu kallim kalmussa?
 Kõik on kadund, kadund silmas,
 Kui ju ori isamaa!

“Hüüa mind siit üles taeva
 Vabaduse veerula:
 Orjus-ikke hirmsat vaeva
 Ei ma suuda silmata!
 “Emajõgi, veteema,
 Varjupaigaks palun sind:
 Vilus voodis viibinema
 Kutsu oma kaissu mind!
 “Igavene Isa taevas,
 Ole ise orjega!
 Vaigistele süütuid vaevas,
 Ilmu abiks ohussa!
 “Pimeduseks muutvad päevad,
 Kumagi ei anna kuu,
 Tähesilmad suikma jäävad,
 Kangest kõrgib Kõue suu.
 “Ükskord, hilja, hirmub äike,
 Läheb läände loodele:
 Idast ilmub hiilgav päike,
 Elu ärkab uueste.
 “Isamaa, siis ihka õnne
 Taeva armul tagasi:
 Kavalate võrgukõne
 Kaota ära koguni!
 “Priius ehib siis su pinda,
 Õnn su lapsi elustab:
 Küll sa maksid kallist hinda,
 Kallim vili osaks saab.
 “Jääge terveks, kõik mu kallid,
 Eesti metsad, aasad, jõed!
 Jääge terveks, külad, vallid,
 Terveks Eesti vennad, õed!
 “Sõsar Salme, siravsilma,
 Ära kurda, kõrge kaim!
 Salme ihkab pääleilma,
 Võrgutusest päästa vaim.
 “Isakene, emakene,
 Omad, kõik teid ootan ees.
 Mõrsjat pulmal, peiukene,
 Võta vastu, Vidamees!”
 Päike peitis kahval palgel
 Silmad pilve sõrvale;

Nurmed, aasad nutsid halelt,
 Kõrkjas kõikus kõrvale.
 Äkist hulus tuulehoogu,
 Vesi kodus kaaresid:
 Virvendelles vingus voogu,
 Laene purskas pisarid.
 Vesi voolas, vesi mängis
 Püsimate pilliroos:
 Ema vete vilus süngis
 Suikus Salme vaikes voos.

(1881) *J. Bergmanni Laulud*, 1901
Laulud, 1923

LEMBITU VALIMINE

Lembitu istus aasateel
 Kevade ilu eel
 Ja nägi kastet muru päält
 Ja kuulis lõo häält,
 Ta silmas haljast põllumaad
 Ja metsa lehtivat,
 Ta vaatis virka meeste tööd
 Ja nägi aina hääd.
 Lembitu hüüdis rõõmuga:
 “Mu ilus isamaa,
 Kuis saad mu vaeva tasuma
 Lõikuse andega!”
 Ta kuuleb kaugelt kõminat
 Kui kabja kabinat.
 “Ennäe, mis ratsamehi ma
 Näen siia tulevat!”
 Tolm tõusis, maantee müdises
 Ja sõjavägi ligines.
 “Ons jälle röövlid tulemas
 Mu lõikust rikkumas?”
 Ei ole võõras vägi see,
 Ei oma kurja tee.
 Lembitu küsis: “Ütelge,
 Keda te otsite?”

94 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

Siis kummardades tulijad
 Ühtlasi hüüavad:
 “Eestlaste vanem, Lembitu,
 Kõrgesti elagu!”
 Ja ühel meelel uueste
 Au andvad temale.
 “Kes valib mind?” veel küsis ta.
 “Ühine Eestimaa!”
 Siis vaatab Lembit ülesse
 Ja hüüab pühaste:
 “Sind taeva armul tahan ma,
 Eestimaa, teenida!”

(1885) *J. Bergmann'i Laulud*, 1901
Laulud, 1923

TAARA PIDUD TAGA SELJA

Hiis haljendab, tammikus tuhiseb tuul,
 Sees kihab ja kahab ja sosistab huul.
 Näe, tuluke tõuseb ja laenetab leek
 Ning leegissa rehitseb roostetand mõök.
 See on ju see ohverdav orjade parv,
 Silm kustund ja kahvatand põskede karv.
 Neil turja on tuimestand rüütlite roosk,
 Käed, jaladki uimestand armetu joosk.
 Kuid süda ei ole veel surutud vang
 Ja vaimu ei varja veel hooletu hang.
 Näe, Taarale tuuakse oinas ja sikk
 Ja rahvale tarkadelt palukest tükk.
 Siis kõnemees kõneleb Kalevi soost
 Ja õitsevaist aegust ning endisest loost
 Ja helveti õelast ja pimedast ööst
 Ning Taarala tarkade tugevast tööst.
 Ja kuulates kuumendab kuulaja palg
 Ja nobedalt keerutab nooruse jalg
 Ning ilu ja rõõmuga ukusel aul
 Küll kõliseb kannel, küll heliseb laul.
 Siis uinuvad ilud ja suiguvad suud
 Ja kustuvad tuled ja kohavad puud

95 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

Ning uinuja silmile unede tiib
 Kuldaegade ilu ja elugi viib.
 Kuid tuhiseb tammikus hommiku tuul,
 On lõppenud orjade öösine luul.
 “Maast üles! maast üles! Ju otsas on öö!”
 Ju kurjustab kubjas ja tänitab töö.

(1901) *J. Bergmann'i Laulud*, 1901
Laulud, 1923

KOIDUTÄHT

Eesti rahva ennemuistne jutt

Külalapsed kullakesed
 Talulapsed tallekesed:
 Tulge muistse murudele,
 Vana aja väravale,
 Vaatke vanemate viisi,
 Perepoege pidupõlve,
 Orja hooli, halva osa.
 Liivi linna, Leholale,
 Seisis ligi lähidale
 Küla vainul vaene urtsik:
 Sees oli sündinud sulane,
 Ilmal' ilmund ori Alo,
 Teiste tööde toimetaja.
 Ise oli peene poisikene,
 Ilurikas inimene,
 Kärmas käte kõigutaja,
 Agar asjade ajaja.
 See läks saksale sulaseks,
 Saksa töösid toimetama,
 Saksa saani sõidutama,
 Saksa vankert veeretama,
 Saksa põldusid põimama,
 Saksa käsula kõndima,
 Saksa asjasid ajama.
 Teenis aasta, teenis teise,
 Käis ta karjas kolmat aastat,
 Niitis heina neljat aastat,

Viitis väljal viiet aastat.
 Mis talle palgaks paisati,
 Aasta osaks anneti?
 Vitsavermed, piitsavarred,
 Kibedamad kepilöögid,
 Osavamad oksahoobid.
 Läks ta mõisast metsa alla,
 Kõndis lausa laane alla,
 Kurba meelt säääl kustutama,
 Viha meelest vaigistama.
 Kes ta vasta varikusta
 Tuli teda teretama,
 Kurba meelt tal kustutama?
 Vasta tuli vanamees,
 Pisu härjapõlve mees,
 Habe rippus rinna ees.
 Mis sel mehel käes kanda,
 Käes kanda, kätte anda?
 Käes tal kolme küünalt kanda,
 Käes kanda, kätte anda.
 Kesse küünalta küsima,
 Annet talt omale otsima?
 Kurb talt küünalta küsima,
 Halb talt omale otsima:
 “Oh minu armas mehekene!
 Sul on käes kolme küünalt,
 Kolme küünalt küsijale,
 Osaks omal' otsijale:
 Anna mulle haavatule,
 Viska valu vaigistuseks,

Laena leina lepituseks!”
 Mees siis mõistis, kohe kostis:
 “Võta, vaene, kolme küünalt,
 Võta valu vaigistuseks,
 Võta leina lepituseks,
 Võta õnne ilmutajaks!”
 Mis talle sulane seletas,
 Ori vasta tänuks ütles?
 Ori vastas, ori ütles:
 “Aitumal, ole terve!”
 Kes siis uuest pajatama?
 Härjapõlvik pajatama:
 “Oh mu armas orjapoissi,
 Kubija kepi konksitav,
 Kiltri kepi kõigutatav:
 Kui sina süütad esimese,
 Süütad sulase sunduse,
 Kaotad käsu kange kepi,
 Hukkad orja halva põlve.
 Kui sina süütad teise küünla,
 Süütad elu elama:
 Küla kasvab kanarpikku,
 Talu tõuseb tallermaale,
 Pere raba randadesse,
 Hooned oja ääre pääle.
 Kui sina süütad kolmandama,
 Süütad õnne õitsemata:
 Mis sa soovid, sünnib ruttu,
 Mis sa käsed, kasvab kohe,
 Mis sa tahad, tõuseb tuulel.”
 Läks ta läbi laanest, luhast,
 Ruttas raba randadesse,
 Soomaade sõrvadesse.
 Mis ta leidis laane sõrvast?
 Tule leidis laane sõrvast.
 Süütas suisa esimese:
 Kohe tundis tule soontes,
 Verekiha voolamas,
 Tegude iha tõusemas.
 Süütas teise tõrkumata.
 Kähku kasvas küünlast kasu,
 Ilmus imelisem ime:

Küla kasvab kanarpikku,
 Talu tõusis tallermaale,
 Pere raba randadesse,
 Hooned oja ääre pääle.
 Läks ta küllasse kõndima,
 Talu väljasid vaatama,
 Omale osa otsima.
 Elas päeva, elas teise,
 Elas pisut kolmat päeva,
 Natukese neljat päeva,
 Veidikese viiet päeva.
 Oli osav peremees,
 Oli töökas talumees.
 Mis tal südant surus veel?
 Südant surus saaja mõte,
 Meelt tal koormas kosja mõte.
 Läks ta karja saatama,
 Vara vilja vaatama,
 Kui veel udune hommiku,
 Kare alles kastekene.
 Kes ta vasta varikusta
 Tuli teele tallermaalta?
 Tuli koidutähekene,
 Sirav silma neiukene.
 Siis ta mõtles, siis ta ütles,
 Palve keelel pajatades:
 “Oleks mul neidu naesukene
 Kui see koidutähekene!”
 Läks ta koju kurval meelel,
 Astus aita halval meelel:
 Pani kaabu kirstu pääle,
 Kindad kaabu ääre pääle,
 Ise otsa ikkema.
 Ikkes tunni, ikkes teise,
 Kurtis tüki kolmat tundi,
 Nuttis pisut neljat tundi,
 Veidikese viiet tundi.
 Kes tuli kurbust kustutama,
 Nutuvalu vaigistama?
 Uni tuli kurbust kustutama,
 Unenägu rõõmu näitma,
 Rõõmu näitma, nalja heitma.

97 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

Unes ta nägi eilast lugu
 Tõel Koidutähekesest,
 Nägusamast neitsikesest:
 Nägi küünla neiu käes,
 Õnne vanamehe väes.
 Ärkas üles unesängist,
 Unesängist, mõttemängist:
 Võttis kähku kätte küünla,
 Süütas suisa leegil loitma.
 Nii kui tuli tundis tahti,
 Sündis soovi sedamaid,
 Ilmus ime silma ees:
 Ees tal seisis sirav silma,
 Kõrvas Koidutähekene,
 Nägus täheneitsikene.
 Võttis ütelda orjale,
 Suure mõisa sulasele,
 Põgenenud poisile:
 “Tere peigu, tunne neidu!
 Mind sulle osaks anneti,
 Teiseks pooleks sulle pandi,
 Kalliks kaasaks kanneti,
 Jumalikul juhatusel,
 Taevaliste tahtmisel.”
 Alo siis mõistis, kohe kostis:
 “Tere neidu, naesukene,
 Taevaline tähekene!
 Läki talu tubadele,
 Läki pere põldudele:
 Säälap ilus elamine.”
 Läksid talu tubadele,
 Läksid pere põldudele:
 Elasid elu ilusa,
 Elukorrad kombe’esti,
 Eluviisid viisakasti,
 Elupäevad hellakesti.
 Kesse läks mõisa kaebama?
 Kubjas läks mõisa kaebama,
 Kilter kandis keelekõlku,
 Vallatimuk valejuttu:
 “Oh mu härtu herrakene,
 Kuldakrooni prouakene!

Sulane läinud soosse,
 Rajanud talud rabasse,
 Loonud luhad laane sõrva:
 Sääl ta elab suuri saksa,
 Naene kaasaks Koidutähti,
 Taevaliste tütrekene.”
 Herra siis mõistis, äkist kostis:
 “Kubijas kepiline,
 Kilter kiire kõigutaja:
 Too nad mõisasse mõlemad!”
 Kubjas läks siis kutsuma,
 Kilter talu tanavisse:
 “Sulane, sugeda saad!
 Kes sind käskis soile minna,
 Soile minna, maile saada?
 Eks sa tea, kus teoader,
 Kussap lurjuse labidas?
 Mine nüüd mäele ruttu,
 Tule nüüd tubina tõttu,
 Kaasa võta kaasakene!
 Kui ei tule, kepp mul käes,
 Virutada minu väes.”
 Kesse kuulis kamberist?
 Kaasa kuulis kamberist.
 Kohe vasta vaidelema,
 Kubjast suisa sajatama:
 “Keppi kelmi kõigutagu,
 Vemmal vaenlast virutagu,
 Kunni kaob kuri himu!”
 Kesse läks mõisa kaebama?
 Kubjas läks mõisa kaebama:
 “Oh mu härtu herrakene,
 Kuldakrooni prouakene!
 Tige mind tahtis ära tappa,
 Õel hoopis hukata:
 Käsku ei kuulnud koguni,
 Ega täidetud täppigi.”
 Herra siis mõistis, äkist kostis:
 “Kubijas kepiline,
 Kilter kiire kõigutaja:
 Kaasa võta kasakad,
 Ühes võta orjapoisid,

Nuhtle nurgas nurjatumaid,
 Vihtle vastahakkajaid,
 Siis too mõisasse mõlemad!”
 Kubjas läks siis kutsuma,
 Kilter talu tanavisse,
 Kasak kambri ukse taha,
 Orjapoisid õue pääle:
 “Kambrist välja, vastikud,
 Õue pääle, õelad loomad,
 Mõisa rutusti mõlemad!”
 Kesse kuulis kamberist,
 Kaasa kuulis kamberist,
 Koidutähti kupja kõnet.
 Sestap suisa sajatama:
 “Mõisa, mõisa, metsikud,
 Saagu seegi endil’ osaks,
 Mida meile ähvardate!”
 Kesse läks mõisa kaebama?
 Kubjas läks mõisa kaebama:
 “Oh mu härtu herrakene,
 Kuldakrooni prouakene!
 Tigidad meid tapavad,
 Õelad hoopis hukkavad,
 Hundi kurku kukutavad.”
 Herra siis mõistis, vihas vastas:
 “Kubijas kepilline,
 Kilter kiire kõigutaja:
 Kirme nende katusele,
 Tapper nende taresse,
 Ise roaks ronkadele!”
 Kubijas kummardas minnes,
 Kilter selga küürutelles,
 Täheks, käsu täitmiseks.
 Jubap laulis Looja kukke,
 Kõõrutasid Taadi kanad,
 Kui tuli kubijas külasse,
 Tuli tulega talule,
 Kirme kaasas kamberisse,
 Taperil talutoasse.
 Kesse kuulis kamberist?
 Kaasa kuulis kamberist,
 Koidutähti kurja nõu.

Sestap suisa sajatama:
 “Tuli tooja toale,
 Tapper käskija kulmule,
 Surmahäda saatijale!”
 Tuli täitis Tähe käsu,
 Kirves kuulis Koidu sõna,
 Surm ei suutnud vasta panna.
 Alo aga elas kaua,
 Elas õnnes, hellas rõõmus,
 Elas kaasal Koidutähel,
 Heldel meelel, armastusel.
 Ei neil olnud eksitajat
 Ega tülitegijat.

*J. Bergmann'i Laulud, 1901
 Laulud, 1923*

LESE SILMAPISAR

Üks rikas kaupmees seisis
 Kord vaekausi ees
 Ja vaese lese kuldtükk
 Tal vaagis kausi sees.
 See lese viimne vara,
 Mis mehelt pärinud:
 Nüüd laste nutukisa
 Ta siia ajanud.
 “Kuldtükk on taksist kergem,
 Ei jookse enam ta:
 Ei või tast rohkem anda
 Kui paljalt poole ma!”
 ““Ei see või õige olla:
 Ta terve täieste!
 Ma palun, kulla herra:
 Teist korda kaaluge!””
 Ja palav pisar veeres
 Kuldtüki kausisse.
 Kuid kaupmees kostis külmalt:
 “Vaev tühi tõeste!”
 Ta siiski kaalus jälle

99 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

Ja vaagis teravalt
 Ja vaata: kuldtükk vajus
 Vaepommist raskemalt.
 Siis maksis täie hinna
 Ta sõnalausmata.
 Oh lese silmapisar,
 Kui palju kaalud sa!

J. Bergmann'i Laulud, 1901
Laulud, 1923

LUUPAINAJA

“Mu naene, mu naene, miks naersid nii
 Kolm korda kirikus valjusti?
 Sul muidu on ikka tõsine meel,
 Ei olnudki enne sa naernud veel!”
 “Miks naersin, kuis pean ütleva?
 Ei taha, ei tohi ma ütelda!
 Kuid räägi, kuis sulle sain, minule,
 Siis räägin, miks naersin, ma sinule!”
 “Küll räägin, miks peaksin ma salgama?
 Kuid enne sa minule jutusta,
 Mis kirikus nalja on sinule teind:
 Ma vaatsin: ei midagi mina näind.”
 “Kui kantsli läks jutluse ütleva,
 Siis kurat kiriku tuli ka,
 Läks longates lähema akna pääl:
 Siis esimest korda mul naeris hääl.
 “Säält vaatas, kuis kogudus tukkuma jäi,
 Siis süda tal rõõmust põksuma löi,
 Et irevil hambail hirvitas ta:
 Teist korda siis kõvasti naersin ma.
 “Siis laotas naha ta laiale
 Ja kirjutas hoolega nahale,
 Kes kiriku pinkidel tukkumas
 Või mõttega mujale minemas.
 “Kes magasid, pääle ei mahtunud,
 Nahk ääreni oli ju täidetud,
 Sest suuremaks püüdis ta kiskuda

100 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

Ja hambiga hakkas rebima.

““Ta kiskus, ta rebis, ta katkus sääl,

Et mahuksid magajad naha pääl’,

Nahk katkes, löi pääga ta seinasse:

Siis kolmas kord naersin ma valjuste.

““Nüüd sulle, mis nõudsid, ma rääkisin,

Sest sinultki teada ma tahaksin,

Mis töotasid mulle sa rääkida:

Kuis sinule naoseks sain muiste ma?””

“Kui kaheksa aastane olin ma,

Leeaugul kord hommikul istusid sa:

Sa kasvasid minuga ülesse,

Ma kosisin, sa tulid minule.”

““Kas mäletad, kallis, mis käis selle eel,

Mis sündis sel ööl, kas sul meeles on veel?

Kas polnud sääl võõralist midagi?

Jäi märki mu tulekust mahagi?””

“Küll mäletan: keegi mind vaevamas käis,

Kui magasin öösel, luupainaja näis;

Kord topiti kinni kõik augud siin,

Nii lõppeda, arvati, minu piin.

“Üks uherdi auk aga lahti jäänd,

Mis vend, kuna painajat pääl mul ta näind,

Hää kiiluga kinni on kiilutand, —

Seesama, mis praegu ma vabastand.”

““Jää terveks, nüüd pean mina minema!

Mu tuleku tee mulle näitasid sa,

Jää terveks, mu mees, ja mu lapsuksed!

Ma lähen! Miks näitasid mulle teed?””

Nii ütles ja kadus ta korraga,

Kaks last jäid maha tast emata:

Poeg tütreaga troostiks jäi isale,

Ja mõlemad kasvasid ülesse.

J. Bergmanni Laulud, 1901

Laulud, 1923

KURAMAA KURAT

“Sõbrad, istke pääle siia,
 Tahan teid nüüd koju viia;
 Parem seltsis sõita meil
 Kui on jala käia teil!”
 Märt nii ütles sõpradele,
 Sõbrad istsid tema reele;
 Ühest külast olid nad,
 Ühes linnas käisivad.
 Sõites ajasivad juttu,
 Polnud taga sõidul ruttu:
 Rääkis üks, miks linna läind,
 Rääkis teine, mis sääl näind.
 “Kulla sõbrad, kauaks jääme!
 Parem üle järve läeme:
 Õigem tee on minna siit!”
 Hüüdis Märt, ja sõitsid nüüd.
 Sõites tuli Märdil meele,
 Et nad läinud näki teele,
 Ja ta kohe ehmatas,
 Kohmetas ja kahvatas.
 Värisedes ütles teistel’:
 “Karta küll on häbi meestel,
 Siiski hirmund olen ma:
 Surm meid püüab salaja!
 “Täna ju on jõulu laupäev,
 Täna tontidel on aupäev,
 Täna lausa tohivad
 Käia ümber mööda maad.
 “Näkk ses järves täna nõuab,
 Et tall’ saagiks mehi jõuab:
 Kolmekesi oleme
 Vist nüüd saagiks näkile!”
 Teised kostsid kahekesti:
 “Sina ise olid esti,
 Kes meid siia kutsunud,
 Järve pääle vedanud.
 “Näeme sest, et Märt sa pole,
 Oled kurat ise, kole!
 Seda sulle tasume,
 Järve su nüüd topime!”

Küll ta vaene ägas, palus,
 Tõendas ahastuse valus,
 Et on tõest Märt ise ta,
 Siiski pidi surema.
 Teised rahul koju läksid,
 Järve lugu teistel’ rääksid,
 Kuis neid kurat kimbutand,
 Ja nad teda uputand.
 Kohus kuulas mehed üle,
 Nemad kostsid: “Meie pole
 Kurja teinud sugugi,
 Surmasime kuradi!”
 Selle eest nad nõudsid tänu,
 Aga kuulsid kohtu sõnu:
 “Märdi tapjad mõlemad
 Siberisse lähevad!”
 Ehk küll pandi ahelaisse,
 Saadeti neid Siberisse,
 Arvasid nad ometi:
 “Surmasime kuradi!”
 Nõnda sündind meie aegu,
 Nagu meeles mitmel praegu,
 Ühel aastal jõuluaal
 Kole lugu Kuramaal.

J. Bergmann'i Laulud, 1901
Laulud, 1923

VALEVANNE

“Mu hõbedast jaluksed kadunud,
 On hobustetallist mul varastud:
 Kes süüdlane, üteltu ülesse,
 Siis mõistan ma kergema nuhtluse!”
 Krahv päilistelt küsides nõudis nii,
 Ei kostetud läbi kõik otsiti,
 Kuid igauks kinnitas vandega:
 ““Ei jalukseist midagi tea ma!””
 Lesknaiselt veel viimati küsiti,
 Ta vandus ja kostis nõudjale nii:

102 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

“Kui valetab üteldes “ei” minu suu,
 Välg pilvest mind surmates puutugu!”
 “Oh naine, kuis vandusid kõvaste!
 Ei vanne, vaid tõde mu meeline:
 Mis sünnib, kui tõtt ei rääkind su suu?”
 Ja kõikidel värises liha ja luu.
 Läks nädal ja pääle veel päeva viis,
 Krahv kutsuti politseist linna siis:
 Sää! vabises lukutud kambri sees
 Lesknaine varastud vara ees.
 Ta kuulis, et päästeti lukust ust,
 Ta tundis südames jälestust,
 Täis hirmu, kui nägi, et krahv ka sää!
 “Oh halastust! Armu!” tal ägas hää!
 “Küll annan sull’ andeks, seks võimu siin mul,
 Kuid taevas on teine kohtunik sul:
 Kui tema ees kohtus sa armu saad,
 Siis alles sa süüst ennast vabastad!”
 Krahv ütles ja põlvili nutuga
 Lesk langes, ei sõna võind rääkida,
 Kuid viimati andis ta käele suud:
 “Ei varasta enam ma elades muud!”
 Päev päeva järele nädalas
 Läks mööda, lesk vande ju unustas,
 Läks lõikama, lapsuksed temaga:
 Siis äkisti kattis pilv ilmamaa.
 Ja vihaselt müristas pikse hää!,
 Ja naine täis ahastust põllu pääl,
 Sest vanne tall’ ahastust sünnitas
 Ja pikne kangesti müristas.
 “Mu lapsed, mu armsad, ei teil ole süüd
 Mu lapsed, oh kaitsege teie mind nüüd!”
 Nii hüüdis ja seadis neid ringi ta
 Ning ise jäi keskele istuma.
 Vihm jõudis, välg sähvas, näis põlevat pilv,
 Kõu kargatas, värises taeva võlv:
 Kesk ringi lesk välgust sai surmatud,
 Kuid lastesse pikne ei puutunud.

J. Bergmann'i Laulud, 1901

Laulud, 1923

103 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

LOMONOSSOVI PÕGENEMINE

“Minu Jumal, mis ma teen?
Tead, kuis teadushimust keen!
Tead, mis tuli rinnus loidab,
Tead, mis lootus mulle koidab!
Kas ma lähen? Kas ma jään?
Nüüd võin minna: nüüd ma läen!”

Nõnda rääkis palves keel
Mihkel Lomonossovil,
Kui ta öises pimeduses
Valvas voodis kurvastuses:
Mõeldes võetud mõtte pääl
Vabises ta julge hääl.

Mis siis mõtles tema meel,
Miks tal värisemas keel?
Kas ta tahtis kurja teha?
Tema nõu sa tohid näha:
Sest ma räägin selgemalt
Tema lugu lühidalt.

Isaks oli kalamees
Kolmogoori küla sees:
Ja ka ise pidi tema
Kalameheks kasvanema;
Ilma kirja tundmata
Üksi leiba teenima.

Aga õnne kombel ta
Õppis kõstrilt lugema:
Õppis, mis sai iial näha,
Viibimata puha päha.
Ei see täitnud isu tal:
Enam himu õppijal.

Kuulis korra kõstrilt ta:
“Tahad rohkem õppida,
Siis sa Moskva linna mine,
Sääl on tarkus tavaline,
Sääl sa kõike teada saad,
Mis sa iial himustad!”

Rääkis lugu isale,
Isa rääkis emale:
Isa käskis kala püüda,
Ema karja kokku hüüda.

Viimaks tegid otsuse:
“Mihkel läheb merele!”

Tühja läks nii lootus tal.
Mõndavärki mure all
Läksid mööda aastad pikka;
Aga Mihkel mõtles ikka,
Kuidas saaks ta Moskvasse,
Et säält tabaks tarkuse.

Nüüd siis teadis Mihkel noor,
Et läks kala killavoor
Kolmogoorist Moskva linna;
Minna tahtis ühes sinna,
Aga kartus keelis keelt
Ütlema, mis koormas meelt.

Võttis nõuks siis salaja
Kodust teele tõtata:
Voorikupjalt heldust nõuda,
Tema toel kooli jõuda,
Et ta säält saaks haridust,
Tarkust, teadust, osavust.

Tõusis sängist tasa ta,
Pani selga kasuka,
Võttis poole leiba kapist,
Pani pääle kala napist,
Pistis pauna särgiga,
Ise ruttu minema.

Ukse pääl jäi seisma veel,
Väga raskeks läks tal meel:
Mõtles, kuis ta käsi käinud,
Mis ta juba ära näinud,
Mõtles, mis toob tulevik,
Arvas, mis teeb olevik.

“Issand, anna andeks sa,
Et läen isa loata!
Sina tead, miks lähen mina:
Vaimu mulle andsid sina!
Vaimu pean ma harima:
Issand, aita, halasta!

“Jumalaga, vanemad!
Jääge terveks, tuttavad!
Jääge terveks, meri, kalad,
Terveks paat, ei minu jalad

104 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

Saa su põhja tallama,
 Käed su aeru puutuma!
 “Jumalaga, heinamaa,
 Põllud, muru lillega!
 Jumalaga, kuused, männid,
 Jääge terveks, rabad kenad!
 Jumalaga, merehaul,
 Jumalaga, linnulaul!
 “Jumalaga, kodumaa!
 Ela õnnes minuta!
 Isa, ema, peate jääma:
 Ei teid ilmas enam näe ma!
 Ära tõtma pean siit:
 Jumalaga jääge nüüd!”

*J. Bergmann'i Laulud, 1901
 Laulud, 1923*

VIILIP II SURM

Kes on, kes väänleb valu sees?
 Kes on, kel surm ju ukse ees,
 Kes kõige oma valuga
 Ei kaeba ega oiata?
 Kes seisab kõva südamest,
 Kui kannaks rinnas kivikest?
 See Viilip Teine, kuningas,
 Kes valitseb Hispaanias;
 See, keda kartsid miljonid,
 Au orja kombel pakkusid;
 See, kes nii palju valand verd,
 Kes käskis palju maad ja merd.
 Ta voodis maas on üksinda
 Ja hoopis ilma abita:
 Kõik teenrid tast end hoiavad,
 Kõik teda maha jätavad;
 Kes inimesi vihanud,
 Nüüd inimestest heidetud.
 Ei asjata nad põgene
 Ta voodi juurest kaugele:

Tal külles kole surma lõhn,
 Ta võigas nagu vana Kõhn!
 Ja siiski veremõtted pääs
 Ning surmasulg tal valmis käes.
 Küll raske on ta kannatus:
 See kange taeva karistus,
 Mis valuga peab kandma ta
 Heroodese ja Sullaga.
 Antiokus nii valas verd
 Ja kannatas ka sedavõrd.
 Ta oli hirmsa vihaga
 Kõik tahtnud ära surmata,
 Kes evangeeliumi häält
 Saand kuulda, terve ilma päält:
 Seks piinariistu pruugitud
 Ja tuleriitu leekinud.
 Nüüd teda ennast valumõök
 Lööb piinvamalt kui tuleleek:
 Ta ihu ussid elusalt
 Ju söövad ära surmavalt;
 Ta pääle paised kasvanud
 Ja nende sees on söödikud.
 Rind viimaks neljaks lõhkenud:
 Nii söödikutest näritud!
 Viiskümmend päeva, pääle kaks,
 Ju oli ta neil söödavaks:
 Siis tuli surm ja suretas,
 Ta mulla alla mahutas.
 Nii suri hirmsa valu sees
 Hispaaniamaa hirksam mees,
 Kes vaga verd on valanud
 Ja ususõda sõdinud:
 Heroodese ja Sullaga
 Sai tema surma hirmsama.

*J. Bergmann'i Laulud, 1901
 Laulud, 1923*

VIINA VÕIMUS

Palju neist, kes on viina võtnud,
 Et nad endid ei talitsend,
 Alla libedat teed on tõtnud,
 Ihu, hingega hukand end.
 Kurvastuseks on kõigile
 Viina rõõmustus vististe
 Enam, vähem end ümber muutnud,
 Jäädavaks jääda pole suutnud.
 Jutu Jaan oli üle valla
 Kuulus, austud peremees,
 Sugulastele rõõmuks ala,
 Ehteks elas ta valla sees;
 Elas naesega rahu sees,
 Polnud pahandust elades;
 Ei ta iialgi kõrtsis käinud
 Ega joogimajasse läinud.
 Vallavanemaks valiti ta,
 Ühel meelel siis Jutu Jaan.
 “Õiguse kätte nüüd”, kõneldi ka,
 “Vallavanema abil saan!”
 Aga kui oli ta valitud,
 Vallarahvas nii ütelnud:
 “Tarvis tubli mees kõrtsi tuua,
 Tema terviseks liiku juua!”
 Mõtles kutsutud Jaanikene:
 “Ega ükskord ühtigi tee!”
 Nõnda mõtleb küll inimene
 Andes sõrmekest kurjale:
 Anna sõrm talle üksinda,
 Tervelt omaks su võtab ta.
 Ara sest anna sa õelale mahti:
 Löö ennast täiesti temast lahti!
 Jaan läks teine kord kõrtsist mööda,
 Mõtles: “Palav on ilmake,
 Ega mulle suu pääle lööda,
 Annan ma tilgakse keelele!”
 Läks ja märjusest maitses ta,
 Tõpsi jõi ära jänuga;
 Kaks ära teine kord jõi ta juba,
 Viimaks armsaks läks kõrtsituba.

Enne õiglaselt põlgas viina,
 Kõrtsi kui katku ta põgenes:
 Nüüd ta suuremat tunneb piina,
 Kui ei istu ta leti ees.
 Vallavanemast heidetud,
 Ära kõik teda põlanud;
 Sugulastele rõõmuks ta pole,
 Tema viimane ots on kole.

Kord läks sügisel kõrtsist tema,
 Nagu ikkagi, viina täis:
 Äkist hakkas ta tuikunema,
 Kui täis kraavist tee mööda käis,
 Kukkus, libises vette ta,
 Uppus ära säääl kuulmata;
 Teisel hommikul leiti keha,
 Polnud säääl enam midagi teha.
 Kõrtsist hoolega hoia ennast,
 Et ei satu ta võrku sa!
 Viin sind meelitab väga kenast,
 Kuri kihutab salaja:
 Enne veel, kui sa mõtelnud,
 On sind alkohol sidunud.
 Põgene viina kui vana kurja,
 Muidu ta ajab su elu nurja!

J. Bergmann'i Laulud, 1901
Laulud, 1923

KAKS INGLAST

Üks imerikas inglismees,
 Kel kukkur kulda täis,
 Kord otsis tervist merevees
 Ja soojas vannis käis.
 Tal oli jooksjalgades,
 Et kibe käimine,
 Ja siiski põles südames
 Soov minna jahile.
 Ta hüüdis: “Maja peremees,
 Mul meeles mõnus nõu,

Siis luba, et su maja sees
 Ma teen, mis püüab põu!
 Kui hoone vahest viga sai,
 Kõik mina parandan;
 Kui tuleb kaela politsei,
 Küll mina vastutan!”
 Ja terve alumine kord
 Siis metsaks muudeti.
 Ja jahiriides rikas lord
 Ju ootas istuli.
 Näe, terve tosin jäneseid
 Ses metsas jooksevad
 Ja kapsalehti, härjapäid
 Kõik aplalt õgivad.
 Siis tutu-lutu jahisarv
 Sääl hüüdis korraga,
 Ja kohe hagijate parv
 Läks jälgi ajama.
 Küll toast tuppa tormasid
 Siis vaesed jäneseid
 Ja varjupaika otsisid,
 Kuid kannul vaenlased.
 Kuis metsas koerad haukusid,
 Nii siingi hagijad;
 Kuis palus püssid paukusid,
 Nii nüüdki pauguvad.
 Lord paneb püssi palgesse
 Ja laseb kõmm ja kõmm,
 Pauk paneb maha jänese
 Ja põrand päris nõmm.
 Kuid majal on ka teine kord,
 Ja säälgü üürnik sees,
 Ja seegi on üks rikas lord
 Ning osav nupumees.
 See tuleb trepist tuhinal
 Ja hüüab ukse päält:
 “Mis lugu lahti on siin all?
 Ma keelan iga häält!”
 “Mis omas korteris ma teen,
 Ei puutu teistesse;
 Kas loen või laulan, lusti löön,
 Üks-puha kõigile!

Ja nüüd ma ütlen sinule,
 Kui süda sul ka keeb,
 Mind jäta, vennas, rahule:
 Jaht mulle nalja teeb!”
 Ja sõnalausemata läks
 Siis teine tagasi,
 Ning esimene mõtles: “Eks
 Ta mõista naljagi!”
 Ja jälle koerad haukusid
 Ja jänest ajasid,
 Ja lordi püssid paukusid,
 Ning huuled hõiskasid.
 Kuid lagi hakkas tilkuma
 Ja jooksuma sirinal,
 Ja varsti hakkab voolama
 Vett kaela sorinal.
 Püss kaelas, lonkab jahimees
 Nüüd trepist ülesse
 Ja avab ukse, silma ees
 Saal seisab selgeste.
 Kuid saali põrand laenetas
 Ja kalad laenetas,
 Lord ise laual kükitas
 Ja kalu õngitses.
 “Mis lugu lahti üleval?
 Mis temp ja tegu see?
 Sa uputad mind ära all!
 Ma keelan: Ära tee!”
 “Mis omas korteris ma teen,
 Ei puutu teistesse,
 Kas loen või laulan, lusti löön,
 Üks-puha kõigile!
 Ja nüüd ma ütlen sinule,
 Kui süda sul ka keeb,
 Mind jäta, vennas, rahule:
 Püük mulle nalja teeb!”
 “Ma lähen, kutsun politsei!”
 “Küll mina vastutan!”
 “Oh, kuis see maja viga sai!”
 “Kõik mina parandan!”
 “Kuis tohid kaela kallata
 Vett mulle volinal?”

107 | JAAN BERGMANN /1856–1916/

“Kuis tohid jahti pidada
 Mu kõrval kolinal?”
 Ja rahulikult laua pääl
 Lord kalu õngitses,
 Ei hoolind põrmu teisest sääl,
 Vaid ise ilutses.
 Siis ütles teine uhkeste:
 “Sest naljast saagu küll!
 Sest pika ilu järele
 Ehk tuleb muidu pill.”
 Ja teine kostis kindlaste:
 “Miks, vennas, pahandad?
 Ma jätan püügi järele,
 Kui jahi lõpetad!”
 Siis rikkad lordid mõlemad
 Käed kokku patsisid
 Ja nalja üle naersivad
 Ning kahju tasusid.

(1902) *Laulud*, 1923**METSA ÖÖVAHT**

Pikanäpu Peeter pugese
 Vahtrametsa vargile,
 Salamahti saagiks luges
 Vahert kümme kirvele.
 Kõrgest pilve vahelt pilgub
 Varga silma valvas kuu.
 Puie vahelt valgust vilgub:
 “Kes siin metsas kõnnib mu?”
 Sage mets küll seisab lehtis,
 Siiski silmab kirkvemeest:
 Öövaht tuleb õudses ehtes,
 Kaelas sarv ja latern käes.
 Pikanäpu Peeter pistis
 Tuhatnelja tulema,
 Rääkis kodus sõrmed ristis:
 “Surm sääl sõja kirvega!”

(1904) *Laulud*, 1923

JAKOB TAMM

SANT

I
 “Pojake, vii minu jälle ära!
 Palve siin on asjata;
 pikaks läinud mulle pulmakära:
 ükski hing ei halasta;
 koorukestki pole kotti pandud,
 sandile ei pala suhu antud!”
 Nõnda ütles nurgas hiljukesi
 poisikesel’ pime mees,
 tõusis istmelt üles tasakesi —
 pisar paisus silma sees.
 Poisikene kepist kinni võttis,
 juhiks teele isa ette tõttis.
 “Päike läinud, isa, ammu looja,
 videvik on välja pääl...
 Tuul on jahe. Tarvis oleks sooja!”
 ütleb poja kartlik hääl.
 Isa kuulab kurvalt poja juttu,
 mõistab mõtte, kostab külmalt ruttu:
 “Pilkugi ei jää ma seisma siia;
 katsu minna kiireste!”
 “Isa, kuhu tean sinu viia?
 Pime tuleb pilkane,
 pilved peitvad taeva oma taha...”
 “Vaata, kas ei mõnda maja näha!”
 Poeg see vaatab; hämaruse hõlma

kaob vaade kaugele.
 “Talu saun meilt kaitseb küllalt külma,
 või ei jääda väljale...”
 “Läheme siis ööseks ära sinna,
 kui ei edasi saa enam minna!”

Talu sauna nemad kohe läevad;
 ükski hing ei ela seal.
 Ööseks tühja sauna sisse jäävad,
 leidvad paiga lava peal...
 Ei seal sooja, ei seal peergu saada,
 siiski öö seal vaja mööda saata.

2

Sügisene öö on ilma matnud
 pimedusepõllesse;
 tuul on taeva pilvetekil katnud,
 tähed uinund unesse;
 kuu ei näita oma kurba valget;
 pilved peidavad ka tema palget.
 Sant see alles sauna laval istub,
 sõba veel ei silma peal...
 Sauna uksest keegi sisse astub.
 “Pojake, mis nägid seal?”
 “Ilm on pime. Tuul see kannab külma,
 pulmalised uinund unehõlma.”
 Poeg jäi vait, ei isa vastand talle:
 salasõnu luges ta;
 viimaks ütles: “Mine tuppa jälle
 vagusi neid vaatama!” —

109 | JAKOB TAMM /1861–1907/

“Külm on, isa!” — “Küllap sooja leiad,
kui sa aga käsku täita püüad!”

Poisike siis vaikselt välja tõttas
käsku täitma kiireste;
jooksul aga varsti sauna ruttas,
häält ei saanud huulte;
hirmul istus tema isa taha ...

“Pojuke, mis pulmatoas näha?”

“Hundid, hundid toas, nägin mina:
vihaselt nad vaatavad!”

“Mine siis, tee üks neil’ lahti sina,
las nad välja lähevad!...”

Seisa läve paremale poole —
keegi neist ei vaata sinu pääle!”

Pulmalistest tühi pidutuba,
peerg see põleb pilakas...
Sant on pojaga seal aset juba
koldekivil istumas...

“Isa, kuhu pulmarahvas läinud?”

“Kitsidus nad kiskujateks teinud!”

1881 (1886) *Ärganud hääled I*, 1892
Kogutud luuletused, 1959

KEPITÜKK

Leidsin murtud kepi
mõisa põllu pealt,
toetuseks tema
tõstsin üles sealt.

Ehk küll mädanemas
juba oli ta —
verejälgi tundsin
tema küljes ma.

Hing mul nagu aimas
surma sammumist,
kõrv mul nagu kuulis
orja ägamist.

Vaatsin kepi peale
tundsin ära ta, —

mädanema mulda
saatsin kiiruga.

1882 (1883) *Ärganud hääled I*, 1892
Kogutud luuletused, 1959

KASK

Vaatsin kõrget kaske
mõisa õue peal:
laasitud ta oli
okstest ära seal.

Kase pärast kahju
tundis minu rind,
mitmed arvamised
muljusivad mind.

Küsisin siis viimaks
osavõtlikult:

“Kaseke, miks oksad
riisutud on sult?”

Minu sõnad haiget
tegid temale:
nägin, nagu vajus
muremõttesse.

Viimaks mõisa peale
vaatas vihaga,
pärast valla poole
valupilguga.

Raputas siis latva
raskelt minule...
Mõistsin kohe ära
tema vastuse.

Mõisa poole kiirul
pöörsin selja ma,
läksin kurval meelel
valda vaatama.

1882 (1888) *Ärganud hääled I*, 1892
Kogutud luuletused, 1959

110 | JAKOB TAMM /1861–1907/

KÕRTS

Vana lagund talumaja
kukkus tuules küliti;
toed need ei jõudnud teda
hoida enam õieti.

Kukkudes veel kõrtsi peale
viskas vaate vihase:
nagu oleks tema olnud
selle pärast süüdlane...

(1882) *Ärganud hääled I*, 1892
Kogutud luuletused, 1959

SULASE MÕTE

Teise põldu siin
pean kündma ma,
teise nurme peal
ennast vaevama!

Pole rõõmu mul
põldu harides,
pole rõõmu mul
vilja vaadates.

Põllu tuul ei too
mulle lahutust,
vilja lehk ei vii
ära kurvastust.

Mures tuleb mul
ikka mõttesse:
minu vaev ja töö
läheb teisele...

Miks ei ole ka
minul põllukest,
kuhu külvata
võiksin viljukest.

Kuis ma rõõmsasti
vilja vaataksin,
taevast õnnistust
põllul' paluksin!...

Mõru vööri leib,
raske mõtelda:
teise põldu siin
pean kündma ma! —

Kogutud luuletused, 1959

SURM

“Mu ema, ma nägin unes:
üks noormees käis kosjas mul...”
“See uni haigust või surma
toob, kallid tütreke, sul!”

“Kui surm on nii sirge ja ilus,
nii mehine, helde ta silm,
siis, ema, ka surmale läeksin,
ehk põlgab teda küll ilm!”

1883 *Ärganud hääled I*, 1892
Kogutud luuletused, 1959

AHERVARS

Küla aasa kaldal, nõmmenõlva peal
üksik kask see seisab, seisab, kasvab seal.

Pikal ladval paistab nõmmenõlvalt ta,
paistab kuni külla üle karjamaa.

Värske allik voolab selle kase alt,
voolab valge ette välja vagusalt.

Väike ahervars see seisab allikal,
seisab nagu suigul nõmmenõlva all.

Muud küll vaatemärki pole platsi peal:
harva küla karjad käivad joomas seal.

Siiski tähtsuseta pole seegi paik,
ehk küll praegu paistab nõnda surnud, vaik.—

Valupilgul vaatab kask ju alles seal,
vaatab nõnda vaikselt ahervarre peal’.

Vaatab, nagu otsiks kadund kuju ta,
 nagu kannaks meeles mõnda murega.
 Ja kui tuhisedes tõuseb, puhub tuul —
 kuidas kurvalt kohab, kohab kase huul.
 Kohab, nagu räägiks tumma tuulele
 kõigest sest, mis kurbust toonud temale.
 Nõndasama nutul on ka allik sääl:
 miskit halelikku avaldab ta hääl.
 Ja neil on ka palju meeles pidada,
 raskeid mälestusi muljul rääkida.
 Küla aasa kaldal selle kase all
 vaikne onnikene oli allikal.
 Oli nõnda üks seal, kus vare, ta,
 kui ei oleks tüliks kellelegi ka.
 Eemal uhkest mõisast, ilul hiilgavast,
 kaugel suurest külast, higis orjavast.
 Selles onnis elas vaga vabadik
 oma naise seltsis nõnda õnnelik.
 Ausalt käte tööga ennast toitis ta,
 aeda, mis nüüd söödis, haris hoolega.
 Küll ei olnud elu kuldne mitte tal,
 siiski mees ei seisnud kupjakepi all.
 Suvel teiste põllul leidis tema tööd,
 ja ka tühjalt tal ei läinud talveööd.
 Pütisepa-meistriks eemal hüüti ta;
 nime kandis tema õigusega ka.
 Pütipuid ta ostis, tegi pütte siis,
 müügi tarvis valda kelgu peal neid viis.
 Nõnda lendasivad päevad, aastad reas —
 vabadik ju kandis valgeid juukseid peas.
 Nõnda, arvas tema — ikka, ikka jääb,
 kuni elust ise hingusele läeb.
 Aga elus petab meie silm meid pea —
 siis võib muutus tulla, kui ei karta tea!
 Mõisas suri ära vana härra seal,
 kesse armul vaatas ikka vaeste peal!
 Kergitas neil elu, nagu nägi, võis —
 igas hinges õitses talle tänuõis.
 Peale tema surma löödi teiseks lood:
 tuli teine härra, tuli teine mood.
 Veopäevad vallas kui ka kümnismaks
 kohe kergitati hästi kõrgemaks.

Aga kõige kurvem asub alles ees:
 saunu uus ei sallind oma valla sees.
 Käsk sai sellepärast välja saadetud:
 Sauna-onnid saagu ära lõhutud.
 Palju, palju nuttu, palju pisaraid
 selle käsu kannul sammus sedamaid.
 Aga kesse küsib vaese silmaveest?
 Kesse iial seisab abituma eest?
 Pütisepa kõrvu tungis käsk seal ka —
 pütisepp ei tahtnud käsku uskuda.
 “Teevad tühja juttul!” mõtles vanamees,
 süda tuksus siiski rahutult tal sees.
 Aga kuidas kohkus, kuidas kohkus ta,
 kui ju mõisa saatis sauna lõhkuma.
 Härdalt palus tema halastust seal veel —
 tall’ ei aga vastust andnud ükski keel.
 Tema naine tuimalt seisis tummal suul;
 silm ei pisart saatnud, häält ei andud huul.
 Viimaks, kui siis mehed töö ju tegid seal,
 rammetult ta rauges varemete peal...
 Sellest ajast aastad ajahõlma läind —
 ahervarrest üle mitmed marud käind.
 Seisab aga ikka nõnda üksi ta,
 kui ei oleks tüliks kellelegi ka.
 Kask see alles kohab, kohab tuule ees,
 nagu paluks praegu vaene saunamees.
 Väike allik veereb sügavuse seest,
 nagu nutaks tema nõdra naise eest.
 Ja nad kandvad kurvalt oma kaebehäält
 hüüdel ülespoole mullapinna päält.
 Kandvad järje ette vagaduse väes —
 sellele, kes ütles: “Kohus minu käes!”

1884 (1888) *Ärganud hääled* II, 1892
Kogutud luuletused, 1959

ORJAKIVI

Helme mõisast eemal
 maantee ääre sees
 seisab kivi kindel
 kraavi kalda ees.
 Kui vast möödakäija
 teda vaatma läeb,
 iste-aset kohe
 kivi küljes näeb.
 Orjakivi nimeks
 on sel kivil veel;
 tema üle nõnda
 räägib rahva keel:
 Helme mõisas ori
 suisa sõgenes,
 piinajate paeltest
 ära põgenes.
 Halastust tal polnud
 kurja kupja käes:
 väljal vaikust otsis
 viimses rammuväes.
 Hirmsad haavad ihus,
 verevermed peal,
 ihaldavalt ihkas
 surmakohta seal.
 Jooksul aga lõppes
 jõud ta jalge seest;
 kõva külma kivi
 leidis tema eest.
 Selle kivi peale
 istus maha mees,
 et võiks surma minna
 vagususe sees.
 “Oh sa kuri kubjas!”
 ärkas rinnast hüüd:
 “Süda sul kui kivi,
 kuhu istun nüüd!”
 Aga vaata, ime
 sündis otse seal:
 tundis mees, kui istuks
 pehme padja peal.

113 | JAKOB TAMM /1861–1907/

Unerammestuses
 mõtles kurtja meel:
 “Halastus ei ole
 ilmast kadund veel!
 Kui ka kõvaks kiviks
 sundja süda jääb,
 kivi ise kohe
 lausa pehmeks läeb!”

Selle peale vajuks
 rinnale ta pea...
 Oh, kuis oli uni
 nõnda magus, hea!
 Ja kui sinna saivad
 orja otsijad —
 külma surnukeha
 kivilt tõstsid.

Aga imestusel
 polnud piiri seal:
 iste-ase oli
 kõva kivi peal.

1886 *Ärganud hääled* II, 1892
Kogutud luuletused, 1959

ODAVAD ORJAD

Eesti rahva muinasjutt

*Ihnus, ahnus mõlemad
 õelad hinge rikkuvad.*

J. Bergmann

“Suur talu mul küll on, kuid mis tast tulu,
 kui suurem jagu saaki kaob käest!
 Nii hirmus kõrgeks kerkib ikka kulu,
 et kuidagi ei üles jõua mäest:
 näed enda tarvitust, näed laste salka —
 siis kogu varandust ja orjapalka!...
 Jah, orjadega on küll hirmus lugu:
 ei lepi nad palja söögiga,
 vaid palka ihaldab ka nende sugu —
 ei mõistust võta muidu löögiga.

114 | JAKOB TAMM /1861–1907/

Kolm korda päevas täida nende kõhud —
 mis ime siis, kui saagi surnuks rõhud!
 Kust oleks saada sihukesti orjaks,
 kes teevad tööd ka ilma palgata,
 kes söövad kassi eest — eks saaki korjaks...
 Ja sihukesti orje arvata —
 kolm tüdrukut, kolm poissi tuleks vaja
 mul kolmeks aastaks, siis saaks korda maja.”
 Nii rääkis suveõhtul Saare Tõnu,
 kui põllult oli koju tulemas...
 Mis sundis aga tema suust neid sõnu;
 kas oli vaesus teda vaevamas?
 Suur oli koht tal — ise tundis seda;
 ei puudus iial pigistanud teda.
 Võis omaga ta ausalt läbi saada —
 kuid ahnus oli teinud ihneks ta;
 tal oli himu rikkust kokku a'ada
 ja viisiks — üksi valjult rääkida.
 Ei arvand ta, et keegi kuuleb juttu —
 seal sai tal õlast kinni võetud ruttu.
 Ta vaatas kõrva: võõra mehe nägi,
 kes tume nagu sügisene ilm,
 kel selja küüritanud aja vägi,
 ehk kavalusest alles kiirgab silm.
 Tast mõni teine oleks kartnud paha,
 kuid Tõnu sulas tema ees kui vaha.
 Jäi ootma Tõnu... Võõras algas juttu:
 “Ma kuulsin sinu kõnet, külamees.
 Seepärast avalda sa mulle ruttu,
 kas siis jääb rahule sul süda sees,
 kas siis võid kanda rinnas rõõmupärgi,
 kui orjad saadan sulle soovi järgi?
 Kolm tüdrukut, kolm poissi tahtsid saada
 sa kolmeks aastaks — seda kuulsin ma;
 neid võid sa varsti põllu peale saata,
 kui saame aga kokku kaubaga;
 nad söövad kassi eest, ei palka nõua;
 mis jõudvad teha nad, ei teised jõua.
 Ja kaup, mis ära teeme omavahel,
 on see, et lahti jälle lased nad,
 kui otsa lõpeb kolme aasta ahel —
 nii kauaks neid ju tööle tarvitad...

Kui aga kauemaks sa veel neid võtad,
siis ise minu voli alla tõttad.”

Nii rääkis võõras... Tõnu kuulas teda
ja kostis siis: “Kaup minu poolt on koos.”
Kuid ütlemas ta alles oli seda,
kui võõras kadus ära tuulehoos.
“Vist nägin und!” — nii Tõnu kurvalt sõnus:
“Oh äpardust! Kaup oleks olnud mõnus!”

Kuid kui ta aga jõuab koduõue,
kolm tüdrukut, kolm poissi seisab ees.
Rõõm pani pakitsema tema põue.
Nüüd mõistis mees, et asjal tõsi sees.
Ta võttis orjad vastu, süüa andis
ja teisel päeval kohe tööle pandis.

*

Aeg kadus käest... Ju viimse õhtu vari
on kolmandamast aastast ukse ees.
Küll suur on Tõnul koju tulnud kari,
täis salved vilja Tõnu aida sees,
hulk raha Tõnul kirstus taba taga —
kuid tusane on Tõnu täna aga.

Ta istub õhtulauas mõttes raskes,
ei lähe toit, rind tungib õhkele;
ja ennast käsipõsekile lastes
mees ootab orje põllult õhtule.
Neil orja-aeg on otsas täna õhtul —
see ongi hoop, mis Tõnule toob ohtu.

Läeb mõte Tõnul läbi viljavälja,
läeb läbi metsa, läbi karjamaa,
läeb läbi oja-äärse luha halja,
läeb ringi ümber tema talu ra'a,
läeb läbi toa, rehe, aida, lauda —
kuid ohule ei kuskilt leia hauda.

“Mis tulu oli temal,” arwab Tõnu,
“mind keelda orje üle pidamast? —
Saab mõni teine tundma nendest mõnu,
kui lahti on nad minu sidemest...
Ei — saab, mis saab — kui orjad tahtvad jääda,
mis kardan temast, tahaksin ma teada!”

Ta ootab orje... Orjad koju tõtvad
ja õhtusöögilauda istuvad.
Kolm suutäit leent seal igaüks nad võtvad,

116 | JAKOB TAMM /1861–1907/

siis söönud on ja lauast astuvad;
nad tahtvad lakka puhkusele minna,
kuid Tõnu käsib nendel jääda sinna.

“Et kuulge veel mu sõbralikke sõnu:

teil orja-aeg on täna otsa saand,”
nii ütleb südamlilikult Saare Tõnu.

“Eks ole hästi meie läbi a’and?

Ei tulnud ette iial mingit paha...

Mispärast tahate mind jätta maha?

Ei, jääge siia — mina soovin seda —

ehk olgu siis, et üheks aastaks veel;

teil pole ära minna mingit häda,

ei õnne leia keegi hulguteel.

Ei veerev kivi iial sammalt kanna —

ma seda tahtsin teile ette panna.”

Ei ütle orjad head, ei ütle paha,

kas rahul on või pole temaga.

Neil aeg on käes, nad tõtvad ukse taha,

et päeva vaevast minna puhkama.

Näeb Tõnu nüüd, et lähevad nad lakka.

“Noh, eks nad homme jälle tööle hakka!”

Ja teisel päeval enne koitu juba

on Tõnu üleval, kuis tema viis.

Ta kõnnib kärsitumalt mööda tuba

ja ootab orje, sõnab järsku siis:

“Ma jarel’ läen: neid tarvis tööle a’ada —

võib ori üksi käsust aru saada.”

Päev algel juba... Üles tõusis päike —

ei Tõnu lakast tulnud maha veel.

Lõi kärsitumaks toas suur ja väike

ja halba aimas hirmul iga meel.

Siis lakka tõtati, kus laisklev pere...

Mis nähti seal, see külmaks tegi vere.

Muud orjadest ei olnud enam märki

kui aga nende magamise-koht

ja selle peal kuus katkend vana särki

ning igäuhe sees üks kasetoht...

Ja laka nurgas, nendest eemal vähe,

maas oli heintel Tõnu surnukeha.

(1889) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914

Kogutud luuletused, 1959

117 | JAKOB TAMM /1861–1907/

KAKS PÜSSIPAUKU

Keskaja muinasjutt

I

“Tark, avalda arvamist, anna nõu,
 mis oleks mul tarvis teha —
 mu amet on minule üle jõu:
 ei õnnista koit, ei eha ...
 Mõis linde mult nõuab — neid kindel arv;
 kuid põgeneb minu eest iga parv —
 eks nõidust siin ole näha.”

Nii rääkis Vanala metsavaht,
 mees kõigiti agar, hoolas:
 läks enne tal korda küll iga jaht,
 nüüd näha, et nõia soolas.
 Püss õlal, and hõlma all, targa ees
 nüüd seisab ta onnis, mis metsa sees.

Tark vastab; nii kõne voolas:

“Siin abi ei anda või keegi tark,
 võib juhatust üksi tuua:
 saad ise sa õigeks, kui pole arg;
 ka julgust võid enne juua...
 Kuis seletan sulle, sa täida nii:
 leib, altarilt saadud, sa laande vii
 ja katsu ta puusse puua!

Püss võta ja selg puu poole säe,
 pauk lase nii üle õla,
 pauk lase nii, et sa leiba ei näe...
 Kui käinud on paugu kõla,
 siis igal pool, kuhu ehk iial läed,
 ees loomi ja linde sa parves näed —
 võid elada, tasud võla.

Püss lase sa lahti, siis looma saad,
 ehk kaks, ehk kuis soovis süda.
 Kuid ühele anna sa mõttes maad,
 pea kindlasti meeles seda:
 üks loomist ehk lindest käib teiste ees,
 ta suurem on teistest — on ninamees;
 tea, et sa ei lase teda!

Kui lased sa teda, siis kuul sul sees —
 see on siis su enda hukkus...
 Kõik eluaeg muidu sa vabatmees —

118 | JAKOB TAMM /1861–1907/

mis p ä r a s t saab, see on lukus...
 Muud abi ma sulle ei anda tea.”
 Tark võttis talt anni. Ja õue pea
 läks metsavaht mõttetukus.

2

Laas koltund on sügise sõidu aul,
 tuul salvab, ei enam silu.
 Kõik elu, mis hällitand suve laul,
 see avaldab uhket ilu;
 näe, rebased, jänessed, vutid, püüd
 ja kured ja pardid on platsis nüüd...
 Päev selge, kuid siiski vilu.

Kütt saagile ikka läeb sellel a'al
 ja otsib ja ajab taga,
 ja tapab küll aasal, küll heinamaal,
 küll laanes, et laksub aga;
 kuid õnnetu Vanala metsavaht —
 püss õlal, ta kõnnib (on ees vist jaht),
 ta kõnnib, mets ümber vaga.

Kõik loomad on kadund ta käigu eest,
 ei kusagil elu näha.

See täna ei kohuta teda meest —
 ta teab, mis tarvis teha.

“Oot’, oot’, teie räpakad udupead,
 ma täna toon ligi teil’ rohtu head:
 teid teretan varsti vähe!”

Ta rätiku võtab, kus leib on sees,
 ja köidab ta oksa külge.
 Pilv parajalt päikesel seisab ees,
 ei näidata puud ta julge
 ja leiba, mis metsavaht puusse poos...
 Hulk lehti siis langes tuulehoos
 ja kõrgel on tormi ulge.

Näib nõnda, kui ähvardaks terve ilm...

Pauk kõlas, vaht vaatas taha.

Külm kehast käis läbi. Mis nägi silm?

Verd nirises puu pealt maha.

Kuid mõtelda aega ei saanud mees:

suur kari on rebaseid tema ees,

mis töötab hulga raha.

Püss palges ja paugatab teine raud...
 Ja metsavaht langeb veres.

119 | JAKOB TAMM /1861–1907/

Ilm korra jääb vaikseks kui surnuhauld;
 tuul pilve viib õhumeres,
 siis jällegi päikene paistma saab...
 Ja langenu ümber, kel rinnas haav,
 on endne kõik metsa peres.

(1890) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

ULLI ALLIK

Kus ohtu, seal rohtu.
 Vanasõna

Aru rehes öösel ahju valgel
 istub rehepapp;
 agarasti koldes tule algel
 tina sulatab.

Sulatab ta pajatükil teda,
 kumeruse sees.

Pajatükk on kepi otsas; seda
 kinni hoiab mees.

Rehepapi kõrval ase toobil,
 mis on valu näind:
 ahju servalt langemisehoobil
 põhjast lahti läind.

Kahtlemata kindlalt siht on näha
 rehepapi töö:
 mees seal tahab toobi terveks teha —
 aega leidis ööl.

Aga näe — eks tina vedel praegu
 pajatüki sees;
 rehepapp miks ootel ilmaaegu,
 mis tal veel on ees?

Hoolet toobi eest küll ärkas mõte:
 tina tarvis läeb.

Teisale on pöördud ettevõtte —
 toop veel kõrva jääb.

Mitu ööd üks võõras mees on käinud
 rehes seltsiks tal,
 mees, missugust ta ei ole näinud
 kaugel, ligidal.

120 | JAKOB TAMM /1861–1907/

Tuleb rehte, istub tema ligi
kolde äärde seal:
nägu must, kui oleks hilja pigi
peetud tema peal.
Tuleb rehte, ajab mõnda juttu,
räägib sealt ja tealt...
Laulab kukk, siis läheb välja ruttu:
kardab vist ta häält.
Miks ei jää ta üle kukeaja,
varjub salaväes.
Kes ta on, seal pole kahtlust vaja:
märgid selleks käes.
Mis ta tahab, rehepapp küll seda
praegu veel ei tea,
aga siiski vastu võtta teda,
arvab, pole hea.
Halva peale viimati veel ajab,
võrkudesse veab;
nõnda mehe mõte mõlgul kajab,
tundel nii ta teab.
Abi peab halva vastu saama —
nii ei jääda või:
mõte, toopi minna tinutama,
teise ette tõi.
Teine mõte tahab tõkke teha
halvale ta teel...
Kas saab aga tulu temast näha,
oodata on veel.
Ajaviiteks süsi agaraste
rehepapp veel seab...
Kuuldavale kerkib tuttav aste,
käsi ust just peab.
Uks läeb lahti. Rehte, nagu ikka,
astub tume mees,
astub, seisab, ajab kaela pikka,
vaatab, mis on ees.
Näeb koldes istvat rehepappi,
tunnistab, mis teeb;
uurib tulel valendavat lappi,
küsib: "Mis seal keeb?"
"Keedan silmarohtu. Kõigis paigus
ümberringi oht,"

ütleb rehepapp. “Meil silmahaigus;
abi annab roht.

Haiguse eest ei või olla julge
keegi, kes veel näeb...
See, kes rohtu saanud silme külge,
täitsa terveks jääb.”

“Soo, või nii! Siis mulgi rohtu vaja,”
räägib võõras mees:

“Käin ju läbi mitme valla raja,
ega tea, mis ees!

Ole meheks, võid sa mulle anda
sellest, mis seal keeb?” —

“Annan küll, kui suudad aga kanda:
tema valu teeb!” —

“Mina või? Noh, ära sellest küsi:
kartus lapse viis.” —

“Paku külge, ehk ei muidu püsi,
seon sinu siis

siia kinni: roht on kaunis kibe,
ehk küll ülihea;

rappud vast, siis silmast, mis on libe,
maha puistub pea.” —

“Olgu siis, ehk küll ei oleks vaja:
tee, mis tarvis näed!”

Rehepapp seal tulde jätab paja,
paneb peale söed,

kõidab võõra kinni paku külge,
võtab tina siis.

“Aja silmad lahti, ole julge,
nagu mehe viis!

Nõnda neh...” Kuid järsku hirmus kära
ulgumisega
tõuseb rehes: võõras tormas ära
ühes pakuga.

“Ulli alli! ulli alli!” karjus
veel ta välja pääl...

Varsti järsku vaikusesse varjus
kisendaja hääl.

Rehepapp, kui jälle oli vaikus,
toobi juurde läks,
järeljäänud tinal toobi paikas
joogi pidajaks...

Ja kui tema nüüd vast toobi võtab,
kus on jook tal sees,
juhtund lugu jutustama tõttab
teoliste ees.

Võõras ise nagu tina tuhka
läkski kaduma...
Rahva jutus vägitöö ei puhka:
suust käib suhu ta.

Ida pool on Aru rehest allik
välja taga soos;
kallab vett, sest maa on kaunis kallak,
vulisevas voos.

Selle allika pealt keegi leidis
rehest viidud puu...
"Ulli allik" allikale hüüdis
nimeks rahva suu.

1891 *Jakob Tamme Lugalaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

USSIPEALIK

Muinasjutt

Tõusis Kaarel, talu karjus,
mättalt üles magamast:
kari kadund võsa varjus,
kaugele vist läinud tast.
Pooles lõunas paistab päike —
kiili-aeg on hakanud;
uinak küll on olnud väike —
rind on siiski rõhutud.

Mättalt hüppab poiss, et minna
viljavälja vaatama:
siit ehk kari tõtmas sinna,
tõtmas kurja tegema.
Vaevalt karjus jalga tõstis —
kole kisa tungis suust.
Kisa metsast vastu kostis
lõikel, kui lööks läbi luust.

Nägi kohkudes ehk karjus,
et on minek asjata —
pere-ema võsa varjus
kõnnib vitsakimbuga?
Teadis selgesti ehk tema,
et on nuhtlus ootamas,
põletavalt pere-ema
selga varsti sugemas?

Olgu kari kus ehk tahes,
olgu nuhtlus ootmas ees —
poiss on harjund hoobirahes,
valmind võõra varju sees:
nuhtlus elu veel ei murra
ega ole uudis ta, —
hirm, et tund on tulnud surra,
võis nii raskelt rabada.

Polnud mitte pere-ema
see, kes poissi kohutas:
ussirida näeb ju tema
ennast ümber piiramas.
Kaarel vaatab ussikarja,
kesse ootab kindlas reas:
ussipealik punaharja
paistab silma teiste seast.

Näe, seal liigub ussiahel
punaharja ussi eest,
kesse välgub teiste vahel,
roomab välja rongi seest.
Tema roomab poisi juurde,
tõstab pead, et tõmmata —
vasakjala varba suure
lõua alla rõhub ta.

Sealt ta vaatab poisi silma,
ülespoole uurides...
Poiss on aga jõustki ilma,
tunneb külma südames.
Tardund valul vaatab tema
ussi silma hirmu väes,
veri hakkab värisema
ähvardava hirmu käes.

Äkki tuleb muutus aga —
uss see pöörab varbalt pea,

laseb vilet visinaga...
 Mis ta tahab, poiss ei tea,
 aga näeb, et ussiahel
 keskelt kiirul lahti löi:
 avaus sai tema vahel —
 poiss sealt elulootust jõi.
 Avausest hüppas tema
 välja ajaviitmata,
 pistis jooksul põgenema
 kodu poole kiiruga.
 Kodus ootas pere-ema,
 vastas juba väravas;
 loomad õue lasknud tema —
 kiil nad koju kihutas.
 Pere-ema poisi näsis
 vitsal läbi valusalt;
 kui ta viimaks ära väsis,
 hüüdis poiss nii haledalt:
 “Võin ma kinni püüda parmu,
 kiili karjast kaitseda?...
 Ussipealik heitis armu —
 pere-eit on armuta!”

1891 (1893) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

USSI HARI

“Kuulsin varest vaakumas
 vihmakassi vilistamas;
 kuulsin tuult ma ulumas,
 nägin kivi kuulatamas.
 Mis see vares vaakus puul,
 vihmakass mis metsas hüüdis?
 Mis küll teatas mühav tuul,
 kivi maas mis kuulda püüdis?
 Igas kohas, kuhu läen,
 kuulen nagu salasõnu;
 aga mis küll kuulen, näen —
 ei ma mõista selle mõnu!

Tark, kui võimus sinu käes,
 salahäälte võti teata,
 et mind saladuste väes
 ükski hääl ei enam peata!”
 Nõnda onnis rääkis mees
 targale, kes istus, kuulas...
 Tark see viibis mõtte sees,
 teate sisu läbi tuulas.
 “Kuule, kulla külamees!”
 tark nii sõnu kokku seadis:
 “Salavõim on ilma sees —
 seda vana rahvas teadis.
 Haldias on igas puus,
 igas kivis, vees ja tuules;
 tal on salatarkus suus —
 sarnast pole rahva luules!
 Uss on metsas elamas...
 Tema punast harja kannab —
 ta on teiste kuningas:
 ussidele käsku annab.
 Tahad tarkust tabada,
 mis on salahäälte süles —
 mõök ja hobu võta sa,
 ussipealik otsi üles!
 Hari peast tal maha löö,
 raba kinni, rühi ruttu!
 Sõidu peal ta ära sõõ —
 mõistad iga mõistujuttu.
 Mõistad siis, mis haldias
 räägib kivis, vees ehk õhus,
 mis lööb vilet vihmakass
 ehk mis hiir vast piiksub põhus.”
 Sõnas targale seal mees:
 “Seda juttu kuulsin ammu!
 Kui teist teed ei ole ees —
 katsun tema peal siis rammu.
 Süda rahu mul ei saa —
 eks ta seni taga aja,
 kuni olen teinud ma
 kõik, mis vaigistuseks vaja.”
 Kaua metsas hulkus mees,
 kaua hoolsalt ümber vahtis;

seal ta viimaks enda ees
 nägi selle, keda tahtis.
 Laia legendiku peal
 maas on puhkel ussipere;
 üks neist kannab harja seal...
 Värin täitis mehel vere.
 Hobu seljas ajab mees
 otse keset ussikarja...
 Hari langeb mõõga ees;
 rabab mees seal üles harja.
 Sihin, sahin... Aga pea
 kaob mees sealt kiirel sõidul...
 Mis küll saab — ei seda tea;
 siiski harja sõi ta võidul.
 Vadin, padin... Täies hoos
 ajab järel' ussikari...
 Iga uss on rõngas koos,
 veereb, hüüab: "Hari, hari!"
 "Kübar, kübar kukuta!"
 hüüab räästas: "Jäävad maha!"
 Mõistab mees ja viskab ka
 kübara siis selja taha.
 Ussid saaki kiskuma —
 jälle jooksvad järel' aga.
 Kuuleb mees ju hirmuga
 sisisemist selja taga.
 Järel juba ussiparv —
 hobu vaibub, hobu väsis;
 higis tal on iga karv...
 Kuula, mis seal harak käsib!
 "Katsu, katsu, viska rüüd
 kaitseks kohe selja taha!"
 Mõistis käsku mees ka nüüd:
 viskas kuue seljast maha.
 Ussid kuube kiskuma...
 Mees sai juba metsast välja;
 aga jälle kuuleb ta
 sisisemist taga selja.
 Valges vahus hobu tal,
 kaua edasi ei lähe,
 juba vaarub mehe all...
 Surm on silmaga siin näha!

"Lahti pääsed lina sees!"
 lõokene kõrgelt hüüab.
 Kohe käsku täidab mees:
 linapõllul pääsmist püüab.
 Ussid linapõllu peal
 jäivad kinni nagu takku.
 Mees neil silmist kadus seal,
 kadus silmist, pääses pakku.

1892 (1898) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

VARJATUD VARANDUS

Öösel, kui tähtedel ees
 pilvine tõke —
 soo peal siis vaikuse sees
 lehvitseb lõke.
 Varandus vangis on seal
 sammalde süles,
 tühise tuli ta peal
 hõõgu lööb üles.
 Tuli see särab kui silm,
 seletab sõudu:
 abi ju tarvitab ilm,
 janutab jõudu.
 Mitmed ka mööda on käind,
 lõket saand näha —
 varandust võtma ei läind:
 julgust on vähe.

(1893) *Kogutud luuletused*, 1959

HUNDI LOOMINE

Rahvajutt

Sarvik sammus mööda sooda,
 mööda sooda, mööda maada,
 luusis mööda laanemetsa,
 mööda jõgegi mulistas.
 Mis tema nägi, mehikene?
 Soos tema nägi suuri linde,
 maas nägi linde madalaid,
 laanes elajaid hulgana,
 jões kalu karjakaupa...
 Kõik nad loodud, kõik nad toodud,
 kõik nad loodud Looja väesta,
 toodud ilma Uku armust,
 ülijumala heldusest.

Sarvik tundis tulist kahju,
 kadedust endas kasvavat.
 “Mis mina vaatan teise vaeva,
 tunnistan küll teise tarkust —
 teen mina ise elulise,
 lapin kokku tubli looma.
 Mõistust ei puudu ju minulgi,
 tarkusest ei tule nälga.”

Tõi siis Sarvik neli teivast,
 rabas ühes aiaroika,
 juuris metsast männi juure,
 kuuse kännu üles kiskus —
 tõttas neist hunti tegema,
 kriimusilma kokku seadma.

Sarvik lippis, Sarvik lappis,
 lippis, lappis looma kallal:
 seadis roika seljarooksi,
 jagas teibad jalgadeksi,
 männi juure jätkas sabaks,
 kuuse kännu kukalaksi.
 Hunt sai valmis igapidi,
 aga ei liigutand oimegi.
 Vaatas Sarvik, ootas Sarvik,
 vaatas valmi hundi juures,
 ootas teda üles tõusma:
 ootus aga oli asjata.

Astus Sarvik Uku ette,
 astus ja hakkas rääkima:
 “Kuule, Uku, ülijumal,
 ilmalooja igavene,
 kuule ja seda seleta:
 tegin ma hundi teaduslikult,
 metsakriimu mõistelikult:
 selgroo panin aiaroikast,
 tugijalad teivastest,
 saba seadsin männi juurest,
 kukla tegin kuuse kännust,
 hunt sai valmis igapidi,
 aga ei liiguta oimegi.
 Tegid sina ilma imelise,
 löid sina linnud, löid elajad,
 löid sina kalad karjakaupa,
 linnud õhusse lendama,
 elajad maisale elama,
 kalad aga karjakaupa
 vete sisse sulistama —
 küllap tead kuulutada,
 kuidas saan elu hundile.”

Uku seal kohe ütles,
 Sarvikule seletama:
 “Mine sa, kurat, koduje,
 jookse oma hundi juurde,
 hüüa nõnda, ütles nõnda,
 hüüa nõnda hundi poole,
 ütles nii oma loomale:
 “Kuule, susi, tule, susi,
 kuule, susi, karga üles,
 tule, murra kurat ära!”
 Kargab susi kohe üles,
 kisub sinu kihvul lõhki,
 ise jääb aga elama.”

Sarvik kuulis, Sarvik kohkus,
 Sarvik mõtles ja mõistatas:
 “Kahju on elust lahkuda,
 kahju katsed katki jätta!
 Aru peab appi astuma,
 kavalus mind kahjust päästma!”

Sarvik läks kiirul koduje,

126 | JAKOB TAMM /1861–1907/

jooksis oma hundi juurde,
 käskis kohe kavalasti,
 kutsuvalt nõnda kõneles:
 “Kuule, susi, tule, susi,
 kuule, susi, karga üles,
 tule murra jumal ära!”

Hunt ei aga paigast liigu,
 elu ei vähemat avalda.
 Sarvik seal kimbus kõigiti,
 hädas vaene igapidi:
 kahju tal elust lahkuda,
 kahju katsest taganeda.
 Kebib, kaval, kivi otsa,
 hüüab sealt ülitasaselt:
 “Kuule, susi, tule, susi,
 kuule, susi, karga üles,
 tule murra kurat ära!”
 Hunt see hüppas kohe üles,
 kargas kiirul kivi otsa —
 käristas lõhki kuradi.

1893 (1897) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

RÖÖVLI HEATEGU

Lauka Madis mõisa poole sõidab,
 vaene ruun on temal, vanker vana:
 küljekondid ruunal kaugelt näha,
 vanker puune, kaagutab kui kana.

Lauka koht on väike, põllud lahjad,
 põllud lahjad, kehvad vilja andma;
 karjamaad ja heinamaad on soosed,
 kõhnad karja toitma, heina kandma.

Vähe vilja — vähe siis ka raha;
 vähe karjatoitu — vähe piima;
 aga Madis, Lauka talu rentnik,
 rendiraha läheb mõisa viima.

Madis laseb metsas ruunal sammu —
 tee on halb... Tuul lehtpuud teinud paljaks,

rohi kõik ju kulu karva läinud,
üksi okaspuud on jäänud haljaks.
Puude ladvul kohab tuul nii jahe,
kerged pilved katvad taevasina...
Madis kobab kuuesiile kokku,
mure muljub raskelt meelt kui tina.
Sugulaselt suurel nurumisel
laenuks sai ta selle rendiraha;
meel tal oli hea, kui raha anti,
nüüd on hinges tumedus nii paha:
sügisene rent tal saab küll tasa,
kuidas aga maksab võla ära,
kuidas rendi kevadise osa —
hinges pole lootuslikku sära.
Ruun läeb sammu. Madis ohkab ise...
“Seisa paigal!” äkki keegi hüüab.
Võõras mees seal tuleb metsast välja,
ruuna valjad oma pihku püüab.
Ruun jääb seisma. Madis vaatab, kohkub,
mõtleb: “Nüüd on kõige asja kadu!”
Tõstab mütsi, ütleb: “Tere, tere!”
Võõras vastab: “Välja rahaladu!”
“Kulla võõras!” palub Madis vastu,
“võlgu võtsin raha renti maksta;
olen teda praegu mõisa viimas —
enesele võtab ära saks ta.
Halasta mu peale, lase minna:
võlga uut ei või ma enam saada.
Jätan rendi maksmata, siis kohe
härä võib mind majast välja a’ada.
Mul on naine, nõrgad lapsed kodus,
kuhu nendega siis jääda tean,
kui ma vilja, hobused ja lehmad
rendi tasuks kaotama pean!”
“Pole viga!” ütleb võõras aga,
naerul lõug tal, naerul habe nüri:
“Härä eest ma võtan rendi vastu,
olen tuttav röövel Rummu Jüri.
Tähe annan ma, et raha võetud;
kohe võid ta härä kätte viia.
Härä käest saad mõisas tunnistuse,
et on rent sul makstud... Raha siia!”

Ohkas Madis, võttis välja raha,
 Jüri kätte nõudmist mööda andis.
 Jüri tegi talle maksutähe,
 selle tähe Madis põue pandis.

Madis sõitis ära, süda murtud —
 tuimaks muutub hing, kus kustund eha...
 Tehku härra nüüd, mis ise tahab;
 Madis tegi kõik, mis oli teha.

Madis astub mõisas härra ette,
 hirmu pärast palgel muutund jumi.
 Härra võtab tähe oma kätte,
 loeb ja läheb valgeks nagu lumi.

“Rummu Jüri võttis raha ära,”
 kaebab Madis. “Teilt ta tähte nõuab.
 Kui ei saa ma tähte talle viia,
 tema ise tähe järel jõuab.”

Läbi hammaste seal ütleb härra:
 “Tähe saad, võid talle kätte viia —
 tahtmist pole minul teda näha,
 ilmaaegu ärgu tulgu siia!”

Härra tegi tunnistuse valmis,
 Madis härralt lehe vastu võttis,
 jättis härra siis seal jumalaga,
 mõisast kohe koduteele sõitis.

Kergemaks tal oli saanud süda,
 vaade oli vaimukamaks läinud.
 Üks tal kõik, kes raha vastu võttis,
 röövel temale ei kurja teinud.

Metsas ootas Madist Rummu Jüri.
 Küsis: “Kuidas õiendasid sasi?”
 “Tähe tõin,” nii ütles Madis talle.
 — “Näita siia, kas on korras asi!”

Rummu Jüri luges läbi tähe.
 “Kõik on nõnda, nagu nõudsin mina.
 Kevadine rent ka on sul makstud;
 võlagi võid õiendada sina.”

Tagasi siis Jüri andis tähe,
 andis raha ka, kuis oli paras,
 sõnas ise: “Nüüd võid sõita koju!
 Vargalt üksi võtab õige varas!”

“Jumal kaitsku sind!” nii ütles Madis:
 “Nagu sina mind nüüd hädas kaitsed!”

129 | JAKOB TAMM /1861–1907/

“Küllalt, küllalt!” ütles Jüri talle:
 “Täna härrat, kelle armu maitsed!”
 Rummu Jüri metsasse seal kadus,
 Madis talle tänu järel’ saatis;
 kaua pidas tema hobust kinni,
 kaua, kua puude vahet vaatis.
 Ohkas Madis, hakkas koju sõitma.
 Mõtles: “Mul on tema pärast hale.
 Issand halastagu tema peale!
 Röövli elu küll on raske, kale...”
 Puudes kohab tuul... Ju õhtu ligi.
 Vähenemas veerva päikse valgus...
 Madis sõidab, rõõmusäral süda,
 hinges ärgand eluvõimu algus.

1893 *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

ÕNN

Toas kuuldus kigin-kägin,
 naist seal unest ajas mees:
 “Kuuled, mis ma unes nägin?” —
 “Mis sa nägid?” — “Mati sees
 akna taga nägin raha —
 meie tarvis pandud maha.”
 “Mine vaata!” — “Vaatma minna
 seda, mis kõik unes näed!” —
 “Ehk on raha toodud sinna!” —
 “Kuhu sellega sa läed?
 Õige õnn ei õues hulgu —
 ise aknast tuppa tulgu!”
 “Unes raha — ilmsi haigus,”
 ütles naine, uinus pea...
 Varsti oli jälle vaikus —
 väsimus ei valvsust tea.
 Kilkas kilk — jäi rahu seegi...
 Teisest voodist tõusis keegi.
 Raginata, aga ruttu
 sulane seal õue läeb:

130 | JAKOB TAMM /1861–1907/

tema kuulis teiste juttu,
vaimu ees nüüd raha näeb,
mõtleb: “Lähen, vaatan läbi —
hooletus siin oleks häbi.”
Sulane läks akna taha.
Pimedas ei hästi näe;
katseks kummardab ta maha,
mati külge tõukab käe;
katsub, katsub: tühi lori —
mati sees on pehme pori!
Mõtleb sulane: “Teeb nalja
minuga nüüd peremees!
Katsku ise oma kalja:
varsti on ta voodi ees.”
Võttis mati, hüüdis: “Huppa!
Õnn läeb ise aknast tuppa!”
“Keegi hõikas, kukkus maha!”
ütles naine hirmuga:
“Raksatas just nagu raha!” —
“Mina kuulsin seda ka,”
ütles mees; “Ma ütlin juba:
ise tunneb õnn, kus tuba.”
Õuest varsti ära tuli
sulane. — Mis ees on tal?
Toas põleb juba tuli,
põrand hiilgab hõbedal...
Peremees sealt matti täidab,
naine tuld tal juures näitab.

1894 (1895) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

ORJAVAIM

Seal rahvas mõisa väljal
on higis orjamas;
need palged närtsind näljal,
need käed on nõrkemas.
Ilm palav. Kaugel õhtu —
veel kaua vältab töö:

kört kinnitab siis kõhtu,
kui kätte tulnud õö.
Läeb kubjas üle välja
ja vaatab tehtud tööd;
ta mõne nõrga selja
teeb pehmeks enne ööd.
Ja ohkamist ja nuttu
küll kuuldub siit ja säält, —
ei kuuldu kuskil juttu,
ei nurisevat häält.
Ja kupja ees ja taga
hing kõigil hirmu sees:
“Läeks m i n u s t mööda aga
see kuri kepimees!”

(1894) *Kogutud luuletused*, 1959

EMA-ARMASTUS

Lõikavad rukist
tütar ja ema
mõisa teol...
Kubjas käib kukil,
toredalt tema
keppi seal keerutab peol.
“Kuuled sa, plika,
kõrre teed pika!”
hüüab mees:
“Selle eest sappi!
Kepi toon appi!
Seisa mu hoopide ees!”
— “Süüdi ei tema!”
hädaldab ema:
“Minul süüd —
minu see esi...
Nõrk on ju käsi,
kõrre teeb korratu nüüd!”
“Kannata! Eks saa
mõlemad peksa!”
kärgeb mees:

“Selge kui vesi —
sasi tud esi
ühel kui teisel on ees!”

1894 *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

ISA ÕPETUS

Kubjas peksab Peedu-Liisi
mõisa väljal mõisa viisi,
lõhub selga lipi-lapi...
Liisi hüüab rahvast appi.
 Varbi pere on seal ligi,
 lõikab rukist, läikel higi.
 Igaüks küll kuuleb hüüdu,
 päästma minna pole püüdu.
“Kuule, kubjas Liisit lõigub —
Liisi rahvast appi hõigub,”
ütleb Varbi Juku: “Isa,
kas ei keegi kuule kisa?”
 Isa vastab: “Lõuad, Juku!
 Tuleb kubjas, ära tuku!
 Kui ei kõrva minna suuda —
 mesikeelel meel tal muuda!
Kui ta sellega ei lepi,
tõstab üles oma kepi,
tuleb juurde, annab valu —
ära rahvast appi palu!
 Peksja poole palvel hüüa,
 muidu võid veel naha müüa...
 Peksetagu sind kui maita,
 rahvas see ei ial aita.”

1894 *Kogutud luuletused*, 1959

MOKSI JÕÕVA

Küllap ehk ikka mäletate
Moksi Jõõvat veel muidugi —
räägin ma Verevi rahvaga.
Ammu on ta nüüd ju hauas,
issanda päralt hingeke.
Käis tema tihtigi Otsale;
kudus sukka, hoidis lapsi,
kooris, kui tarvis, kartuleid.
Muidu elas ikka Antul,
elas kui vanake kunagi,
külast saadud kasukates...
Tundsitate teda vist igaüks.
Ise ta oli vanatüdruk —
vanatädiks meil kutsuti.
Astus ta ikka aeglaselt,
kepi najal komberdades;
nõrk oli, vaeseke, nägema.
 Olime kord lauba õhtul
Otsal jälle omakeskel.
Jutt tuli jutust, kõne kõnest —
jutt tuli ette juhtumistest,
kõne tuli kodukäijatest.
Rääkis üks ja rääkis teine,
mis oli kuulnud kusagilt.
“Ega ole ilma taga,”
ütles Jüri: “Moksi Jõõva
kimbus oli kadund Tumbiga!
Eks ta vaevand Moksi Jõõvat,
kui veel alles elus oli,
peakooli pärimistega.
Hirmutas ehk päris ära,
enne kui laskis lauale.
 Olnud peale Tumbi surma...
Õitsilised need istunud
öösel õitsitule ümber,
jutustanud juhtumisi;
Jõõva olnud teiste hulgas.
Äkki hakanud hobused
õitsitule juurde jooksmas,
hirmuga ise norskama.

Erutatud õitsilised
 “Hunt on ligidal!” arvanud,
 tõstnud kisa tule ümber,
 hundi hirmuks usutanud.

Jõõva kord vaadanud kõrvale:
 Tump oli seisnud kõrval tal,
 sammu kolm vast aga eemal,
 seisnud kirikukuuuga,
 peas see kirikumütsike,
 kirikulõkatsid lõua all.

Jõõva kohkund hirmsasti;
 “Tump on siin!” ta hirmul hüüdnud.
 Teised ei näinud kedagi.

Peale selle mitu korda
 oli ta Tumpi näinud veel;
 käinud targalt abi toomas,
 enne kui lahti pääsenud.”

*

Peale selle teisel päeval
 tuli meile Moksi Jõõva.
 Mina seal temalt küsima:
 “Vanatädi, kas on tõsi,
 et sa nägid kadund Tumpi
 peale ta surma väljas veel?
 Räägi, kuidas asi oli!”

“Nägin küll,” nii ütles Jõõva:
 “Mine veel raipest rääkima!
 Eks ta vaevanud mind küllalt:
 hirmutas, kui alles elas,
 hirmutamais käis hauastki!
 Seda hirmu, seda nuttu,
 mis ta minule valmistas!
 Sellest kustis silmavalgus,
 nägemine mul nõrkeski.”

1894 *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914

PUUGI KINNIPANEK

Peremees see kutsus puuki,
 kutsus puuki, käskis nõnda:
 “Kuule, puuk, ja täida käsku:
 võta kohe, tõtta kohe,
 võta kohe kandekotik,
 tõtta teisele talule!
 Tulin praegu teiselt talult:
 peremees seal parajasti
 rehe all herneid tuulutab.
 Herned on suured ja soredad;
 sünnivad küll meie salve,
 meie aita nad ausasti!”

Puuk see võttis, puuk see tõttas,
 puuk see võttis kandekoti,
 tõttas teele tuhinaga,
 kadus ära sealt korraga.

Peremees puuki ootama.
 Puuk tuli varsti tagasi;
 astus peremehe ette,
 saba sorus, nägu nutul,
 kandekott tühi kaendelas.

Peremees ütles puugile:
 “Tohoo puuki, tolmunägu!
 Tuled koju teiselt talult,
 nägu nutul, saba sorus,
 kandekott tühi kaendelas!
 Kas ehk unustasid käsu
 või oli teel sul takistus?”

Puuk vastas peremehele:
 “Peremees, peremehekene,
 ära sõima orjapoissi!
 Teel oli ees mul takistus.
 Tunned teiste talu taati:
 ta on kaval kõige peale,
 ta on valvas puugi vastu;
 sellepärast piida sisse
 väravatele valvajaks
 on ta kirve kinnitanud:
 see keelab tuulmele minemast.”

Peremees ütles puugile:

“Pole viga, puugikene!
Tõtta aga jälle tagasi!
Lähem joonelt sulle järel’,
võtan kirve piidast välja.
Tuiska siis sina tuulmele!”

Puuk ütles peremehele:
“Pea sa meeles, peremees:
hoia, et sina ei irvita,
natukenegi ei naera
minu üle mingis asjas;
naerad sa natukenegi,
mõlematele siis meile
sellest paha võib sündida.”

Puuk tõttas teisele talule;
istus üles unka juurde
hakkas seal peremeest ootama.

Peremees läks tagantjärel’,
astus joonelt rehe alla:
“Tere, tere teisel korral,
tere ja jätku terale!” —
“Tere, naaber, jumalime!
Tulid nii ruttu tagasi...” —
“Tulin sinult kirvest tahtma...
Mul on oma kodust ära:
töölised viinud väljale;
kodus aga kirvest vaja —
tarvis pakku pilbastada.
Sul on oma praegu jõude...
Toon ta varsti tagasi.”

Tulija siis tõmbas kirve,
tõmbas piidast oma pihku.
Puuk aga hüppas unkast alla,
hakkas seal herneid hagama.

“Pole kirves piidas jõude —
ise ma teda tarvitan:
seda-teist siin tuleb lüüa;
kodu ei kõlba kirvetal!”
ütles herneste omanik.

Puuk aga seni kogus herneid,
täitis koti kuhjapäini;
hakkas ülesse ajama,
tahtis unkast välja viia.

Küll ta heitles, küll ta võitles,
heitles, võitles igapidi.

Peremees see pidas kirvest,
vaatas puugi vingerdusi,
natukene siis naeratas.

Herned jooksisvad ülevalt
parinaga põrandale.
Aru sai herneste omanik;
teise käest ta tõmbas kirve,
põrutas joonelt piidasse.

Puuk jäi kinni käigu peale,
hakkas sädemeid ajama,
raginaga rebenema.

Kohkus seal puugi peremees,
vaatas oma maja poole:
tuli on maja katusel.

Kähku tõmbas tema kirve
piidast välja silmapilgul,
virutas kirve väljale.

Puuk sai lahti pidemetest,
pistis sealt kohe punuma
kodu poole kiirusega;
peremees plagas järele.

Teine see teda sajatas:
“Tõtta nüüd tulevalule
puugi sädemete peale,
tunnista tuhahunnikut!”

Peremees see jooksis koju:
talust leidis tuhalasu...
Puuk see istus keset õue;
kandekott see oli katki,
karvad seljas kärssu läinud.

Peremees puugiga pragama:
“Oh sind puuki hullupeada!
Miks sa lasksid herned maha,
andsid nii märku enesest!”

Puuk vastas peremehele:
“Kes sind ennast käskis naerda,
minuga nõnda mängida —
eks ma enne hoiatanud!
Vaevalt sain veel vangist lahti,
elavalt ära tulema

134 | JAKOB TAMM /1861–1907/

oma katkise kotiga,
kärssu läinud karvadega.
Ela ise, kuidas arvad;
ei ole minust enam orja
oma katkise kotiga.”

1894 *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

ÕNNEVALAMINE

Kolde ümber, küünla valgel
vana aasta viimsel ööl
asub rahvas rõõmsal palgel
õnnevalamise-tööl.

Perepoeg see hoiab panni,
koldes tina sulaks teeb,
kallab tina sulalt vanni;
vesi vannis nagu keeb.

Peremees see tahaks raha,
peretütar tahaks meest;
perepoeg — eks tema taha
mõrsjat välja võtta veest.

“Mulle vala, mulle vala!”
hüüab üks ja teine seal.
Üks saab kirve, teine jala,
kolmas laeva, purjed peal.

Kohe jookseb üle keele
sellel-teisel seletus:

üks läeb tööle, teine teele,
kolmas — ees tal kalastus.

“Vala mulle ka!” — nii hüüab
voodist, nurgast vanamees;
pisut naljatada püüab:
“Vaata, mul ehk kätki vees!”

Äkki kostab kolin väljas —
kõiki kohutab see hääl...
Kananahk on kõigil seljas:
laudu loobitakse säääl.

Kõik on vait... Seal ohkab vana;

eit toob piibli lauale...
Kolin saatis kurva sõna:
ühe tee läeb hauale.

(1896) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

SUITS EBAVERE MÄEL

Suits heljub Ebavere mäel,
läeb üles koidu eel;
maast, puude vahelt salaväel
ta tõuseb metsateel.

Kes seda suitsu vaatma läeb,
see teda uduks peab,
kuid rahva silm veel asja näeb
ja vanajutt kõik teab.

Linn olla mäe peal üleval;
sealt tõusta suitsuvool,
mis kerkib koidukiirte all
mäelt üles nagu nool.

Kuid seda linna iga silm
ei mäe peal näha võt:
ta ümber olla varjuilm,
mis nõiavägi löi.

Kord istund mäel üks õitsimees,
kepp käes ja köidik võöl;
seal seisnud linn tal silma ees —
see olnud külmal ööl.

Läind poodi mees ja raha eest
nahkkindad ostnud seal;
siis ärgand nagu une seest:
nahkkindad põlve peal.

Nii räägib kindlalt rahva keel
ja seisab tõe eest...
Küll olla tuntud hilja veel
ka seda õitsimeest.

(1896) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

EKSITUSES

Lintsu Juhan lumeteega
 suure soo peal sõitis reega;
 seal ta nägi eemal teest
 soo peal hobust, rege, meest.
 “Mees vist ajab linde taga,
 mõtles Juhan: “Ilm on vaga,
 praegu värske lume peal
 jäljed vistist’ selged seal.”
 Võõras ligemale rühkis,
 peatas hobust, higi pühkis,
 hüüdis: “Kulla külamees,
 aita mind siin häda sees!”
 Juhan tõmbas ohjad pinni,
 pidas hobuse seal kinni,
 küsis: “Mis sul viga, mees?
 Kuidas oled häda sees?”
 “Kulla sõber, teed on vaja!” —
 “Pole teed — siis siia aja!
 Tee on siin, kus näed sa mind.” —
 “Tänan juhatast sind!...
 Näe, nüüd saingi juba teele,”
 ütles võõras, istus reele:
 “Asi jällegi on hea! —
 Päris märjaks võttis pea.
 Käänlesin küll siia, sinna,
 kuhugi ei mõistnud minna...”
 Juhan ütles: “Veider see!...
 Kuidas käest sul kadus tee?”
 “Kuidas kadus!... Saa sa aru!
 Teinekord ei teelt vii maru...
 Läksin Riksu veskil ma
 möldriga, näe, riidlema...
 Sealt see tuli... Ära sõitsin,
 äkki asja halva leidsin:
 kadus tee — ei näe, ei näe —
 kas või lume peale jää!”
 “Kust sa oled?” — “Käbisalust,
 tead, sealt Metsavahe talust.
 Riksu veskilt praegu vast
 tulen tangu tgemast...

Ruunanaru rikkus ära
 möldri vana saani pära:
 pulgad puistas välja seest —
 rubla maksin selle eest.”
 “Ja kas nüüd sa teest saad aru?” —
 “Nüüd saan aru... Vaata naru!
 Praegu alles peksab rind —
 kuidas vaevas küll ta mind!...
 Joosta sain küll ees, küll taga —
 ega vaenlane ei maga!...
 Kui ma sind ei oleks näind,
 asi oleks halvaks läind!”
 “Küll on lugu! Lausa ime!”
 arvas Juhan: “Käi kui pime!” —
 “Nii ta oli!” ütles mees:
 “Olin päris häda sees!”

1896 (1897) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

SIKK

(A. T. jutustus)

Oli sügisesel ööl...
 Aruseljalt läksin mina
 Tamme poole Puna kaudu...
 Elasin siis Tamme mõisas,
 käisin ema juures külas:
 ema elas Aruseljal...
 Tubli kepp mul oli käes —
 hulkus siis neid hulle koeri.
 Sain ju üle Punaoru,
 kõnnsin kõrgel järve kaldal;
 kuu see paistis selgelt alla,
 tuul see puhus, järv see kohas.
 Hirm lõi nagu südamesse.
 Selle koha üle palju
 juttusid on rahva suus...
 Heake küll! Ma lähen, lähen;
 äkki kuulen: krabin taga —

nagu kõnniks keegi kannul
 krabinaga mööda kõrt.
 Mina pöörsin kohe ümber —
 polnud kedagi seal näha.
 “Tuul vist kõrsi krabistas,”
 arvasin ma iseendas.
 Pöörsin jälle Tamme poole.
 Sain seal teha mõne sammu,
 kuulen jälle: krabin taga;
 pööran ümber: kõik on vait —
 pole looma, pole lindu.
 “Kõrred tuules,” arvan ise,
 ehk küll kahtlen selle juures.
 Pöörsin jälle Tamme poole.
 Lähen, lähen, ise kuulan...
 Seal ta ongi — tee, mis tahad:
 krabinal käib keegi kannul...
 See ei ole tuule hää!
 Vaatan üle kura õla —
 minu taga seisab sikk...
 Pöörsin ümber silmapilgul,
 kepi selga kahmasin...
 Sikk mis sikk... Lõin risti ette,
 hüüdsin siis: “Ma sind ei karda;
 tagane, kui oled kurjast!”
 Ehk küll olin hirmu täis,
 siiski ähvardasin lüüa...
 Kiirul pööras ümber sikk,
 jooksis Punaoru poole,
 vilistas, kuis tuul vast vingub,
 kadus ära silma eest.
 Kui ma viimaks koju jõudsin —
 versta paar sealt oli minna —
 läksin kohe peretuppa.
 Peerg see põles peretoas;
 Kaarel istus laua ääres —
 teate, väikse Jaani isa —
 poissmees oli siis ta veel.
 Tema istus, paikas pastlaid,
 vaatas üles minu otsa,
 ütles: “Aadu, mis sul viga?
 Oled valge nagu lubi.”

Jutustasin temale
 seda, mis ma tee peal nägin.
 Tema ütles: “Küllap oli
 päris sikk; jäi karjast maha,
 tuli sulle järele...
 Või — kes teab — koht on kole —
 olla ennegi ju nähtud
 Punaoru seda-teist...”

1896 (1897) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

KODUKÄIJA

Õits oli seekord Arbi all,
 seal küla välja taga.
 Meil oli nõu, et teha tuld —
 ei olnud läidet aga.
 Ja aasalt koju läksin ma
 siis läiteks hagu tooma...
 Surm hilja-aegu hauda viis
 meilt ära Vana-Tooma.
 Seal selgelt õue paistis kuu,
 tuul puhus vastu vinge...
 Mull' tuli Toomas meelde siis,
 hirm täitis kohe hinge.
 Ma võtsin kätte haokoo
 ja silmad ümber heitsin.
 Näen: Toomas tuleb koomitsest...
 Ma enda ära peitsin.
 Tä vajuks nagu uduvool —
 maad jalgadel ei puutnud...
 Siis kadus ära silma eest —
 maast ma ei tõusta suutnud.
 Ma istuma jäin, hirmu täis,
 mind riivas iga rägin...
 Nii leidsivad seal teised mind;
 ma rääkisin, mis nägin.
 Ja teised arvasivad kõik:
 see Vana-Toomas jahib —

137 | JAKOB TAMM /1861–1907/

ta surnuaialt koju käib
ja varandust seal vahib.

1896 (1898) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

KURJA KÜÜSIS

Kas teate Marti Mudasoost,
kuis vandus ta, kuis needis:
kui tõstis atra, ajas hoost,
siis tulist kurja keetis!
Nüüd on ta aga teine mees:
ei kurja kuuldu kõne sees.
See muutus tuli nõnda:

“Hoost,” räägib Mart, “kord viisin ma
soo randa õhtu hilja.
Paar tulist panin minema,
et loom ei läheks vilja.
Siis pöörsin koju tutval teel.
Ei käinud kuigi kaua veel —
kaks meest mul oli juures.

Ma vaatsin ühte, vaatsin teist —
mull’ asi võõras näitis:
ei kumbagi ma tunnud neist —
hirm kohe hinge täitis.
Ma pistsin plehku kõigest väest...
Üks tõmbas seal mul kinni käest
ja teine rabas turjast.

Ei tulnud ainust sõna suust
mul ärevuses suures;
ma mõtelda ei saanud muust,
kui et mul kuri juures...
Üks tõmbas, teine tõukas mind;
ma sammusin, täis hirmu rind,
ja läksin, kuhu viidi.

Mul polnud abi loota siis —
ma olin kurja ori...
Käik üle põõsaste mind viis
ja läbi vee ja pori...

Ma olin kaelani ju märg
ja käisin nagu kütkes härg:
mees ees ja teine taga.

Kes teab, kuhu tahtsivad
nad vägisi mind viia.
Ma tundsin, kui mind vahtsivad —
mul pole jäämist siia...
Siis juhtus ühe sonni pääl,
et kuulda oli kuke hääl;
ma ohkasin: “Oh jumal!”

Jäin seisma seal ma pori sees
ja toibusin siis vähe...
See oli koidu tõusu ees —
ei toojaid olnud näha...
Koht oli kodust versta viis...
Sain hommikuks ma koju siis —
kuu aega olin haige.”

(1897) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

RONGATSI MATS

Rongatsi Mats läks mõisasse,
astus kööki ara näoga,
teatas köögitüdrukule,
et on asja härra juurde;
palus härrale ütelda,
alandlikult ette kanda.

Tüdruk see teatas härrale.
Härra saatis sõna kööki,
tüdruku kaudu kuulutas:
“Pole härral praegu aega
Matsi asja ette võtta;
oodaku natuke ometi!
Härra soovib sirutada,
peale söögi ka puhata!”

Ootas Mats siis köögi nurgas,
ootas tunni, ootas teise,
kübeme ehk kolmandatki,

vaatas, kuis vaagnaid kanneti,
kuidas kausse koristati,
lusikaidki loputati.
Siis sai luba sisse minna,
härra kontori astuda.

Mats seal astus härra ette,
astus suures alanduses,
käänas selja kassiküüru,
kummardas kõige kehaga,
teretas haleda häälega,
kaapis oma kahe käega
härra jalgu orja viisi.

Härra istus laias toolis
sigarit seal suitsetades,
kallistust vaikselt kannatas;
tundis ta ju Matsi tungi
harjund kombeid avaldada,
härra ees alandust näidata,
nagu muiste just nõueti,
kui veel mõisas kohut peeti,
tallis keppi tarvitati
pihapealist pehmendada,
seljapealist sinistada;
kui veel alandust osati,
mõisa õues agarasti
härra sääri silitati.

Härra küsis: “Mis on asja,
Mats, sul praegu siin paluda?
Räägi kohe — aeg on kasin!”

Köver alles kummardusest,
Mats seal ütles ahastavalt:
“Kuidas küll härrale kõnelen!...
Aulik härra, olge abiks!
Talupoeg on tooreks läinud,
taha ei enam tööle tulla,
põllutööle põlisele,
tikub linnasse tülinaks,
vabrikusse vedelejaks.

Mul on talu härra armust —
teenrit ei saanud tänavu.
Oli ju enne asi teine,
hoopis teine igal kohal,

kus aga kubjas käis kepiga.
Härra ehk alles veel mäletab
oma poisikesepõlve,
kui veel kallis kepiõigus
taluinimest talitses.

Eks mu isa olnud kubjas
härra kalli papa juures!...
Selgesti mul see on meeles:
Mis oli viga siis elada!

Oh seda armast teoagea!
Kuidas siis selga kooriti,
laiska tööle toibutati!
Tohtind ei mujale tikkuda,
Venemaale ära minna.
Pidi alati elama
oma mõisa mõjukonnas,
oma härra hoolekonnas.
Oli siis orje igal härral,
teenijaid igal talulgi...

Oh minu isa mälestust!
Ülikallis on ta mulle,
sest et endist kepiaega
tema kaasas ma mäletan.
Mis on rahvas tema kõrval?
Ehk need halvad ajalehed
ühes toimetajatega,
kes need endist teoagea
süsimumstaks nüüd sõimavad?

Aulik härra, heitke nõusse,
hakake asja kallale:
oleks vaja endist õigust,
teoõigust üles võtta...
Ühes teiste härradega
seadust teha ehk suudate.
Andke laisad mõisa hoolde,
kepi alla kasvatada,
küllap siis sõna kuulavad,
põllu külge kinninevad.”

Härra kuulas, härra vaatas,
härra kuulas Matsi kõnet,
härra vaatas Matsi näkku;
säärast mõtet talumehelt

poleks ta iganes oodanud.
 Suust tema puhus suitsurõnga,
 arvas: vast ehk ta irvitab,
 tikub tegema siin nalja,
 pilkavat kõnet pidama.
 Matsi näol näha aga
 polnud pilget pisematki:
 soov pidi südamest tulema.

Suust võttis härra sigari;
 härra mõtles, härra ütles,
 mõtles ja ütles nii Matsile:

“Aga mis sa ise arvaks,
 kui sind ennast kepi alla
 teiste kaasas ka tõmmataks?”

“Aulik härra teevad nalja!”

ütles Mats seal erutatult:

“Eks mu isa olnud enne
 osav küll kupja-ametis.
 Ega käbi kannust kuku,
 kaarnast ei kana sigine:
 Jõudu on minulgi jörada,
 kõri küllalt käratseda,
 kärmust keppi keeritada.
 Kubjast härrale on vaja
 teorahva rahustuseks:
 kupjaks ma kõlban kindlasti.”

(1898) *Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

KÕRTSI EES

Kirik väljas. Rahvas seisab
 Kulbi kõrtsi ees.

Viin seal näitab oma väge,
 näitab, kus on mees.

Topsi-Madis, Õlle-Tõnu,
 Karjajaagu-Jass,

Pussi-Jaan — need kisklevad seal
 nagu koer ja kass.

Vaatajate vaigistusel

lahing lõpeb pea...

Kes seal võitis, kes seal kaotas —
 mine seda tea.

Topsi-Madis, Õlle-Tõnu
 tuigerdamas teel;

Pussi-Jaan on Jassi seltsis
 väherdavad veel.

Mõlemad on platsil pikku
 porilombi sees...

Kulbi härra sõidab mööda,
 hallid tõlla ees.

Topsi-Madis tee pealt ennast
 kraavi keerutab...

Rahvas rabab mütsid maha,
 härrat teretab.

Härra vaatab kõrtsiesist,
 rahvahulka näeb;

tema aulik nägu kohe
 naeru laadi läeb.

Küllap mõtleb mõisahärra:

“Õnnega ma koos!

Rahaallik, nagu näha,
 jookseb täies hoos.

Kõrtsi renti teisel aastal
 tõstan kõrgemaks...

Kõrtsimehel muidugi ju
 pung on hästi paks.”

(1899) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

140 | JAKOB TAMM /1861–1907/

REHETULI

Rahvanali

Härra tuli öösel rehte
 vaatama, kuis nõudis hool:
 kas on reheasjad korras
 või on kurja kuskil pool.
 Reheahjus põles tuli,
 koldes istus rehepapp...
 Tuld ta raius taela külge...
 Tuliraud löi rapp ja rapp.
 “Mis sa teed seal?” — “Raiun, härra,
 piibu peale tuld.” — “Või näe!
 Miks sa tuld ei ahjust võta?”
 — “Härra tuld vist?... See ei läe!”
 Härra muigas: “Nõnda, nõnda!
 Ausus mehel vere sees.
 Nüüd võin päris rahul olla:
 see on alles õige mees!”

1901 (1902) *Kogutud luuletused*, 1959

ILM ON SUUR

Rahvanali

Kalu müüma Kihnu saarelt
 Pärnumaale tuli mees,
 sõitis maad ju mitu versta:
 külad, pered ikka ees.
 Imestama selle üle
 hakkas tema viimaks teel.
 “I l m o n s u u r,” ta hüüdis järsku,
 “otsa pole kuskil veel.
 Igal pool on pered, külad,
 igal pool on ikka maal...
 Sõitsin küll ju mitu versta —
 äärele ei siiski saa!”

(1901) *Kogutud luuletused*, 1959

LÜPSIK

Kui Ebaveres kõrtsi veel
 ei olnud — enne meid,
 teemehed jäivad metsateel
 seal söötma hobuseid.
 Õö oli, kevadene õö,
 ja ööbik laksu löi.
 Mäe ümber heljus uduvöö
 ja rohi kastet jõi.
 Täis õrnust valvas Hämarik,
 ju Koitu ootas ta...
 Tee oli meestel tulla pikk,
 paik paras puhata.
 Nad loomad sööma lasksid —
 tükk teed veel oli eel, —
 ka ise einet võtsivad
 sealsamas metsateel,
 ja süües püüti rääkida
 küll ööst, küll tööst, küll teest...
 “Kai! Too ju õlut kapaga!”
 hääl kuuldus metsa seest.
 “Kai!” — hüüdis teemee südikalt —
 “Too õlut meile ka!”
 Neid astus välja metsa alt,
 käes lüpsik õllega.
 “Kui õlle joonud olete,”
 nii tõstis tema häält,
 “siis pange lüpsik põõsasse—
 küll saan ta kätte säält.”
 Neid ära läks. Käest kätte käis
 seal lüpsik valge, lai.
 Ta oli õlut päris täis —
 ja viimaks tühjaks sai.
 “Jook hea, kuid, kahjuks, lõppes see!”
 nii sõnas iga suu.
 Üks meestest pani põõsasse
 siis tühja lüpsiku.
 “Kes aga õlut meile tõi
 ja kus ta viibib nüüd?”
 Ei keegi seletada või —
 ka asjatuks jäi hüüd.

Koit astus üles. Hämarik
 ju andis tungla käest —
 öö see ei olnud kuigi pikk —
 mets helkis eluväest.

Mets kõlas häältest siin ja seal
 ja ööbik laksu löi.

Koit hiilgas kõrge taeva peal
 ja päikest üles tõi.

Ju lõppes puhkus. Rakkesse
 seal loomad seati siis.

Üks meestest vaatas põõsasse:
 “Kes lüpsiku siit viis?”

“Ei keegi! Kus ta oli, kus?”
 ja järsku lõppes jutt.

“See oli vist küll viirastus!”

Teemeestel tekkis rutt...

“Ei head see asi tähenda!”

nii mõtles kartlik meel:

“Mis tulla võib, on teadmata,
 kuid midagi on eel!”

Mis tuli? Aeg tõi arutust;
 läind see, mis oli eel:
 kõrts tehti pärast sinna just,
 kus õlut joodi teel.

See kõrts siis rahvast jootis seal
 küll aastakümneid vist.

Tal katkes katus seinte peal,
 sein tahtis tugemist.

Nüüd kõrts on kuiv, sest monopol
 tal võttis võimu käest.

Veel maja jäi — see ida pool
 on Ebarevere mäest.

Küll tühi lüpsik kord ka kaob,
 et jälge tast ei jää;
 ta viimaks metsa sisse vaob,
 mis mäel ja ümber mäe.

(1903) *Jakob Tamme Lugulaulud*, 1914
Kogutud luuletused, 1959

PEETER JAKOBSON

EESTI SOLDATI SURM BULGAARIAS

Ju mitu tundi kestab hirmus sõda
ja sadanded on langend võitlusel,
kuid vapralt sammub vägi surmarada,
kas võit või surm on sihiks kõikidel.

Küll kerkib maa ja õhud värisevad
ja suitsupilved kat'vad päikese;
küll hüüab pasun, trummid põrisevad,
nad vaimustavad vapraid surmale.

Seal tammevõsandikus haljal rohul
üks eesti soldat viimsel võitlusel,
ta silmad vaat'vad, süda pole rahul,
ta saadaks viimast tervit omastel'.

Siin astub mööda minnes tema ligi
üks truu ja ustav sõjaseltsimees.
Ta pühib rätikuga otsalt higi
ja seisateleb pisut tema ees.

“Oh sõber, hea, et sinu viimsel tunnil
su juurde õnnekombel juhtusin.
Sa sured isamaa ja keisri sunnil
ja varsti lõpetud on sinu piin.”

Siis surija veel tahab kätt tall' anda,
kuid nõrk on käsi — langeb tagasi,
ei ole võimu teda enam kanda,
siis tasa räägib temal' ometi:

“Ma suren siin — oh andku taevas võitu,
et saaks need mäed ja rahvas vabastud;
ei näha saa ma homse päeva koitu,
tee sina siis, mis vandes lubanud.

143 | PEETER JAKOBSON /1854–1899/

Mu Eestimaa seal kaugel põhjarannal,
 kus jäi mu arm, kus jätsin omakseid,
 kus hoidis mind mu ema armurinnal, —
 kui lähed, vii neil tuhat tervikseid.”

Kui surija neid sõnu rääkind oli,
 siis tõmbas hinge sügavasti ta,
 ta rinnus kustus viimne elutuli
 ning vapper soldat suri rahuga.

Siis kolm kord peotäie mulda pani
 ta rinnal' seltsimees ja rääkis veel:
 “Nüüd puhka siin — sul igavene uni,
 ehk langen ma su seltsi täna veel.”

P. Jakobson'i Luuletused I, 1884
Eesti luule, 1967

WANEMUINE WANGIS

Kord pidasiwad sortsilased nõu,
 Et Wanemuinet wangi panna,
 Seks arwasiwad sündsaks oma õu',
 Kust laulu heal ei wälja minna;
 Sest äratama pidada ta laul
 Kõik kalju walda nende wasta
 Ja kahju tegewat see nende auul'.
 “Ei seda tohi teha lasta!”

Seal juhtus Wanemuine kõndima
 Kord sortsi pere lähedalle,
 Siis kinni tabasiwad nemad ta'
 Ja panid kindla wahi alla.
 Ning ise nõu weel oli sortsidel:
 Nad jätsid kandle kätte talle,
 Et nende suurematel pidudel
 Ta mängiks sortsi wõerastelle.

Mis pidi Wanemuine tegema,
 Sest wahid, lukud hoidsid teda?
 Ta wõttis kandle, hakkas mängima,
 Et wangi põlwe unustada.
 Waat', tema laul siis lukud lahti löi
 Ja sortsilasi seisma sundis;
 Ta wahtidelle raske une tõi
 Ja — laulik wabalt wälja kõndis.

P. Jakobson'i Luuletused II, 1885

KARL EDUARD SÖÖT

ENDISED VAIMUD

Kus lõpeb meie põllu siht
 Ja võsa, heinamaa,
 Sääl algab mustem mullakiht
 Ju mõisametsaga.
 Sääl metsas seisab kingu pääl
 Pool-lagund vare veel,
 Mis nagu jutustaja hääl
 On oleviku teel.
 Sääl iga aasta jaani-ööl
 Näib hilist liikumist,
 Näib müürivarel mõisatööl
 Veel endist teolist.
 On taeva sõrvas ehavöö
 Kui hõbe hiilgamas,
 On alanud ju vaikne öö
 Ja ilm ju puhkamas, —
 Siis kutsub imeline sund
 Nad hauast ülesse,
 Et unustada surmaund
 Ja minna varele.
 Sääl mitu tuhat kondikätt
 On rutulisel tööl:
 Üks kannab kive, teine vett
 Nii vaikel, vaikel ööl.
 Sääl kõnnib kubjas muru pääl —
 Piits ripub rihmavööl —

Ja karmilt käsib tema hääl
 Nii vaikel, vaikel ööl.
 Neil kõigil ütlemata rutt,
 Mis imeline näib,
 Ja vahel sekka kostab nutt —
 See hingest läbi käib.
 Kuid vare keskel tore laud,
 Kus vahtu ajab viin —
 Ei rüütisugu surmahaud
 Või vaigistada siin:
 Siin kooljas hüppab kooljaga,
 Siin algab pidumäng,
 Siin kaetakse siidiga
 Nii pehme uinusäng. —
 Nii kestab pidu ühel lool
 Veel kaua edasi,
 Nii kannab teoliste hool
 Veel kive müürini.
 Kui aga kesköö-tunni aal
 Kukk tõstab oma häält,
 Siis segadus on vaimu raal —
 Nad kadund müüri päält.

1886 (1887) *Aasa öied* I, 1890
Kogutud luuletused, 1943

KUKERISTI PEREMEES

Laial põllul, seal, kus aurab
 Lõppemata higi, vaev,
 Rammusama vilja keskel
 Ahervare, vana kaev.

Vana kaev ja ahervare
 Ainsad mälestused veel
 Vanast Kukeristi talust
 Mitmesaja aasta teel.

Kukeristil iga öösi
 Tuli põleb ahju sees.
 Seda kohendab ja kütab
 Kukeristi peremees.

Mööda salvi, panged käes,
 Astub alla peremees;
 Kastab heinamaad ja põldu
 Selges, kosutavas vees.

Igal aastal vastu võtab
 Teda kevadine öö,
 Sügisel ta ära tõttab,
 Kui on lõppend põllutöö.

Kui ta jagas kastet, soojust,
 Kuidas taimed tõusid siis!
 Rõõmsal palgel noor ja vana
 Talle tänuohvrit viis.

Pidas aga mõni halvaks
 Tema õnnistavat tööd,
 Sellele ta saatis külma,
 Hävitavat hallaööd.

(1893) *Rõõm ja mure*, 1894
Kogutud luuletused, 1943

JAAK KAJAK

“Nüüd lõbule tehakse lõpp! Sest palju sul oli mahti:
 Sa müüsid metsa ja pidasid jahti,
 Ja otsa ega määra ei olnud kurjal,
 Nüüd tantsigu kasakanuut sinu turjal
 Ja tehku selgeks, et vahe on härra ja orja vahel!
 Mina olen parun v. Uniküll, pikk minu perekonna ahel!”

146 | KARL EDUARD SÖÖT /1862–1950/

Ja nad põgenesid, põgenesid alasti metsa ja soosse,
Sest valjul käel loodi korda ärevuse voosse.

Metsa ääres küünis peeti koosolek ära,
Seal astus üles Palumäe Mihkel,
Julgustas teisi: “Ega kao veel lootuse sära!
Suur Tõll, kuningas, ootab ihkel
Kärlas söötinud kalmukünka süles, —
Tarvis aina hüüda — ta tõuseb üles!”
“Äratussõnu tunneb ainult Jaak Kajak!”
“Jaak Kajak?”
“Jaak Kajak, kellel mererannas majak!”
“Maraspää, tõtta siis sinna! Pane talle nõudmine ette,
Enne kui hukatus tabaks meid, kõik langeks vette:
Mingu tema Suur-Tõllu kalmule, äratagu teda!
Tuleviku, vabaduse nimel tehku ta seda!”

Maraspää käsuga läks. Sumas metsas mööda padrikut pikka,
Mööda soolaukaid edasi ikka ja ikka,
Kuni viimaks välja nõmmele sai...
(Saaremaa nõmm lage ja lai,
Siin ja seal mõni kivimürakas kui maja,
Mõni kidur kadak, eemal näljapõllu raja.)
Ja sügisene kõle ida-kagu ja jäätanud lumekiud
Lõivad talle näkku kui terastraadist siud.
Aga siis tuli öö,
Mis nõmmele langes kui laiduv võrguvöö.

“Jaak Kajak, Jaak Kajak!” kihas kui vere sees,
“Kes ärataks Tõllu, tema’p viimane mees?”
Maraspää otsis rada mere poole, mis veel kaugel, kaotas ra’ad ja teed,
Käis ringi, kui seoksid nägemata käed.
Ja siis lõppes viimane jõud — ta langes maha,
Soovis, et surm oleks tulnud, — elu nii paha!

Kuid uneski kordus: “Jaak Kajak, Jaak Kajak!”
Sihiks tal mererannas majak...

Homniku eha mingi koleda avas,
Kui uinuja ärkas oma lumises lavas
Ühe kivi ääres, mis talle varju andis,
Tuisu sees keeruna hange kandis...

Teiselpool kivi oli jäletu, kõrge kaak:
Tema küljes kõlkus — Majaka Jaak!

147 | KARL EDUARD SÖÖT /1862–1950/

Ja üle kaagi tõusis kauge sügisene päike:
Siiski pole kadund veel lootuse läige!...

(1910) *Kodu*, 1921
Valitud luuletused, 1946

VARI

Õige ligi, õige ligi minu kõrval
Käisid sina kruusatatud maantee sõrval.
Meie üle laotas hõlmu suine öö.
Tundsime, kuis peksis süda, pale hõõgas.
Pehme tuule liigutusel rukis voogas
Ühe kiviristi ümber kalda eel.
Äkki kostis lapse nutt... see kalmult kaikus.
Jahmatades ärkas uinuv, sume vaikus;
Vari mingi roomas üle peenravöö.
Sa löid risti ette. Vari nagu oigas.
Nagu värises ja üle kraavi loigas...
Kiiremalt kuid meie tõttasime teel.

1910 (1916) *Kodu*, 1921
Kogutud luuletused, 1943

KOERAKOONUD

Õhtu oli vaikne, taevas mustav-hall ja rõhuv;
Kaugelt oja-äärt ja võsa varjas udurüüd.
Metsast aga kajas tantsutroll ja rõõmus hüüd.
Läksin alla vainu ääre... Keda küll ei kutsuks
Noorte õitseliste kogumaa ja metsatelk,
Nende rõõm ja nali, laul ja vilkuv tulehelk!?
Kohutav, mis nägin... Mühakus seal kuuse varjus
Seisid hobused, kui hundi hirmul, värinal.
Tõusis kisa... midagi kui põles särinal.
Ümber tule hüppas kirev koerakoonu-kari...
Hoogu andis ähvardades koolja luine näpp,
Tantsus keerles inimese jalg ja koera käpp.

(1910) *Kodu*, 1921
Kogutud luuletused, 1943

148 | KARL EDUARD SÖÖT /1862–1950/

LAADATEEL

Tulin laadalt. Söitsin otse üle lodu,
 Et veel enne keskööd oleksin ju kodu.
 Taevas oli pilves, teedki näha raske.
 Hobu äkki turnas, kargas tee pealt kõrva...
 Vaatan põiki teinepoole kraavi sõrva:
 Seal üks kogu — liigub nagu inimene.
 Läheb, aga ilma samme tegemata,
 Vajumata sügisesse poripatta...
 Sunnin hobust, aga võõrast ei saa mööda.
 Tunnistan... ja tunnen: Peeter Teistre perest
 On see rändur! Nägu tal kui tilguks verest...
 Hüppab siis ja kaob, nagu õhu sisse...
 Kaju jõudes kuulsin teadet Peetri surmast,
 Ja nii selgus nähtki süngest kujust, urmast...
 Mulle jääb see meele eluajaks.

(1910) *Kodu*, 1921
Kogutud luuletused, 1943

PÕLISMETSA JÄRV

Põlismetsa järv on sügav, ohurikas;
 Mustav on ta põhi, salalik ta süle.
 Puie ladvul kudrutamas tedrekikas.
 Sahin sünge võrku kujub lainte üle.
 See, kes jaani-öösi järve voogu laskub,
 Terveks igast hädast saab; kuid teadku siiski,
 Et seal vesi silmapilgul vereks raskub,
 Tardund vereks, mürgiliseks iga piiskki.

(1910) *Kodu*, 1921
Kogutud luuletused, 1943

METSAJÄRVE SALADUS

Põlismetsa laas on salalik ja tume;
 Sarmaldanud kuused, emalepad, haavad
 Seal kui kohutava vaimukuju saavad.
 Põlismetsa laas on salalik ja tume.

149 | KARL EDUARD SÖÖT /1862–1950/

Laanekurus peitub järv, mis must ja sügav;
Teda hämarvalgel näinud hallid ajad,
Õhtul uinutanud rabakana kajad.

Laanekurus peitub järv, mis must ja sügav.

Põlismetsa õhk on uimastav ja vaikne.
Pilverünkad rasked seisavad kui raugel,
Nagu peidupaika nõudes metsa laugel.

Põlismetsa õhk on uimastav ja vaikne.

Kus on mees, kel julgust jätkuks laande minna,
Järvele, kus nagu verevanne valvab,
Iga sõna huilgab, südamesse salvab?

Kus on mees, kel julgust jätkub laande minna?

Oled metsajärve kaldal, vaata ette!
Laineist tõusevad, — sa värisedes näed —
Verest nõretavad valged naisekäed...

Oled metsajärve kaldal, vaata ette!

1915 *Kodu*, 1921

Kogutud luuletused, 1943

KESKÖÖL

Täiskuu hämar-kurvas läikes
Kesköö-tunnil uinub alev.
Noormees — pühakirja jünger —
Tukkuma jäänd laua taha...

Piibel ees tal — tolmund, vana —

Lugemiseks lahti löödud

Täiskuu hämar-kurvas läikes.

Kesköö-tunnil uinub alev...

Korraks avaneb kuid aken.

Ilmub koolja kondikere:

Üle nooremehe öla

Püüab lugeda, mis kirjas

Täiskuu hämar-kurvas läikes...

1915 *Kodu*, 1921

Kogutud luuletused, 1943

150 | KARL EDUARD SÖÖT /1862–1950/

**ALEVIPOISID MÄNGISID
MARJAST..**

Alevipoisid mängisid marjast
Kraavi kaldal. “Jõudu sekka!”
Kostab korraga kare hää!..
“Jõudu tarvis!.. Võta ka istet!”
Istub võõras ja varsti hüüab
Teiste seltsis: “Näe, pott on trump!” ...
Alevipoisid mängisid marjast
Kraavi kaldal... Jõudu sekka!..
“Korat, küll ma sull' oppust anna!”
Vastab hoobeldes Topsi-Toomas;
Tõstab siis pilgu ja märkab — ennäe:
Võõrale kasvavad sarved pähe...
Alevipoisid mängisid marjast...

1915 *Kodu*, 1921
Kogutud luuletused, 1943

**LIUGLEVAD VALGED
NEIUKINGAD..**

Liuglevad valged neiuingad
Kahvatu kuu sinavais kiiris;
Käivad keeruna läbi linna,
Leiavad tänava laia lõpu.
Kivisel käigul kui helmerida,
Hõbetaalrite veetlev läik,
Liuglevad valged neiuingad,
Kahvatu kuu sinavais kiiris...
Ehatäht särab, ja naeratab kuu,
Pigistab kinni teise silma.
Varjud kuid sügavad kaasa käivad,
Mustavad jäänud jälgedena...
Liuglevad valged neiuingad...

1915 *Kodu*, 1921
Kogutud luuletused, 1943

VABADUSRIST

Sõitis nooruke sõjasta,
Vaenuväljalt vapper venda;
Tahtis taas kodu kaeda,
Igatses isa majada,
Ihkas jo kodus asuda,
Hingata kodusta hõngu,
Kodu sauna suitsukesta.
Ihkas maad jalulla maitsta,
Kontsalla kodu kamarat,
Kui oli kuid sõjas sõdinud,
Kaua kõmpind koolu teeda.
Tahtis näha taadikesta,
Emakesta hellakesta,
Õekesta õrnakesta,
Sõstraõita sõtsikesta.
Emakene, ennekenene,
Hellameelne, kullakeelne,
Tõttasi tare lävele,
Usta haagista avama:
“Tere, poega, mu pojuke,
Ole terve tulemast,
Kodu raale rühkimasta,
Memmeda mäletamasta.
Kust need armid said koledad,
Verevorbid need verevad
Poju kalli kulmu külge,
Marjukese meelegehta?”
“Eidekene, hellakene,
Memmekene, marjakene,
Armid need on Ingerista,
Vorbid Valgamaa rajalta,
Haavad laiad Lätimaalta.
Need on meelel mõõga märgid,
Kuulimärgid kulmu küljes,
Neidap langes lennatesa,
Tulid kui viluwaresed,
Kullid kurja kuulutelles,
Neidap lendas lepikusta,
Sadeli neid saarikusta,
Määramata männikusta...”
Sõstraõisi sõtsikene,

Õekene õrnasilma
 Tõttas venda tervitama,
 Tulijada tunnistama:
 “Tere venda, vennikene,
 Kasvukaasa kallikene.
 Küll oled närbinud näosta,
 Lohku langenud põsista!
 Küll pidid nälga vist nägema,
 Külma kanget kannatama!
 Said vist piina pöörast tunda,
 Verivaeva võigast tunda,
 Tulituska tülgast tunda?”
 “Õekene õrnasilma
 Sõstraõisi sõtsikene,
 Küll näeb nälgada sõjassa,
 Januda sõja seassa,
 Sõja leili leitsakussa.
 See paneb vendi vankumaie,
 Noorukesi nõrkemaie.
 Küll on külmagi sõjassa,
 Küll on külma, jätkub jääda,
 Palju pakase piduda.
 Tuules laulab pulmalaulu,
 Pulmalaulu, armulaulu,
 Viimsepäeva vimma laulu.
 Sestap käed kärtsu lõövad,
 Jalavarbad vaibunevad,
 Jalatallad tardunevad,
 Süda jääb servi seisamaie.”
 Neitsi veel kord nõudemaie,
 Pärgapea aga pärima:
 “Vennakene, veljekene,
 Kuhu sa, kallis, kaotasid,
 Kuhu sa, kulda, kukutasid
 Kaelaräti räätakirja,
 Rehakirja, rahakirja,
 Mis sulle minnes ma sidusin
 Varjuks tumma talve vastu,
 Katteks kurdi külma vastu,
 Sõgeda aga surma vastu?”
 “Oh minu hella õekene,
 Sõliserinda sõtsikene,
 Rätiga ma räätakirja,

Rehakirja, rahakirja
 Sidusin oma sõbra haava,
 Surmahaava, urmahaava,
 Verevoolu vaigistajaks,
 Surma suure summutajaks.”
 Õde mõistis mõtteline,
 Kohe kostis, varsti vastas:
 Ole terve, hella velle,
 Sõjasõpra aitamasta,
 Sõjakaasat köitemasta,
 Surma suusta päästemasta!
 Ole terve teise võrra
 Ise külma kannatamast,
 Terastuules tarretamast,
 Lumelobjas luitumasta!”
 Tuli taati siis tareje,
 Isa kamberi kaema
 Sõjameesta, sõidumeesta,
 Vaenuvälja vahva meesta:
 “Tere, poiss, kuningapoega,
 Tere, mees vaba maleval!
 Tore, et tulid tagasi,
 Sõjakeerusta karastud,
 Sõjamõllusta mehine.
 Millest said sa ristid rinda,
 Ristid rinda, kullad kanda?”
 “Isa armas, ätti kallis,
 Minu kange kasvataja!
 Ristid rinda, kullad kanda
 Sellest sain, et ees mina käisin,
 Kuuli külvis keerutelin.
 Mõõga mõllus maadelesin,
 Piigi pillussa püsisin.
 Sellest sain ma rinda risti,
 Et seisin sõja seassa,
 Vaenumeeste miiliahjus,
 Raudatontide tulesse;
 Pea et pistsin piigi ette,
 Kulmu kuuma kuuli ette,
 Rinna raske raua ette,
 Surma sirbile sihiksi,
 Surma tapperi tabada,
 Eest kõige koduse rahva,

152 | KARL EDUARD SÖÖT /1862–1950/

Eesta see isade Eesti.
 Sellest sain ma rinda risti,
 Vabaduse võidu risti!”

1915–1942 *Vabadusrist*, 1928
Kogutud luuletused, 1943

SOEND

Heinakaare lõpetanud, pere asus sööma
 Võssakasvand metsäärel, talu niidu rajal.
 Eemal helkis luht ning raba koovitaja kajal.
 Peremees — ju hall ja vana — võttis leivapätsi,
 Peale heitis ristimärgi ja siis kääru lõikas.
 “Hurjoh, hunt, sa lambavaras!” sulane kuid hõikas.
 Pere ehmus!... Susi tõesti piilus lepapõõsas, —
 Silmavaade näljapiinas haliseja, paluv.
 Ei siin külmaks jäänud süda, muidu kõike taluv.
 Peremees siis tüki leiba kahmas — noa otsast
 Ulatas: “Säh, metsaloom!... Eks ole imelugu —
 Vaatab, nagu inimene oleks, oma sugu!”
 Susi haaras leivatüki, väitse — silmist kadus,
 Püsimata läbi pugest padrikust ja palust
 Ega hoolind lõbemesse tekkind haava valust.
 Möödus kibe heinategu, peremees läks linna:
 Tarvis oli pastlanahka, leivakõrvast — silku,
 Naistelegi nipet-näpet, palderjanitilku.
 Astus poodi tuttavasse. Kaupmees leti taga
 Oli tegev kaubamüügil, haava-arm kuid huules,
 Nägu pruuniks jumestunud päikselõõmas, tuules.
 Letil lebav nuga taadi tähelpanu võitis.
 Lausus: “Just kui minu oma!” — väitse pihku rapsas.
 “Heinal olles metsasusi käest mul selle napsas!”
 “Sa ei eksi,” — vastas kaupmees — “nuga kuulub sulle!
 Aastat seitse — kui ei peta mind siin ajaloend —
 Uitasin ma karjamaal ja metsas — olin soend!
 Tänan sind!... Et heldis sinu süda, leiba andsid —
 Hundinahast, vande alt sa nõnda minu päästsid,
 Inimelu võimalused mulle ilmas säästsid.”

(1934) *Kuusirbi õsu*, 1937
Kogutud luuletused, 1943

KATK

Kohutavat katku, kurja Musta Surma
 Pole tänapäeval rahvas enam näinud;
 Vanasti on tema tihti võõrsil käinud.
 Harva olnud leida inimest, kes oleks
 Tema külmast kaisust põgeneda suutnud,
 Keda poleks tema surma-astel puutnud.
 Majad, terved külad olnud rahvast tühjad,
 Ja kes inimjälge leidnud teel või väljal,
 Suudelnud on seda nagu ihanäljal.
 Vanasti, kui kord ta jälle ründas rahvast,
 Hoolimata nõudis ohvrit maal kui linnas,
 Inimeste väärtust mõõtes ühtlushinnas.
 Ainult Pakri saar veel oli puutumata,
 Nii et sealne rahvas nalja heitis aiva:
 Katk ei saagi siia, katkul pole laeva!
 Mannermaale oli meestel korraks asja
 Ja nad killakorras võtsid reisu ette, —
 Parandusel seisvad paadid lasksid vette.
 Kui nad koju tulles kogunesid randa,
 Paatidesse läksid, kaugelt üle aasa
 Viipas võõras mees, kui tahtes tulla kaasa.
 Võõra ligi jõudes märkasid nad alles
 Tema musta mantlit, võigas-sünget kaju,
 Vikatit ta õlal!... See viis meestel tuju.
 Võõras aga hüppas paati paremasse...
 Ja siis tõukas kaldalt sõidukite parve,
 Nagu peremees, kel kiirustuseks tarve.
 Saarerahvas märkas tulijaid ju kaugelt,
 Nägi esipaadi tüüril musta mehe,
 Kellel lipuks vikat — surmarongi ehe.
 Inimesi randa tõttas noori, vanu,
 Et saaks viimaks maa poolt uudisteate mingi,
 Küsida, miks uidab võõras isand ringi.
 Ei nad saanud aga vähemaidki teateid,
 Sest et s u r n u d tummalt istusid seal pingis,
 Kooljapaat seal kooljapaadi kõrval ringis.
 Äkki hüppas paadist mustamantli-kandja:
 Kaldal-olijate sekka minna maldas —
 Hetkel samal kõiki surmatard siis valdas.
 See ep oli Katk, kes tulnud Pakri randa

154 | KARL EDUARD SÖÖT /1862–1950/

Hävitama rahvast hoolimata, julmalt,
 Tabades kas töölt, kas pillerkaarelt, pulmalt.
 Kuhu iganes ta ilmus, pilgu heitis —
 Jalapealt seal loogu varisesid mehed,
 Väetid lapsed, naised langesid kui lehed.
 Põgenesid pered, tühjaks jäid kõik külad,
 Ja kui teda keegi silmas taparetkel,
 Hääletult see maha langes samal hetkel.
 Pime piksepilv kord varjas öhtupäikse.
 Eidekene üksi olles ketras tares...
 Kuulutas ent kurja õues kraaksuv vares.
 Äkki uks läks lahti, välgu võikal paistel
 Näkku viras talle nagu vereurma —
 Sisse astumas ta nägi – Musta Surma!
 “Oled kes sa tahes, — Jumal-Looja nimel
 Tere tulemast!” ... nii eidekene hüüdis,
 Ennast julgena seal näidata veel püüdis.
 Võõras võpatas, kui nime — Jumal kuulis,
 Lausus: “Küllalt sellest!... Jätan Pakri saare!
 Teisal töö mind ootab. Algan uue kaare!”
 Nii ta kadus uksest. Eidekene toibus...
 Kui ta kambri sumbund õhust astus õue,
 Säras öhtupäike pärast vaikind kõue.
 Musta koletist vaid nägi ta veel rannal,
 Kui see haaras aerud, paadi vette tõukas
 Ja siis kiirelt kadus hämaruse lõukas.

(1936) *Kuusirbi õsu*, 1937*Kogutud luuletused*, 1943**VIINA-MATSI TANTSUTRALLING**

Palmse kandis mererand kui surmas suikus,
 Hooti sügisvihma tinaraskelt tilkus,
 Siin ja seal vaid mõni hilistuli vilkus.
 Palmse kandis mererand kui surmas suikus.
 Viina-Matsil löödi aga tantsutralli,
 Nagu harilikult, kaetud akna varjus.
 Viulile jätkus tööd — see vingus, karjus.
 Viina-Matsil löödi aga tantsutralli.
 Talu oli rikas, tütar noor ja nägus:

155 | KARL EDUARD SÖÖT /1862–1950/

Sõpru, kosilasi käis seal omast vallast;
 Neid käis tihti kaugemaltki — Narvast, Sallast.
 Talu oli rikas, tütar noor ja nägus.
 Nõndap kordus jälle. Tantsiti ja joodi:
 Varsti tõusis tuju, vabanesid keeled, —
 Leekima siis löid ka piduliste meeled.
 Nõndap kordus jälle. Tantsiti ja joodi.
 “Pilli-Peeter, joo ja mängi, kurat, mängi!
 Meie tantsime, et põrgulagi nõtkub,
 Mõtleb mõni: põrguema vokki sõtkub.
 Pilli-Peeter, joo ja mängi, kurat, mängi!”
 Peeter jõi ja mängis... Viiul vingus, karjus.
 Tantsupaarid keerlesid, et pagan võtku,
 Peretütar ilus oskas hästi sõtku!
 Peeter jõi ja mängis... Viiul vingus, karjus.
 Jooma-uimas tahtis Peeter vabaneda
 Armupiinast, peretütrest... Viiul vingus.
 Keeled lemmeldasid valulises pingus...
 Joomauimas tahtis Peeter vabaneda.
 Paljapäi ta tormas välja sügisöösse.
 Kuidas meeletuses mõtles samme seada?
 Mis on inimesel teise hädast teada?
 Paljapäi ta tormas välja sügisöösse. —
 Teisel päeval rahvas kurba lugu rääkis:
 Peeter leitud surnult Viina-Matsi õues,
 Kaetud sügislehte kollast, haavad põues...
 Teisel päeval rahvas kurba lugu rääkis.

*Kuusirbi õsu, 1937**Kogutud luuletused, 1943***VÕÕRSIL UINUJA KAEBUS**

Preisimaa piiri ääres hauda heideti,
 Mullakihti vaevalt rutuga peideti
 Sõdur, kes haavatuna lahingus suri —
 Üks noist tuhandeist — mõttetu uri.
 Rahu ei leidnud ta võõramaa rajal,
 Kaebab nüüd vilude iilide kajal:
 “Miks minu osaks sai lõputa piin?
 Miks olen neetud ma puhkama siin?”

156 | KARL EDUARD SÖÖT /1862–1950/

Kas minul süüdi nõnda armetu palju,
Et oled, saatus, mu vastu nii valju?
Et ei lubanud kodumaa raad
Viimaseks puhkuseks jalatäit maad?
Rinda sötkub siin sõjasõnni kari,
Olen ainult vilets varjude vari.
Sügisepori ja marude kaik, —
Siin minu viimane puhkepaik!
Pea kohal põriseb sõjavankri pöid
Häirides uinuja päevi ja öid.
Hauda ei tähista tähtede helk,
Kaugel kodune taevatelk.”

*

Õõ oli õudne, tuhises tuul —
Oleks kui sosistand venna huul.
Astusin õue: seal hulpis üks vari,
Värises pihlapuul kobara sari.

Kuusirbi õsu, 1937

Kogutud luuletused, 1943

ÕINE SÜNDMUS

Pime oli õõ. Käis tahmane töö:
Musta täkku rautas mees.
Täkul, ime küll, inimese nägu —
Tooste isanda varitsev vaade.
Vuhises, tuhises lõõtsatuul,
Sädemeid sähvis ääsisuul.
Pime oli õõ. Käis tahmane töö:
Musta täkku rautas mees.
Äkitselt kostis ent kukelaul:
Hobune hirahtas; nagu sikk
Eest ja tagant ta üles löi
Ja siis kadus kui haihtuv aur...
Pime oli õõ, pikk oli õõ.

(1941) *Kogutud luuletused, 1943*

LEEVIKU LELL

Muinaslugu jutustas Leeviku lell,
Ajakäiku arvestas igivana kell.
Jutustas mees ühest näkineiuust,
Sõnajalaõie öösisest leiust.
Jutustas Kalevist, Tõnni vakast,
Vägimehe hobuse kuldsest lakast.
Muinaslugu jutustas Leeviku lell,
Ajakäiku arvestas igivana kell.
Jutustas lugu, kuis majas käis Mumm,
Sõnade võlu avaldas lumm;
Jutustas päikese võimust ja kuust,
Tuhandaastasest tammepuust.
Muinaslugu jutustas Leeviku lell.

(1941) *Kogutud luuletused, 1943*

LABIDAMEES

Unenägu kohutav ja sünge
Ei mu meelest taha unuda:
Päike loojus. Surnumatja kaju
Kerkis udust, kasvas hiiglaseks.
Viimsed päiksekiired virvendasid
Tema labidal kui verelaik...
Unenägu kohutav ja sünge
Ei mu meelest taha unuda.
Hämar nähtus, võigas varjukuju,
Mida ebameeli ennustad?
Saatus, on see sinu range saadik
Või ehk haige vaimu viirastus,
Unenägu kohutav ja sünge?

1941 *Kogutud luuletused, 1943*

157 | KARL EDUARD SÖÖT /1862–1950/

MADU

Pühakirja koltund kaanel
 Päiksekiirtes puhkas madu.
 Haigutas ja tõstis pead,
 Tunnistades, kus ta viibib:
 Hämarööl ta oli eksind
 Õpetaja kabinetti...
 Pühakirja koltund kaanel
 Päiksekiirtes puhkas madu.
 Õpetaja — vähe hiljund —
 Tõttas oma päevatöösse...
 Astus kabinetti: näe!
 Madu sisises ta laual,
 Pühakirja koltund kaanel!...

1941 (1942) *Kogutud luuletused*, 1943**ARMUNUD HINGED**

Emajõe kaldail ühel ja teisel pool
 Elas kaks rangelt armunud hinge.
 Veepinnal peegeldus sinine taevas,
 Tuuletiib puudutas lainete ringe.
 Emajõe kaldail ühel ja teisel pool
 Suri kaks rangelt armunud hinge.
 Veepinnal peegeldus pilvine taevas,
 Tuuletiib turgutas lainete ringe.
 Emajõe kalda kalmudel tärkas
 Kaskede paar. Nad kasvuhuugu
 Puhkesid võidu — saledad, sirged;
 Sügisel kuldasisid vetevoogu.
 Kaldalt kaldale Emajõe põhjas
 Haarasid üksteist kaskede juured,
 Kokku langesid lahtunud ladvad,
 Tuulte tuhinas kaharad, suured.
 Kui aga kirvega asuti viimaks
 Nende kallale, et nad kaoks,
 Siis veel laastudki langesid kokku,
 Suundusid segi ühiseks laoks.

(1945) *Valitud luuletused*, 1946

158 | KAAREL KRIMM /1863–1894/

KAAREL KRIMM

KURI

Mees kündis kütist üksi metsa ligi —
Ta tahtis pärast sinna odre teha.
Töö oli raske, palgelt voolas higi,
Kuid üks kord vaevast vilja lootis näha,
Mis elu korrale
Teeks abi kauniste:
Ta oli mõttes juba välja veerul,
Kus kesvad kiikusivad tuule keerul.
Tööd tehes temal mõnusamalt mõte
Läks elu nõudeis kaugemale teele:
Vaev palka toob — õnn siiski kergem võte —
Üks jutt tal tuli rahakatlast meele,
Mis vanast ajast seal
Piab seisma paiga peal:
Kui tooks mu ader välja täna tema,
Ilm imet saaks mu varast kõnelema!
Vast said need süüta sõnad suhu talle,
Kui ader korraga jäi kinni sinna.
Küll tõmbas ruun, kuid sammu kaugemale
Ei enam jõudnud adra viies minna.
Mees kautas maldu nüüd,
Ta huulilt kõlas hüüd:
Siin hoiab saadan ise kinni sahka,
Ja paneb nõnda poole päeva nahka!
Ei saanud veel ta lauset lõpetatud,
Kui kuuldus kaunis kõlin mulla pinnast

159 | KAAREL KRIMM /1863–1894/

Ja hobu, nagu hirmust kihutatud,
 Viis adra kiirelt välja nurme rinnast.
 Ennäe — seal katla kaas,
 Mis ader välja a'as.
 Ta jäenud sanga pidi saha külge,
 Et leiab kulda, mees on selles julge.
 Ta kaevab, otsib, aga ilma aegu
 On tema vaev, — seal pole märki rahast,
 Ehk küll ta kõlisemist kuulis praegu.
 Mees mõtleb mures: vist ma kiitsin pahast,
 Et rahvas imestaks:
 Nüüd raha ära läks!
 Kuid kulla kadumine pole ime:
 Mees ütles seal ju kurjavaimu nime!

Wirulase Lisa 1887, 24

JU HELISESID

Ju helisesid lauba õhtul kellad
 Ja manitsesid jätta päeva tööd;
 Ju hämariku varjud õrnad, hellad
 On pehmeil kätel laotamas ööd.
 Vaik mets ja võsa, vaikus õues, ojas
 Ja põllul vaikneb praegu räägu suu —
 Ei sega enam püha õhtu tundi muu
 Kui sepa haamer — paugutades pajas.
 Sepp ühtelugu raua pihta lõhub
 Kui oleks täna viimne töötus' tund;
 Raud sädemete säräl ees tal õhkub
 Ja hinges ahnusele leegib sund:
 Tal paha meel ja viha rinnus asub,
 Et nüüd, mill aega tööiste töödele
 Ei enam ühte hinge tule sepale,
 Kes laseb teha tööd ja seda rahas tasub.
 Seal sõidab maanteel hirmsa mürinaga
 Tõld paja ette — sees üksainus mees;
 Ei kuuldu kabja lööki, siiski aga
 On neli tulist täkku tõlla ees.
 Mees kargab välja, lõhub ukse lauda

160 | KAAREL KRIMM /1863–1894/

Ja koledaste karjus tema keel:
 Sepp, kes sa taod nii hilja pajas veel,
 Kas võid mu täkud panna praegu rauda.
 Miks mitte, kostab sepp, kui aga maksad?
 Küll saab, küll saab! mul kotis puhas kuld,
 Kuid katsu, kas Sa seda teha jaksad!
 Sepp juba lõõtsus kiirelt ääsis tuld,
 Et sädemete sadu kaugel külvas
 Kui oleks paja läinud põlema.
 Siis kiirul täku raudu tagus ta,
 Et haamer, lüües rauda, käes tal hulvas.
 Nii saivad rauad, naelad varsti valmis,
 Nüüd rutuste läks alla lööma neid;
 Mees ühe täku juba lahti sõlmis,
 Sepp võttis jala, vaatas — hirmus leid!
 Need loomad kandsid inimlikka käsi,
 Kuis võib seal kinni seista täku raud!? —
 Ilm läks ta silmis mustaks, nagu haud
 Ja meeled, mõtted, tormasivad sassi. —
 Meel nagu oleks kuulnud võõra kärki:
 Ei saa sa rauda neid, siis rautan Sind! —
 Käe küljest leidis teisil päeval märki,
 Et võõra sõnal 'polnud tühi hind. —
 Ei ilmiski see hirm ta hinges jahu:
 Kui raua kuju käe peal jälle näeb,
 Siis süda selles mõttes kangeks jäeb,
 Et rikkus ükskord lauba õhtust rahu.

Sakala 1889, 7. I

JUHAN LIIV

ÄRAANDJA

*Tugev keel ja kerge sõue
olgu luguluule nõue.*

Suur hädaoht nüüd sunnib Kreekat sõtta,
sest Kserkses arutumal suurel parvel,
mis kutsunud ta kokku sõjasarvel,
ju ähvardab neilt elu, priiust võtta.

Suur vaimustus käib siiski läbi riigi,
kõik astvad kokku, müüriks isamaale:
kas võita, ehk kas surra priiusele, —
ses mõttes tõstab Kreeka kilbi, piigi.

Kuid tulev hädaoht neid tahab neelda,
sest juba Kserkses Termopüüle taga
kui piksepilv ta hirmsa hulkadega:
seal lubab Leonidas vaenlast keelda.

Ta vapramatest valitseb kolmsada,
et kinnitada Termopüüle mäge;
nii eemal' hoida laastajate väge
ja kaitseda seal Kreeka priius' rada.

Nüüd vihas turtsub Aasiamaa võitja:
hulk hulga järele ta saadab ette,
need langevad kõik Kreeka mõõga kätte;
seal katsub kavalust siis toores sõjasõitja.

Ta pakub Efiatesele raha,
et see viiks teda kuskil' salateele
ja juhiks teda kreekalaste eele,

162 | JUHAN LIIV /1864–1913/

kust niita seljatagant võiks neid maha.
 Ja Efiartes vaatab töotust, andi:
 must rahahimu ärkab — südant närib,
 kuni ta viimaks Juudas' palga pärib
 ja — ära annab priiust, suguvendi.
 Need langevad, ka Kreeka priius, vara.
 Kõik linnadest nüüd löövad leegid valla
 ja kandvad Kreeka kunstid taeva alla;
 ta vahvaid poegi tapab mõõga tera.
 Nüüd Efiartes aimab hirmust värki,
 kuis voolab veri, tõus'vad tulesambad,
 kust nagu naeraks põrguliste hambad:
 "Sa kannad, äraandja, — Kaini märki!"
 Pea oli sõjaõnn end muutnud,
 sest Kreeka meri mattis võõra sugu. —
 K u i d ä r a a n d j a t p õ l g a b a j a l u g u,
 ei meri tema häbi katta suutnud.

(1887) *Luuletused*, 1926
Sinuga ja sinuta, 1989

KUNINGAS JA LAULIK

Kord kuningas kuldtõlla sees
 säält mööda sõidab ta,
 kus kõnnib vaene rändaja,
 paun kaelas, läbi maa.
 Ta laulab, laulab noorusest,
 ja armust laulab ka,
 ja isamaast ja vooorusest,
 ja rõõmus, rõõmus ta.
 "Sa anna mulle rõõmus meel,
 ma krahviks tõstan sind,
 ja anna oma laulukeel,
 ma kroonin kullal sind."
 "Ei anna oma laulu ma,
 kas krahviks tõsta mind.
 Ei rõõmust meelt ma anna ka,
 kas maailm olgu hind.
 Mu laul mind tõstab taevasse,

163 | JUHAN LIIV /1864–1913/

mis ülem troonidest;
 mis palgaks annab austus —
 ei hinda selle eest.

See kroon ei kao iialgi,
 ei rooste teda söö,
 ei oda riisu millalgi,
 mõök teda maha löö!

See kroon on üle kroonide,
 jääb alaigavest,
 see troon on üle troonide,
 ei vara tema eest.

Sul vanematelt päritud
 kui kinki kallimat,
 mul iseenda teenitud
 kui vara ülemat.”

“Siis võta enda sõbraks mind,
 kroon raske kanda ka —”

“Jah, rinna vastu tuksku rind,
 ei troon neid lahuta.”

1905 *Teosed*, 1954
Sinuga ja sinuta, 1989

HELLEENLANE JA PÄRSLANE

Maalt välja aetud, eksind kõrbe rajal,
 siit leidis pärslane ta lõunaajal.

“Sull’ isamaa on olnud kohtus äge:
 nüüd juhi Hellasesse kuninglikku väge.”

“Kui õhtust tõuseb päev: siis koju sõidan,
 kui lõunast — siis ma Hellast teile võidan.

Ei, võõras! Sinu kuld mu ustavust ei murra,
 ma olen kreeklane — mind lase nõnda surra!”

1908 *Luuletused*, 1909
Sinuga ja sinuta, 1989

164 | A. PIIRIKIVI /1849–1916/

A. PIIRIKIVI

ÜLEM-JÄRW

Päike sõuab,
Õhtu jõuab,
Leina laulab linnuke
Waikseste;
Linda, nõrkend naene, nõuab
Abikaasa hauale.
Leske naene,
Wilets waene,
Kannab kiwi kalmule
Ülesse.
Laugelt läigib leina laene,
Hauas abikaasake.
Haud ju näha,
Maad veel wäha:
Linda astuks ülesse
Hauale,
Aga jalg ei enam läha,
Kiwi rõhub rängaste.
Kustub eha,
Nõrkeb keha,
Kukub käest kiwike
Põrmusse!
“Taewataat, mis nüüd wõin teha?
Isa, aita heldeste!”
Ahastuses,
Wiletsuses

Nutab Linda pisaraid
Kibedaid,
Nutab elu igawuses
Pisaraid nii walusaid!
Pisaraida
Walusaida
Wõtab vastu oruke
Kurwaste;
Ülemjärwe sedamaida
Sünnib musta murule.
Kõrges hinnas
Eesti pinnas
Seisab Ülemjärweke
Kauniste.
Kalewite kalmulinnas
Leiad leina järwekse.

Laulud ja salmid, 1888

165 | A. PIIRIKIVI /1849–1916/

VIISK, PÕIS JA ÕLEKÕRS

Uhti, uhti! uhkesti
 Viisk läks Tartust Viljandi,
 Kaasas põis ja õlekõrs,
 Õlekõrs kui sääse õrs.
 Jäävad kinni Jõesuus,
 Häda tundmata ja uus:
 Ei saa üle Emajõest,
 Hea nõu siin kallist tõest.
 Viisk säääl ütles targaste
 Oma seltsilistele:
 “Otsas häda, otsas vaev:
 Põis on meil kui loodud laev!
 Kõrs on mastiks kõlbulik,
 Mina olen laevanik.”
 Põis aga vastas pörinal,
 Väga kõlav kõri tal:
 “Viisu nõu on imelik!
 Laev ju olgu laberik!
 Vaatke, kui ma veeren vees —
 Kohe olete te sees!
 Kõrs, et ole sillaks sa —
 Võime üle marssida.”
 Kõrs nüüd heitis pikali —
 Sillakene valmiski.
 Viisk nüüd sammub uhkesti,
 Vaatab sillalt tagasi:
 “Põis, ma ütlen — sild on hea,
 Mina jõuan üle pea.”
 Viisk veel astus sammu kaks —
 Sillakene katki praks!
 Jökke kukkusivad nad,
 Uppusivad mõlemad.
 Põnnadi, põnnadi! hüppas põis,
 Naeris, mis ta naerda võis,
 Tõmbas ennast hinge täis —
 Ja karplauhti lõhki käis!

Laulud ja salmid, 1888

[Sõnarine I, 1989]

ANNA HAAVA

TARK

Tark taht' talu kosida,
 Ainust tüdarta taluga;
 Arvas üles suured kasud:
 "Õnnelik, kui sinna asud;
 Oled priske peremees,
 Elad nagu kala vees.
 Targalt asja
 Toimeta!"

Seadis juuksed siledaks,
 Kaelaräti sirgemaks;
 Õppis pähe armukõne,
 Kurvastusest sõna mõne,
 Tegi näo tõsiseks.
 Õnnetele jalg siis läks.
 Rästas laulis:
 "Mehe töö!"

"Mesimagus marjuke!
 Hõbehele hellake!
 Kuningas kui oleks mina,
 Vaene mahajäetud sina,
 Üksi sind ma kosiksin!
 Sinuta ma sureksin!"
 Piiga peene
 Tundis meest:
 "Kuldaväärt sa, kallis mees!
 Päästjaks seisad siin mu ees!
 Oled tulnud armusunnil
 Kosima mind õigel tunnil;
 Vaene, mahajäetud ma

Isast, emast, varast ka;
 Kõik mu rikkus —
 Ise ma."
 "Kuidas?!... mis?... kas?... "Raugal' mind
 Soovib isa; — rikas lind.
 Tõrgun vastu, jään ma ilma
 Kõigest, mis siin puutub silma;
 Mis sest viga! varata
 Veel ehk armsam sulle ma?..."
 Ahahahah!

Vaene mees! —
 Mõrul meelel magus keel
 Laulab: "Jah — sa armsam veel..."
 Endal aga tõusmas higi:
 Katsub, kuidas saab ukse ligi:
 "Hääd sull' päeva homseni!
 Siis ma jälle tagasi..."
 Vilets, veider
 Õnnekütt!

Piigal aga nukker meel;
 Ohkab, kurvalt sõnub keel:
 "Isa, viska vara vette!
 Ära too tad päeva ette!
 Õnnetust ta mulle toob,
 Valevõrku silmil' koob:
 Ahnus'püüdel
 Armukuub."

Luuletused 1, 1888

Luuletused, 1954

SIIS LUGU TEINE ON

Ei laulikut vist taha
 Ma kaasaks omale:
 Kõik, mis tal meeles mölgub,
 Saab ilmsiks teistele.
 Ei muusikanti taha
 Ma kaasaks omale:
 Ta tihti rõõmulugu
 Lööb ohkel teistele.
 Ei maalijat ma taha
 Mu kaasaks vistist' ka:
 Ei tea, kas võingi salli',
 Kui kõiki maalib ta?...
 Ei käsitöolist taha
 Ma kaasaks omale:
 Neil viisiks vilistada,
 Kui sõitleb kaasake.
 Ei piibumeest ka taha
 Ma kaasaks omale:
 End suitsu sisse peidab,
 Kui meel tal pahane.
 Ei kaupmeest mina taha
 Ka kaasaks omale:
 Liig palju ehteid ostab
 Ta oma kaasale.
 Ei arstigi või tahta
 Ma kaasaks ometi:
 Ei haige olla lase
 Ta mind vist millalgi.
 Ei kohtunikku taha
 Ma kaasaks omale:
 Vist ikka õigust andma
 Pean mina temale.
 Ei vaimulikku taha
 Ma kaasaks omale:
 Tal raske jutlustada,
 Kui talvel kõhime.
 Koolmeistrit ka ei taha
 Ma kaasaks omale:
 Neid mehi nagu kartsin,
 Kui olin väikene.

Ei põllumeest ka taha
 Ma kaasaks omale:
 Miks ikka lumeteega
 Ta tuleb kosjale.
 Ja sõjameest ei taha
 Ma kaasaks sugugi!
 Mispärast? — ei ma seda
 Vist tea isegi.
 Ja nõnda igal teisel
 On viga jällegi.
 Mis saab sest viimaks saama? —
 Jään ilma muidugi.
 Kui aga keegi nendest
 Mull' õige armas on,
 Ja kui ma talle armas —
 Siis lugu teine on.

*Luuletused II, 1890**Luuletused, 1954***KOIT ISTUS TAEVA ÄÄRE PÄÄL**

Koit istus taeva ääre pääl
 Ja vaatas alla ilma.
 Üks lugu kaunis tõsine
 Sääl puutus tema silma:
 Ants seisab väljas akna ees
 Ja istutab sääl kaske;
 See pole just nii kerge töö:
 Suur kask on kaunis raske.
 Kuid Ants on näha õnnelik —
 Kas on see koidusärast? —
 Sääl majas elab Malleke —
 Või on see selle pärast? —
 Ja eile oli pühapäev,
 Ja linnud rõõmsast' laulsid,
 Kuid Antsu, Malle kurvastust
 Nad selgesti kõik kuulsid:
 Ants algas Malle eidele,
 Kui kiita poiss ta olla,
 Ja kas ta toht'vat Mallele

168 | ANNA HAAVA /1864–1957/

Nüüd pea kosja tulla.
 “Sest kõnele,” nii vali eit
 Siis oli pajatanud,
 “Kui kaseke säääl akna all
 On suureks puuks ju saanud.”
 See aeg läeks veidi pikale,
 Sest kask ei kasva ruttu —
 Ja see tooks tuska Antsule,
 Ja Mallele tõest’ nuttu.
 Seepärast pidas Ants ka nõu
 Ja istutab nüüd kaske;
 See pole just nii kerge töö:
 Suur kask on kaunis raske.

*Luuletused III, 1897**Luuletused, 1954***ILMAR ISE**

Istus Ilmar — sihuke peenike poiss —
 Pühapäeval
 Ja mängis kannelt
 Ning mölgutas muremõtteid:

Mis ma sest rändamisest saan,
 Ja mis ma seda tööd õige kokku a’an,
 Kui maja ei ole,
 Kus vahest võiks veidi ka viibida
 Ja pühapäeviti puhata,
 Või mõnikord mõtteidki mölguta,
 Nii paremat põlve ka pidada...

Ja raha — see muidu nüüd lendu läeb —
 Tea isegi, kuhu see jääb —
 Kas sööb selle susi,
 Või sulatab kuum,
 Või võtab külm —
 Kuid otsa see saab! —

Kui maja oleks...
 Kuid kes toda majakest valgustab,
 Kes seda kodu mul kaunistab,
 Kes neid uksi lukutab,

169 | ANNA HAAVA /1864–1957/

Kes mu teenistust toetab,
Kõik seda elu edendab,
Kui — naist ei ole?...

Kas võtta nüüd enne naine —
Või koguda kukruke raha
Ja võtta siis naine, —
Või koguda kukruke raha
Ja katsuda tammepuust tuba
Ja võtta siis naine, —
Või — võtta kukruke raha
Ja teha tammepuust tuba — kõik võlgu?!
Ja võtta siis naine —

Või... oh sa tuline tuhat! —
Kui kuskilt saaks kosida
Kaunisam naine,
Ja tammepuust maja,
Ja kukruke raha — kõik korraga! —
Naa!... Mina ise, Ilmar — sihuke peenike poiss!...

Istus siis Ilmar ise — sihuke peenike poiss! —
Ja mängis kannelt,
Nii et kägugi kaasikus kuulis
Ja kelmimalt kukkuma hakkas!...

(1905) *Lained*, 1906
Luuletused, 1954

SIIN SAATUS ON TEINUD SUURE VEA

I

“Aulik õpetaja, ma tulin kaebama,
Et naisega sugugi läbi ei saa:
Ta kuri on väga ja kerge tal meel —
Nii kibe on kõndida eluteel.”

“Armas Annus, kinnita usku!”
Ütleb vaimulik.

“Aulik õpetaja, ma kinnitan küll;
Aga vähe sellest küll kasu on mul.
Kulla õpetaja, manitse teda,

170 | ANNA HAAVA /1864–1957/

Või lahuta meid! — siis lõpeb häda.”

“Armas Annus, mine rahuga!”

“Aulik õpetaja, ma lähen küll!
Aga rahust pole nüüd juttu veel mul;
Sest kui ma nüüd jälle koju läen,
Mis mind sääl ootab, seda ma tean!...”

“Armas Annus, ära kardal!”
Ütleb vaimulik.

II

“Armas tütar, ma tulin sind vaatama —
Sind leersin, laulatasin ma, —
Kuis elad ka nüüd ja maja pead,
Ja palvele kokku kas paned ka käed?”

“Aulik õpetaja, panen ka —
Aga mehega sugugi läbi ei saa!
Siiski süüdi pole mina tõest!
Ja ma ei vastuta tüli eest.”

“Armas naine, võta mind kuulata:
Oma kurja südant talitse sa;
Ja jäta maha kergemeel!
Sest nõnda sa kõnnid põrgu teel.”

“Kulla õpetaja, tema enda meel
On kerge! Ja seda ei märka ta veel!...
Tal muudkui pillid ja trumpetid pääs —
Kas see ka kellegi talumees!

Kuid kui mina kas tantsin vahest, rõõmustan,
Ja mõnega sõnakese juttu a’an,
Kas see on siis mõni kuritöö?
Ja ega see teda surnuks löö!”

“Armas naine, sa ei tea, mis sa teed...”

“Aulik õpetaja, tean küll,
Tean ka, et sõnad vahest käredad mul,
Ent hästi ma hoolitsen maja eest,
Ja tööd teen kahe, teen kolmegi eest.”

“Armas naine, ole tasasem —

171 | ANNA HAAVA /1864–1957/

Siis jumalal taevas on sinust rõõm.
Eks sa tea, et naine on mehe kroon,
Ja et lahkus ellik heldus ta hiilgus on.”

“Aulik õpetaja, las’ ma kõnelen
Ja südant vähegi kergemaks teen:
Siis mõistku mees olla ka naise pää,
Ja olgu ka ikka joones ta töö! —

Tema pilvedehõlju ei mõista ma,
Seda sellepärast ei õnnista ka,
Ja rikkaks pole need aated meid teind..
Oh poleks ma temale iialgi läind!”

Siin — liiga kaine ja tegelik meel —
Sääl — teise hing hõljub vaid ilude teel.
Jah — saatus on teinud siin suure vea,
Et õpetajagi nõu ei tea.

(1905) *Lained*, 1906
Luuletused, 1954

KANDIMEES

Sääl see kehva kandimees
Seisab küürus, kübar käes —
Vilets on vennike vaadata —,
Tahab härraga kõnelda.
“Aulikud härrad, ma tulin su palvile...”

“Mees, rummalast sinna rääkima:
Sa härrale “Teie” ütlema!”

“Tulime, härra, t e i e palvile,
Et avita jälle meid õrrele:
Teopäevi veidigi vähenda,
Et suaks na kõrvalt ka teenida.

Sest aast’ oli halb — kõik ikaldas,
Ja külm ka kartulid rikendas,
Leib lihavõtteks ju otsa sai
Ning oder veel vähem ette löi.

172 | ANNA HAAVA /1864–1957/

Ja suvel nüüd tuleb suurem töö,
 Ja jõud ei kuidagi ette löö,
 Kui — kõht on tühi. —
 Kui härrad ei usu, katsugu ise
 Sedäsi tööd...”

Oh sa vilets kandimees,
 Seisad küürus, kübar käes,
 Lähed veel kõnega keksima,
 Hakkad härrat vist pilkama!...
 Välja!

Lained, 1906

Luuletused, 1954

KAS ON VEEL ROHTU, MIS AVITAB?

I

“Tohtri-härra, ma olen haige vist,
 Ja rohtu õige kuluks mulle vist:
 Kõik valutab minul, liha ja luu
 Ja nagu tubak on mõru mu suu.”

“Kui vana sa oled?”

“Või kes nüüd seda vanadust teab —
 Ja kes neid kirikuraamatid näeb?
 Aga Krimmi sõjas ma olin küll ka,
 Kui Inglise käis Riia all laevaga —
 Suurtükimees mina. Säälsin suurt häält!
 Kui tagasi tulid, mõistsin mitut keelt.”

“Hää küll, hää küll — nüüd näita keelt.”

“Kui Teiste-Ats minule näitab keelt,
 Siis pühib ta ise minema säält!
 Ta seda teeb targasti, tunnistan ma,
 Sest nalja ei mõistaks ma temaga...”

“Vaik’: las’ ma kuulan...”

Noh — süda mul taob küll nagu sepp!
 Ka mina teen sepist — mul osav käpp...”

“Vaik’ ole! las’ ma kuulan veel...”

“Ei, kõha ei ödu iial mul!

173 | ANNA HAAVA /1864–1957/

Ja jõudu jätkub mul veel küll:
Kui meie-Mardiga tülli vahest läen,
Siis ikka ta pihuks ja põrmuks teen..”

“Kui kaua sa haige oled ju?”

“Hm — vanal kuul mõru veel polnud suu ,
Kuid mõisas kui käisin jahi pääl —
Ma tohtri-härrat ei näinud säääl —
Siis juba tundsin..”

“Kas rohtusid oled ju tarvitand?”

“Jah — veidi liikvat võtsin ma —
Ja tärkestiini anti ka...
Ja saunas käisin ja ahjuski —
Kuid abi ei saanud saamaski!”

*

“Siin on nüüd rohi: kuid meeles pea,
Kuis õpetasin — kõik nõnda tee!
Siis varsti terveks jälle saad.”

“Suur tänu tohtri-härrale kah!...
Aga kas andsid ka kange ja mõruda?
Sest tühitust heitu ei ise ma
Ja joonelt nõnda mu haigus ka..”

II

“Oh tohtri-härra, ma pidin surema...
Ei tea, kas nüüdki jään elama .
See rohi aga oli ka kange küll:
Pand' hingegi hoopis kinni mul..”

“Kui palju sa võtsid korraga?!
Ära salga! kõnele! tunnista!”

“Ooh — mis sest enam kõnelda...
Eks tohtri-härralt saa tõrelda...
Et raasike rohkem rüübata —
Kõik ära läks klaasist korraga!”

“Anna käsi!” (katsub veresoont)...

“Ooh — sooned on praegugi tugevad mul!
Vist vedupulkagi veaksid küll..”

174 | ANNA HAAVA /1864–1957/

“Sul vanni võtta käsk’sin ma—
Kuis lugu selle ga? jutusta!”
“Vann võtta tohter käskisid jah;
Noh — oleks ehk võtta võinud kah...
Kuid — hakka veel sellega jändama!...
Kuumsaunast otse oija pistsin ma.”

“Sa, vanamees, kas sul aru pääs?
Läed oija, kus ju lumi maas!”

“Ooh — mis see külm, tühi, nüüd minule teeb!
Kes kalamees olnud, see seda teab!
Olen mitu kord Peipsigi kukkunud,
Jääpraos, pai tohter, säääl supelnud,
Ei kordki veel surnud, ei uppunud.

Kuid — ega ma ojasse enam ei läe!
Ei! — tohtri käsu vastu ei tee! —
Pai tohtri-härra, mis nüüd küll saab?
Kas on veel rohtu, mis avitab?”

Lained, 1906
Luuletused, 1954

ÕIGUS

Tiit mõtles ja arvas välja,
Et õigust
Muidu ei saa,
Kui peab kohtu minema —
Ja läkski. —
Ja kohus istus — ja kuulas —
Ja kaalus
Tiidu kaebamist,
Aga ei saanud asja tuumast aru vist;
Sest õigus ei tulnud...
“Kui mitte, siis mitte!” ütles Tiit,
Ja edasi läks sõit.

*

Aga teises kohtus
Kulus aeg ju
Ja raha ka —
Kuid mis kaunis, see kallis, —

Nii õigus ka —
Ei seda vaevata kätte saa.
Ja kohus istus — ja kuulas —
Ja kaalus
Tiidu kaebamist,
Aga ei saanud asja tuumast aru vist,
(Vast advokaat polnud ka agar ehk vist)
Sest õigus ei tulnud.
“Kui mitte, siis mitte!” ütles Tiit,
Ja edasi läks sõit.

*

Aga kolmas kohus
Oli kõrge ja suur!
Säääl murduski kõveruse juur,
(Muidugi, aastad enne kadusid
Ning ajamerre veeresid)
Ja ilmus tõde kui päikene
Ja paistis Tiidule südame!
Jah, paistis...
Kuid käes ei olnud see veel,
Sest veelgi suurema kohtu pääl
Tuli õigus ära proovida
Ja karvapäält ära kaaluda.

Tiit ohkas ja ootas —
Nüüd selgeks talle sai,
Et õigus ei õhinal ilmuda või,
Ja et väga odav ei ole see ka,
Ja et inime kaua peab elama,
Kui tahab kohut käia ta. —

Kui mõne korra ilmamaa
Saand ümber päikese keerelda,
Siis Tiidu õigus sai proovitud
Ja karvapäält ära kaalutud —
Ja keelmata kätte saadetud! —
Aga Tiit ei hoolinud enam sest,
Ja teda ei leitudki enam eest:
Ta oli taeva ju asunud
Ja säälsed õigused pärinud.

Lained, 1906
Luuletused, 1954

ANDRES ALVER

EKSITUS

“Alandlikult palun, auulik härra!
“Ilmaaegu ma ei tee ju kära —
“Teie kaeras käinud minu kari,
“Seda näinud karjatüdruk Mari.”
 “Palun Teid, siis mõistke, härra, kohut!
 “Suured on küll minu waese ohud!”
 Härra kargas üles kurjal pilgul,
 Waesel mehel silmis wesi tilgul.
“Sina, lontrus, lasksid seda teha!
“Oota, kutsik, minu õiget wiha!
“Tõise oma käest sa ära kisud,
“Lased süüa lehma kaerad — nisud.
 “Tasuma sa pead kõiki kaeru,
 “Ja weel unustama pead sa naeru;
 “Kui sull' kubjas sada lööki annab
 “Ja sind pärast päewaks keldri kannab.”
“Auulik saks! siin asi ümber pöördud,
“Hirmust minu keeled olid keerdud,
“Minu kaeras käinud Teie kari,
“Keda näinud wainult karja Mari.”
 “Karjagrants! mis lori a'asid sina,
 “Sinu lori pean kuulma mina?
 “Kas su karjane ei wõinud tulla,
 “Kaitsjaks sinu karja põllul olla?”

Wõhumõõgad, 1898

176 | ANDRES ALVER /1869–1903/

KAWALUS

Muinasjutu “Wanapagan ja kawal Hans” järele

Kawal Hans läks põldu kündma,
Naeri nurme harima.
Sarwik-taati suisa sammul
(Ratsa sõidab harwa ta) —
Tuli sinna, kohe küsis:
“Pergel, Hans, mis teed sa siin?”
“Künnan põldu, harin maad,
“Pärast wilja koju wiin.”
Sarwik mõtles kohe kasu
Hüüdis: “Pool on minu siit!
“Sest siin maad on minu jagu
“Wakamaid wast tuhandeid.”
“Kumba poolt sa tahad, onu?”
Küsis lahkelt kawal pää.
Sarwik hüüdis täie suuga:
“Päälne pool on mulle hää!”
Hans aga naeris habemesse,
Mõtles: oota wennike,
Ahne oled, aga rumal,
Wana onu sarwine. —
Hans see külwas naeri seemet
Oma põllu pääle siis,
Naeris kaswis, paisus suureks,
Nagu ikka naeri wiis.
Sügisel läks põllu pääle,
Hans oma naerid koguma,
Sarwik ilmus kohe sinna
Oma jagu nõudis ta:
Sarwik kogus lehti kokku,
Tõttas kohe keetma neid.
Hans siis wõttis oma jagu,
Kogus mullast naerid häid.
Teisel aastal külwi ajal
Oli lugu teisiti:
Sarwik nõudis altpoolt endal’,
Hans ka lubas rõõmsasti.
Kawal Hans siis külwas nisu,
Suwel wõttis pääd neil päält,

Sarwik aga korjas õlgi,
Wedas põrgusse neid säält.

Wõhumõõgad, 1898

JAANUSE SURM

Motto: *Ta raugneb siiski rahuga*
Wõis wangi raudu rõhuda.
Jakob Tamm

Ju keskpäew kätte on jõudnud
Ja alganud mõökade mäng,
Kus wiimasel Eesti prii pojal
Saab walmistud surma säng.
Sääl Tallinna paesel wäljal,
Sääl kõlab sarwede hüüd;
Surm sammub sääl kiirel sammul
Tal seljas on werine rüüd.
Kui wahwalt wõitleb sääl Jaanus,
See wägewam priiuse kants!
Ja temaga ühes ta mehi
Küll meelitab lahingi tants.
Kui tihemas metsa tukas
Teeb tänawad maru hoog,
Kus kõrgemad kuused ja kased
Ta küüsil kui pilliroog:
Nii rüütli ridades möllab
Weel Jaanuse wahwa salk
Ja sõja kirwes ja taper
On wihatud wõõraste palk.
“Surm kutsub meid, wennad, kas näete?
“Surm kutsub nii lahkeste siin,
“Miks kahtlete waprast, oh tulge,
“Oh tulge, teid pulma ma wiin!
“Meilt rööwitud wara ja priius,
“Meil lõppenud löbu ja mäng.
“Me neiud on lossisse wiidud —
“Me isadel keldris on säng!
“Waat’, rauda rüütliid on hõiskel,
“Nad walanud Eestlaste werd!
“Sest rutakem kätte maksuma,

177 | ANDRES ALVER /1869–1903/

“Eks weri ei jänuta werd!”
 Nii kutsus Jaanus sääl mehi,
 Ta kutsus neid hiiglase jõul.
 Kui üle-ilmlikud waimud
 Kõik taplesid ühendud nõul.
 Ei rüütlit hoidnud raud kübar,
 Ei Kristuse ristimärk:
 Sest taperi tantsul läks puruks
 Raudriie, kui linane särk.
 Kuid ikka enam me mehi
 Wiis surmaste werine sõit,
 Ja surma otsis ka Jaanus —
 Surm oli tall’ wiimane wõit.
 Ja Jaanus üksi weel raiub,
 Weel wõitleb, ta werest on märg.
 Ta mõõgast ja riiekest särab,
 Kui wõitjal, üks werine pärg.
 Weel wiimast kord waenlast ta trehwab —
 Waat... sääl tal ju himustud hind!
 Üks löök... suur wõitjate kisa...
 Ja werd purtskab Jaanuse rind...
 Täis surmawat walu ta hüüab:
 “Jää terweks mu isamaa!”
 Mõök kukub ta tugewast pihust,
 Pää painub tal rinnale ka.
 Ta langeb hobuse seljast,
 Kes teda lahingu wiis.
 Ta langeb kui raiutud tamme
 Ja närtsib kui murretud õis.
 Ja läänepool päike lääb looja
 Ja looja ta kullane kiir.
 Kui werest pununud roosid
 On taewa pääl pilwede wiir.
 Ja tumedalt rüütli salgad
 Sääl ratsuwad pae pääl,
 Ja aega mööda ka waikib
 Nüüd wõitjate hõiske hääl.
 Ja päikene looja on läinud
 Ju lõpetud werine töö.
 Torm mere pääl hulub ja wingub...
 Ju alganud kottpime öö.

Wõhumõõgad, 1898

178 | JAKOB LIIV /1859–1938/

JAKOB LIIV

PEDJA PIIGA

Iga aasta Pedja voodel —
Nõnda räägib muinasjutt —
Jaaniõhtul, päevaloodel
Kuuldub hale, kaeblik nutt.
“Õnnetule appi tõtke,
Päästke vetevoodest mind,
Päästja palgaks kohe võtke
Minu armus leekiv rind.”
Mõnigi on sinna läinud
Kurba nuttu kuulama,
Vetepiiga palet näinud
Laine pääle kerkima.
Kus küll alles varjul keha;
Välja paistab pää ja kael;
Imeilul vastu eha
Särab kaelas kuldne pael.
Palge ilu, kulla sära,
Kurvad hääled, kumedad.
Vangistavad vaatjad ära,
Meeste meeli segavad.
Nii on piiga päästjaks annud
Ennast mitu mehist meest,
Keda lained hiljem kannud
Hingetumalt välja veest...

Wiru kannel II, 1891
Lüürilised laulud, 1929

179 | JAKOB LIIV /1859–1938/

SUNNI ALL

Rahvas läheb keisri juure jaanuaris 1906

Suur rahvahulk liikumas uulitsa pääl,
 Kurb, tõsine kõikidel vaade.
 Sääl puudub sel hulgal rõõm, hõisete hääl,
 Ta hinges on tõsine aade...
 Sest rongi ees liigub suur Päästija rist,
 Ka isamaa Isa pilt näha.
 Nüüd vürstile mõeldakse kõnelda vist,
 Et riigis hääd leida nii vähe...
 Kuid võimukaid erutab rahvaste vool,
 Kes vagusalt edasi tõttab.
 Sõjaväge ju korraldab juhtide hool;
 Üks juhtidest sõna sääl võtab:
 “Ei hirmu või tunda siin soldati rind, —
 Nüüd tõmmake püssid kõik vinna!
 Kui käsin teil lasta, siis kuulge ka mind,
 Meil kohus on võitlema minna...
 See kogu sääl toimetab mõistmatust pääst
 Ja mässab, ei tunne tõepiiri;
 Ei hooli ta midagi isamaa hääst,
 Vaid sütitab surmavaid kiiri”.
 Vaeülem nii kõneleb vägede ees,
 Ta kardab sest rongist suurt paha...
 Sääl kahvatab ära noor mereväe mees,
 Käed langevad, püss kukub maha.
 Ta silmadest piina- ja valuleek löi,
 Suust kajas kurb, ahastav kisa:
 “Mu kõrgus, su käsku ma täita ei või, —
 Eesrinnas sääl astub mu isa!...
 Seesama, kes palvele seadis mu käed,
 Kui algasin teed ma siin ilmas,
 Kes kutsus maad kaitsema taevased väed
 Ja õnnistas vürsti, nutt silmas...”
 “Sul ununeb vanne ja kohuse sund;
 Nii palju ehk meeles veel temast:
 Ei tohi ma hoolida — nüüd on see tund —
 Ei vennast, õest, isast ei emast.
 Et vastu sa hakates pruukisid keelt
 Ja minule tegid suurt häbi,
 Siis korista isa nüüd mässavalt teelt,

Kuul lase ta südamest läbi!
 Kas mõistad?... Mu käsku nii täitma sa pead,
 Püss tõmba nüüd kiiresti vinna!
 Ehk muidu ka kuulide ette siin sead
 Sa silmapilk enese rinna”.
 Kuis nõuate... Äkitselt kuulukse pauk,
 Mis kajab nüüd mitmel pool linnas,
 Ja ligemast ridadest langeb üks rauk, —
 Tal verine kuulihaav rinnas...
 Vot, tubli! ... Nii kiidab nüüd käskija sääl,
 Kuid laskja kui kooljas, on valge.
 “Veel tublim”... Sääl vastab ta kahisev hääl:
 “See oli kurb-mängule alge!...”
 Üks ainuke tõuge, ju tungib ta tikk
 Väeülema ristides rinda,
 Ja silmapilk sureb mees, sirge ja pikk,
 Ta veri siin värvib maapinda.
 Ja lööja... See püssi veel silmitseb siin, —
 Mis kahele otsa ju tegi...
 Ta palgel on võitlemas valu ja piin,
 Ja kartus ja mehisus segi.
 “Mu enese käsi”, nii hüüab ta hääl,
 “Ka minuigi elu siin murra!
 Mu isa, su tardunud liikmete pääl
 Ma tahan nüüd rõõmuga surra!...”
 Pauk kajab — ja uulitsal lamavad nüüd
 Kolm eluta, tardunud keha...
 Kes nendest siin õige, kes teinud on süüd?...
 Kes suudab kõik selgeks veel teha?
 Kes suudab?... Ju kuulukse mürisev pauk,
 Ja suitsusse kustumas valgus...
 Ei lange nüüd enam siin üksikult rauk,
 Vaid verisel mängul on algus...

Jakob Liivi kirjatööd I, 1906

Lüürilised laulud, 1929

JUUDAS

Prior kord tuli paavsti külastama,
 Kes kloostri esemeid sääl hoolsalt valvas.
 Mees oli laialt tuntud, oli just seesama,
 Kes tihti seljataga teisi salvas.
 Ta pidas ennast suureks kunsti tundjaks,
 Da Vincile nii tahtis olla sundjaks,
 Kes Püha õhtusöömaaega maalis.
 Prior ju mitukorda märku andis,
 Et kunstnik tööga rutem valmis jõuaks.
 Kõik asjata, ta paavsti ette kandis
 Nüüd palve, et see temalt seda nõuaks.
 “Mis kasu sest, et maailm teda kiidab,
 Ta meie tööga juba aastaid viidab,
 Ja ikkagi see pühapilt ei valmi.
 Ju mitu kuud ta oma pilti vahib
 Ja ainust pintslijoont ei tõmba sinna,
 Kuutõbisena vahest saalis jahib,
 Kui keegi tema ligi julgeb minna.
 Veel imelikumaks see lugu muutub:
 Pilt muidu valmis, Juudal pää veel puudub,
 Mis ühepäevaga võiks valmis teha.”
 “Hää küll, ma huviga nüüd seda kuulen,
 Sa oled unund asja ette toonud.
 Ma sinu seltsis kohe kloostri tulen,
 Et näha tööd, mis kunstnik juba loonud.”
 Nii räägib paavst, priori ees siis sammub,
 Kes rõõmsal meelel tema kannul tammub,
 Et kuulsat kunstnikku võib tööle panna.
 Kuid kunstnik nende tulekut ei kuule,
 Ei vaatagi, kes astuvad nüüd saali,
 Ei vägevaile kohe vastu tule,
 Vaid istub paigal, silmitsedes maali.
 Siis viimaks pilgu nende poole heidab,
 Priori näeb, kes oma nägu peidab
 Täis võidurõõmu, paavsti selja taha.
 “Da Vinci, maailm ootab juba kaua,
 Et Püha õhtusöömaaeg kord valmiks.
 Ehk leian minagi ju varsi haua,
 Kes sulle siis veel loorberpärge palmiks.
 Su laud võib toita hingi, vanu, noori,

182 | JAKOB LIIV /1859–1938/

Ja kunstisõpra, andekat priori,
Seepärast oma tööga rohkem ruttu!”
Paavst käsib nii. Da Vinci kohe virgub
Ja viha peites naeratada püüab,
Siis nagu nähes kangelaseks sirgub
Ja julgel häälel vägevaile hüüab:
“Võim nõrku käsib, nende üle valvab
Ja äraandja loovat hinge halvab;
Suurt sunni all ei sünni kunsti ilmas.
Kunst täiusele valmib vabas hinges,
Kel kuulmata jääb võimsa käsk ja sunnid;
Loov vaim käib ala jumalate ringis,
Kus määramata jäävad aeg ja tunnid.
Kui väsimusest puhkamas mu keha,
Siis vaimul palju enam tööd on teha,
Ta kõrgustesse otsib teed ja rada.
Teid tänan siiski, kõrge püha isa,
Et ilmusite mulle sundjaks siia,
Mu vaimujõud sai sellest praegu lisa,
Ju homme lõpule ma töö võin viia.
See nägu, mis kui udus alles peitus,
Mis oli leidmatu, mul praegu leidus:
Ma palun, laske asuda mind tööle.”
Nad lahkuvad. Ju möödunud on päevad.
Kord võimumeestel tärkab jälle iha
Suurt pilti näha, Vinci juure läevad,
Kus sütib mõlemate püha viha:
Pilt valmis, pääta keha otsa pandud
Priori pää, näol jultund ilme antud:
Priorist tehtud igavene Juudas.

1933 *Päikese veerul*, 1934

MARTIN LIPP

PEEDU

Lossi poole tule kuma
Vilgub mäele valuga,
Orus all on onnikene
Läinud praegu põlema.
 Ei säält siiski keegi ilmu
 Abiks alla orusse,
 Ojalt oma onni poole
 Jooksnud Peedu üksine.
Peedu karand katuksele,
Et ta keelaks tule tee,
Naene, lapsed kandvad kätte
Kustutuseks oja vee.
 “Tuli kustund, suitski sumbund,”
 Hüüab Peedu elavalt:
 Põlvedel nad tänupalvet
 Paluvad nüüd palavalt.
“Ilmaaegu,” kostis kaugelt
Peedul’ herra kare hääl,
“Et sa tühja tuule korjust
Kaitsid nõnda kangest säääl.
 Minu lossist vaba vaadet
 Tühi risu takistab,
 Iga hommiku ta mulle
 Suureks pahanduseks saab.
Tule roaks hää ta oli,
Ja siis, kulla Peedu, sa

184 | MARTIN LIPP /1854–1923/

Oleks võind mu lossi õues
Saada paiga parema.
Sulle ja su perel' oleks
Annud säääl ma aseme,
Hää ja kõigipidi auusa
Koerakuudi kõrvale.
Uhke praki selga pannud
Oleksin sull' päälegi,
Koerte kubjaks oleks saada
Võinud sa mull' õieti.”
“Helde herral!” hüüdis Peedu,
“Ei see oleks korda läind,
Ei ma oleks koera kubjaks
Ilma päälgi saada võind.
Ei ma mõista kurja käsku
Anda koerte kogusse,
Verekoeri võtatada
Herra soovil saagile.
Minu amet adra taga,
Isa isalt päritud,
Vaese onnikese kõrvas,
Kus ma olen kasvanud.
Oma lossi jäägu herra
Kõige koerte karjaga,
Alla orgu jäägu mina
Oma onni kaitsema!
Kui on lossil eluõigus
Kõrge, uhke mäe pääl,
Siis see õigus onnikesel
On ka oru põhjas säääl.”
Herra pahaselt nüüd tormas
Orust lossi ülesse,
Peedu ja ta pere pani
Käsi kord veel palvele.

*Lihtsad lilled põllu peenralt ja niidu nõlvalt
Kodu kannid III, 1902*

JAKOB HURT

ILULAUL

- Ilu sõitis jõge pidi,
 Laulu laia välja pidi,
 Hobu hoietud eessa,
 Regi tammine tagana,
 5. Naine roogune reessa,
 Sõnad sõelaga sülessa,
 Laulud lõngaga kaelassa.
 Näginekse, kuulunekse,
 Kes küll vasta puutunekse,
 10. Puutunekse, juhtunekse?
 Vasta puutus poiste hulka,
 Kamand kaabukandajaida.
 Nemad haardsid küsitella,
 Küsitella, nõuatella:
 15. Kuhu lähed, Ilukene,
 Kuhu lased, Laulukene?
 Kas sa, Ilu, meile tuled,
 Kas sa, Tantsu, meida tahad?
 Ilu keelilla kõneles,
 20. Ilu taidis, vasta lausus:
 Ega ma Ilu teile lähe,
 Ega ma Tantsu teile taha;
 Ei ma taha poiste hulka,
 Kallu ei poiste kamandusse,
 25. Ihata ei poiste ilu,
 Taheta ei poiste tantsu,

- Poistel onvad puised sõnad,
 Lõhmuksised laulukesed.
 Lähete nurme kündema,
 30. Kallute atra kandema,
 Säälla ilu unustate,
 Laulu meelest minetate.
 Ilu sõitis jõge pidi,
 Laulu laia välja pidi,
 35. Hobu hoietud eessa,
 Regi tammine tagana,
 Naine roogune reessa,
 Sõnad sõelaga sülessa,
 Laulud lõngaga kaelassa.
 40. Näginekse, kuulunekse,
 Kes küll vasta puutunekse,
 Puutunekse, juhtunekse?
 Vasta puutus naiste hulka,
 Puutus lidu linikpäida.
 45. Nemad haardsid küsitella,
 Küsitella, nõuatella:
 Kuhu lähed, Ilukene,
 Kuhu lased, Laulukene?
 Kas sa, Ilu, meile tuled,
 50. Kas sa, Tantsu, meida tahad?
 Ilu keelilla kõneles,
 Ilu taidis, vasta lausus:
 Ega ma Ilu teile lähe,
 Ega ma Tantsu teile taha;

186 | JAKOB HURT /1839–1907/

55. Ei ma taha naiste hulka,
Kallu ei naiste kamandusse,
Taha ei ligi linikpäida,
Ihata ei naiste ilu,
Taheta ei naiste tantsu,
60. Kaeta ei naiste kargust;
Naiste läks nalja Narvamaale,
Naiste läks lusti Luigamaale,
Õunapuisse ilusasse,
Verevasse vislapuisse.
65. Teie ilu unustate,
Laulu meelest minetate:
On teil lapsed pisukesed,
Onvad kasinad kanased,
Lähete ulli uinutama,
70. Meelimarja minetama,
Saa ei te laulu laulamaie,
Saa ei te ilu iskimaie,
Sestap te ilu unustate,
Laulu meelest minetate.
75. Ilu sõitis jõge pidi,
Laulu laia välja pidi,
Hobu hoietud eessa,
Regi tammine tagana,
Naine roogune reessa,
80. Sõnad sõelaga sülessa,
Laulud lõngaga kaelassa.
Näginekse, kuulunekse,
Kes küll vasta puutunekse,
Puutunekse, juhtunekse?
85. Vasta puutus neiu hulka,
Kamand kardavanikuida.
Nemad haardsid küsitella,
Küsitella, nõuatella:
Kuhu lähed, Ilukene,
90. Kuhu lased, Laulukene?
Kas sa, Ilu, meile tuled,
Kas sa, Tantsu, meida tahad?
Ilu keelilla kõneles,
Ilu taidis, vasta lausus:
95. Külap ma Ilu teile lähen,
Külap ma Tantsu teida tahan;

- Lähen lustil neiu hulka,
Kallun neiu kamandusse,
Tahetije neiu tantsu,
100. Kaetije kao kargust,
Ihati ilupidamist.
Ega te ilu unustele,
Laulu meelest minetele:
Neiul ilu eessa jooksis,
105. Nalja tagana naeratas,
Ise keeras keskeessa,
Ise valas ta vahella, —
Sestap te ilu ei unusta,
Laulu meelest ei mineta.
110. Kui on kuu kirja seessa,
Päeva pesa ääre päällä,
Nii on neiud ilu seessa,
Lapsed laulude vahella.
Tuli Ilu neiu hulka,
115. Kaldus neiu kamandusse,
Tuli tema ihatessa,
Kaldus tema kareldessa.

1905 (1906) *Neli keelt vanast kandlest*, 1989**KALMUNEID**

- Peeter peeni, mees madala,
Kalevine poisikene,
Raius sõõru, rookis sõõru,
Kündis sõõru, külvas kaera,
5. Külvas kesva kiriku teele,
Kaera kalmu tee ääre.
Ise kündis, ise mõtles,
Ise külvas ja kõneles:
Kasva, kasva, kaerakene,
10. Kergi üles, kesvakene!
O kalmu, kasvata kaera,
O kirik, kergita kesva!
Kui mull kasvab kaunis kaera,
Kaunis kaera, kiidu kesva,
15. Mina kalmust naise naidan,

- Liivasta neitsi nimitsen.
 Kasvas kaunis kaerakene,
 Kasvas kiidu kesvakene.
 Peeter, peeni poisikene,
 20. Kalevine mehikene,
 Viis siis likku ta linnaksed,
 Viis ojasse õlleterad,
 Hakkas naista naitamaie,
 Ubasuuda ostamaie.
 25. O toda venda Virolasta,
 Emapoega Poolakesta!
 Ei olnd õige, nagu ütles,
 Ei olnd tõsi, mis töotas,
 Ei ta kalmust naista naitnud,
 30. Liivast ei neitsit nimitsend.
 Peeter, peeni poisikene,
 Kalevine mehikene,
 Ehtis ennast ilusasti,
 Selga ajas sinisärgi,
 35. Pähä kööritud kübara,
 Vööle vöö linnalippu,
 Jalga seadis saksa saapad;
 Nii läks kaasat kosimaie,
 Ubasuuda otsimaie,
 40. Kosis Riia rikka tütre,
 Võttis Riia raadilapse.
 Kui sai Peeter ju pärale,
 Riia rikkalle raadile,
 Kuld oli katus koja päälla,
 45. Hõbedased aiavitsad,
 Teraksesta teibapaarid.
 Ajas hobuse murule,
 Paadi pärapaja alla,
 Ise läks tuppa teretama,
 50. Teretama, tervitama:
 Tere, tere, neiu ema,
 Neiu ema, neiu isa,
 Neiu viisi vennakesta,
 Kuusi kullasta sõsarda!
 55. Ons teil neiduda koduna,
 Siidipõlleda põrmandul,
 Kuldapärgada kamberes?
 Kas saab siita mulle naista,
 Meelikada mõrsijada?
 60. Neiu ema hellakene,
 Neiu mamma marjakene,
 Tema lausus meelestana,
 Oma meele poolestana:
 On küll meilla neidu kodu,
 65. Siidipõlli põrmandulla,
 Kuldapärga kamberessa,
 Helmekaela kasterassa.
 Saab küll siita sulle naine,
 Saaneb meelikas mõrsija.
 70. Neidu astus aida poole,
 Üle muru moodusasti,
 Kodus kullasta kinnasta,
 Heitis lõnga hõbedasta.
 Peetrit toas söödetije,
 75. Söödetije, joodetije,
 Teda meella ravitseti,
 Vahaleemel vasta võeti, —
 Neidu aidas ehiteldi,
 Kamberissa kaunisteldi.
 80. Sai siis neidu valmistatud,
 Kaokene kaunistatud,
 Neiu ema hellakene,
 Neiu mamma marjakene,
 Ise ta lausus meelestana,
 85. Oma meele poolestana:
 Peiukene, poisikene,
 Aja sa hobu aida ette,
 Keerata keldre uksele.
 Peeter kuulis kohe käsu,
 90. Ajas hobuse aidale,
 Keeratas keldre uksele.
 Neidu aidast välja astus,
 Kamberesta kapsatas,
 Kirevambi kui see rähna,
 95. Meelusambi metsalindu.
 Neidu saani saadetije,
 Peiu kõrva paigutati,
 Anti tall' kulda kotitäisi,
 Pandi karda karbitäisi.

100. Peeter mõrjsja vasta võttis,
Sõtse saanile sõõritas,
Seisatas saani ääre pääle,
Pani jala pardaalle,
Saani parras praksatije,
105. Looga küüsi loksatije,
Peeter lausus meelestana,
Lausus meele poolestana:
Jumal teadneb, Jumalukene,
Mari teadneb, madalukene!
110. Ehk mull itkud eessa onvad,
Silmavesi eessa veerib.
Miks mull loksis looga küüsi,
Miksi praksis saani parras?
Hakkas koju minemaie,
115. Vennastelle veerimaie.
Olid tall hüvad hobused,
Kaunid olid kaerasõõjad,
Läksid märke mängidessa,
Kallastesse kareldessa.
120. Sai ta kalmu kaelale,
Sai ta koolu kohale,
Jõudis ligi liivakulle,
Manalaste maie pääle,
Jäi tall saani seisamaie,
125. Pärалаuda peatama,
Puutus regi kivi külge,
Kaustavitsa kadajasse,
Põikipooli pädajasse.
Peeter, peeni poisikene,
130. Emalapsi hellakene,
Mineteles, tuleteles,
Mineteles meelihobust,
Tuleteles tuliratsut,
Ei saand mindud meelihobu,
135. Ei saand tuldu tuliratsu,
Pääse ei saani seisamasta,
Pärалаuda peatamast,
Pääse ei regi kivi küljest,
Kaustavitsa kadajasta,
140. Põikipooli pädajasta.
Kaasa küündis küsimaie,
Noorik hakkas nõudemaie:
Miks sa kisud kivistikku,
Kakud läbi kannustiku?
145. Sõida teeda sillalista,
Lase teeda laulista.
Ilmaline, Kalmuline,
Tule, päästa regi kivist,
Kaustavitsa kannustikust,
150. Põikipooli pädastikust.
Välja tulid Toonilased,
Vasta kostsid Kalmulised,
Tooni tütterid tõrelid:
Peeter, peeni poisikene,
155. Kosilane kõrgikene!
Ei olnd õige, mis sa ütlid,
Ei olnd tõsi, mis tõotid.
Olid sa maada kündemassa,
Leivamaada liitemassa,
160. Kui sa künnid, siis sa mõtlid,
Kui sa külvid, siis kõnelid:
Kasva, kasva, kaerakene,
Kergi üles, kesvakene!
Mina kalmust naise naidan,
165. Liivasta neitsi nimitsen.
Peeter, peeni poisikene,
Kosilane kõrgikene!
Ei olnd õige, mis sa ütlid,
Ei olnd korras, mis kõnelid.
170. Anna meile, mis annade,
Tõota, poissi, mis tõotad.
Peeter, peeni poisikene,
Kosilane kõrgikene,
Tõotas kimpu kindaaida,
175. Kahte kimpu kapukaida,
Lubas lidu linikuida,
Hauatäita hamesida,
Lubas kirstu kirevaida,
Kõige vaka valgeeida.
180. Mineteles, tuleteles,
Mineteles meelihobust,
Tuleteles tuliratsut,
Ei saand mindud meelihobu,

Ei saand tuldud tuliratsu,
 185. Pääse ei saani seisamasta,
 Pärалаuda peatamast.
 Jälle tulid Toonilased,
 Tooni tütterid tõrelid:
 Peeter, peeni poisikene,
 190. Kosilane kõrgikene!
 Anna meile, mis annade,
 Tõota, poissi, mis tõotad.
 Peeter, peeni poisikene,
 Emalapsi hellakene,
 195. Lubas eesta isa ruuna,
 Venna virka vehmerilta,
 Lubas karja kasvamasta,
 Põlluvilja venimasta.
 Mineteles, tuleteles.
 200. Mineteles meelihobust,
 Tuleteles tuliratsut,
 Ei saand mindud meelihobu,
 Ei saand tuldud tuliratsu,
 Pääse ei saani seisamasta,
 205. Pärалаuda peatamast.
 Jälle tulid Toonilased,
 Tooni tütterid tõrelid:
 Peeter, peeni poisikene,
 Kosilane kõrgikene!
 210. Anna meile, mis annade,
 Tõota, poissi, mis tõotad.
 Peeter, peeni poisikene,
 Emalapsi hellakene,
 Tõotas pungast poeraha,
 215. Karmanista kaubaraha,
 Lubas vaka vana raha,
 Külimitu kilingida,
 Lubas kulda kotitäita,
 Kallist karda karbitäita.
 220. Mineteles, tuleteles,
 Mineteles meelihobust,
 Tuleteles tuliratsut,
 Ei saand mindud meelihobu,
 Ei saand tuldud tuliratsu,
 225. Pääse ei saani seisamasta,

Pärалаuda peatamast.
 Jälle tulid Toonilased,
 Tooni tütterid tõrelid:
 Peeter, peeni poisikene,
 230. Kosilane kõrgikene!
 Anna meile, mis annade,
 Tõota, poissi, mis tõotad.
 Peeter, peeni poisikene,
 Emalapsi hellakene,
 235. Lubas sada sajameesta,
 Pääle kahte kaasikuda.
 Mineteles, tuleteles,
 Mineteles meelihobust,
 Tuleteles tuliratsut,
 240. Ei saand mindud meelihobu,
 Ei saand tuldud tuliratsu,
 Pääse ei saani seisamasta,
 Pärалаuda peatamast.
 Jälle tulid Toonilased,
 245. Kaldusivad Kalmulised,
 Edeje Mana minijad,
 Tahaje Tooni tütterid,
 Ligi liiva lellenaised,
 Kõik nad kalmusta kõnelid,
 250. Sõna ütlid sõmerasta:
 Anna meile, mis annade.
 Tõota, poissi, mis tõotad.
 Peeterida poisikesta,
 Emalasta hellakesta!
 255. Oli temal kõrge kodu,
 Oli ilus elamine,
 Tõotas ta kõrget kodu,
 Ilusada elamista,
 Lubas isa, lubas ema,
 260. Oma vendi viimasida.
 Mineteles, tuleteles,
 Mineteles meelihobust,
 Tuleteles tuliratsut,
 Ei saand mindud meelihobu,
 265. Ei saand tuldud tuliratsu,
 Pääse ei saani seisamasta,
 Pärалаuda peatamast,

- Pääse ei regi kivi küljest,
Kaustavitsa kadajasta,
270. Põikipooli pädajasta.
Peeter, peeni poisikene,
Kalevine kosilane,
Mõõka puusassa tilistas,
Kaelarauda raputeles,
275. Tahtis ratsu pääd raiuda,
Hüva hobusta hukata.
Vasta kalmusta kaitseti,
Sõna öeldi sõmerasta:
Raiugu ei ratsu päada,
280. Hukaku ei hüva hobust!
Enne ei pääse saani seismast,
Regi kivista ei kergi,
Anna ära kõige armsam,
Kahelt käelt kõige kallim,
285. Anna noori nuku alta,
Kaokene kaali alta.
Peeterida poisikesta,
Emalasta hellakesta!
Lei ta käe vasta kätta,
290. Tõise käe vasta tõista,
Ära ta ohkas omastelle,
Ära muile mureteles:
Mis nüüd teha, kuhu minna?
Anda mull kallis kaali alta,
295. Linnuke linase alta.
Töötas noore nuku alta,
Kaokese kaali alta.
Mineteles, tuleteles,
Mineteles meelihobust,
300. Tuleteles tuliratsut,
Nüüd sai mindud meelihobu,
Nüüd sai tuldud tuliratsu,
Pääsis saani seisamasta,
Kerkis regi kivi küljest.
305. Peeter katsus kaali alla,
Linariiet liiguteles,
Leidis koolija reessa,
Kalmulise kaali alla.
Peetri hiuksed heitisivad,
310. Peeteri pale pahanes.
Kudas viin koolija koju,
Viin majasse Manalase?
Kõik jäi kurvaks kulla hõimu,
Vait jäid sada sajameesta,
315. Tuumatama tolmulööjad,
Kurvalt sõitsid teeda mööda,
Mõttes marjamaada pidi.
Saivad nad kodu kohale,
Elulinna ligidalle,
320. Hüva hobune hirnastas,
Tuliratsu säääl turnastas.
Ema läks välja vaatamaie,
Kandja välja kaemaie,
Nägi Peetrit tulevada,
325. Nurme otsas olevada,
Hüüdis lapsile laietel,
Pisukestele pajatas:
Jookske, lapsed, laske laided,
Laske laided, väändke värav!
330. Tuuakse memmele minija,
Emale eesta-astuja,
Tuuakse käbe käskujalga,
Sõrmile sõnakuulija,
Kuju tuleb auuhame,
335. Auuhame, lemmelinik.
Sai siis Peeter koju jõudnud,
Pärale oma perele,
Ajas hobused murule,
Tuliratsud toa ette,
340. Ema läks vasta vaatamaie,
Kandja vasta kaemaie,
Kas saab noorik naeruline,
Emale lapsi iluline,
Kas saab paras pangidelle,
345. Arvuline anumaile,
Kas saab tugev toberille,
Terav tütar tallitama,
Või on nua nuku alla,
Höörinua hõlsti alla,
350. Kõi külgeda tasuda,
Äia silmi härgitella.

Ema katsus kaali alla,
 Heitis sõrme sõba alla,
 Leidis koolija saanista,
 355. Kalmulise kaali alta.
 Lei ta käe kätta vasta,
 Tõise käe tõista vasta,
 Ise lausus meelestana,
 Oma meele poolestana:
 360. Pojakene, poisikene,
 Minu meelimarjakene!
 Miks sull koolija saanissa,
 Kaali alla Kalmuline?
 Peeter, peeni poisikene,
 365. Emalapsi hellakene,
 Tema taidis, vasta lausus,
 Taidis targasti kõnelda:
 Mammakene, memmekene,
 Kandjakene kallikene!
 370. Selle tegid hääd hobused,
 Tegid kallid kaerasööjad,
 Läksid märke mängidesse,
 Kallastelle kareldessa,
 Leivad noore nurka vasta,
 375. Kaokese kandu vasta,
 Säält sai koolija saanije,
 Kaali alla Kalmuline.
 Ema lausus meelestana,
 Oma meele poolestana:
 380. Pojakene, poisikene,
 Minu meelimarjakene!
 Miks sa petad, miks valetad,
 Et sa õigusta kõnele!
 Ei sull teinud hääd hobused,
 385. Ei teind kallid kaerasööjad,
 Tegid omalla meelella,
 Rumalailla mõtte'illa;
 Sina kalmust naise naitsid,
 Liivast neitsi nimitsesid,
 390. Sestap koolija saanissa,
 Kalmuline kaali alla.
 Keelas ema, keelas isa,
 Keelas venda keskimene,

Noomisid noored sõsared:
 395. Ära mine koolu kosju,
 Kalmust naista kaemaie,
 Koolust saa ei kodunaista,
 Kalmust karja kasvatajat.
 Ema itkule isunes,
 400. Lausus sõna laineella:
 Pojakene, poisikene,
 Vaga hinge vaimukene!
 Kuhu mina sinu panen,
 Kuhu meelika minija?
 405. Neiulla on sugu suuri,
 Sugu suuri, võsa võiva,
 Teda taga otsitakse,
 Vara vaja leietakse.
 Peeter, peeni poisikene,
 410. Emalapsi hellakene,
 Tema taidis, vasta lausus,
 Taidis targasti kõnelda:
 Mammakene, memmekene,
 Kandjakene kallikene!
 415. Poeg pane täheks taevaasse,
 Mini sõmeraks meresse.
 Ema itkulla kõneles,
 Lausus sõna laineella:
 Kelle kosten kulla sõna,
 420. Kelle annan armu sõna?
 Emakene, memmekene,
 Kandjakene kallikene!
 Tuled üles hommikulla,
 Vara enne valgeeta,
 425. Paja siis pärani põruta,
 Uksed otsani aruta,
 Vaata kuuda kõrgeesse,
 Vaata tähti taevaasse;
 Mis on tähti ilusambi,
 430. Ilusambi, valusambi,
 See on sinu armas poega,
 Sinu kallis kanane,
 Selle kosta kulla sõna,
 Selle anna armu sõna.
 435. Emakene, memmekene,

- Kandjakene kallikene!
 Lähed sa vara vesile,
 Mine mere ääre pääle,
 Mis on sõmer hõõrisambi,
 440. Hõõrisambi, veerisambi,
 See su meelikas minija,
 Sinu käbe käskjalga,
 Selle kosta kulla sõna,
 Selle anna armu sõna.
 445. Ema istus itkemaie,
 Muru pääle muretama,
 Võttis ette itkuvaka,
 Nina alla nõretusvaka,
 Itkes ta itku vakatäie,
 450. Nõreksida nõlvatäie,
 Itkes oja ukse alla,
 Lätte toa läve alla:
 Hoidsin mina hüva poega,
 Imetin poega ilusat,
 455. Mõtlin tuge tulevada,
 Mõtlin abi astuvada,
 Ei saanud abi imele,
 Ei astund abi armalle,
 Silmavesi sai vihtumast,
 460. Suitsu sauna küttamasta.
 Kui ma seda teades teadnud,
 Mõistnud meelega mõtelda,
 Ennem ma hoidnud turbaaida,
 Parem ma mähkind mättaaida.
 465. Senni ma itken, kunni elan,
 Senni kuugun, kunni koolen.

1905 (1906) *Neli keelt vanast kandlest*, 1989

LEMMELEHT

- Küla sõõrikud sõsared,
 Minu meelimarjakesed,
 Linahiukse linnukesed,
 Kuldapärga pääsukesed!
 5. Olin ma auus neiukene,
 Olin kuulus kullakene.
 Tulin üles hommikulla,
 Astsin õue aegusasti,
 Karja metsa kallutati,
 10. Muile maile minetati,
 Manalaste maie pääle,
 Kimalaste kesa pääle.
 Võtsin siis vitsa vislapuusta,
 Oksakese õunapuusta,
 15. Kaldusin karja saatama,
 Kirja keerma muile maile,
 Läksin läbi kolme metsa,
 Viie ma vahase variku.
 Hakkasin koju tulema,
 20. Vennastelle veerimaie.
 Mis ma leidsin minnessani,
 Karjalt koju tullessani?
 Leidsin liivalt lemmelehe,
 Arumaalta auuheina.
 25. Küünitelin, paenutelin,
 Paenutelin, haarutelin,
 Küündind ei kätte lemmelehti,
 Haardund ei kätte auuheina.
 Küsitelin, nõuatelin,
 30. Lemmelehti siis kõneles,
 Auuheina häälta tõstis:
 Anna, neidu, mis sa annad,
 Luba, neidu, mis sa lubad.
 Neiukesta, noorekesta!
 35. Mis ma neidu annaksingi,
 Mis ma tõiseks töotaksin?
 Tootin rinnast suure sõle,
 Lubasin kaelast kaelaraha.
 Tootin rinnast ristikorrad,
 40. Lubasin kaelast kallid helmed.

- Küünitelin, paenutelin,
 Paenutelin, haarutelin,
 Küündind ei kätte lemmelehti,
 Haardund ei kätte auuheina.
45. Küsitelin, nõuatelin,
 Lemmelehti taas kõneles,
 Auuheina hääлта tõstis:
 Anna, neidu, mis sa annad,
 Luba, neidu, mis sa lubad.
50. Neiukesta, noorekesta!
 Mis ma neidu annaksingi,
 Mis ma tõiseks töotaksin?
 Tootin punna puuteeida,
 Lubasin kimbu kindaaida,
55. Tootin kirstust kirevaida,
 Annivakast valgeeida,
 Tootin hüvi hamesida,
 Lubasin leo linikuida.
 Küünitelin, paenutelin,
60. Paenutelin, haarutelin,
 Küündind ei kätte lemmelehti,
 Haardund ei kätte auuheina.
 Küsitelin, nõuatelin,
 Lemmelehti taas kõneles,
65. Auuheina hääлта tõstis:
 Anna, neidu, mis sa annad,
 Luba, neidu, mis sa lubad.
 Neiukesta, noorekesta!
 Mis ma neidu annaksingi,
70. Mis ma tõiseks töotaksin?
 Tootin karja kahest laudast,
 Lubasin vilja viiest aidast.
 Küünitelin, paenutelin,
 Paenutelin, haarutelin,
75. Küündind ei kätte lemmelehti,
 Haardund ei kätte auuheina.
 Küsitelin, nõuatelin,
 Lemmelehti taas kõneles,
 Auuheina hääлта tõstis:
80. Anna, neidu, mis sa annad,
 Luba, neidu, mis sa lubad.
 Neiukesta, noorekesta!
- Mis nüüd teha ja töota,
 Lemmelehesta lubada,
85. Auuheinast hinda anda?
 Tootin hulga hooneeida,
 Kaksi hulka katuksida,
 Tootin kodu koguna,
 Lubasin vennad viimased.
90. Küünitelin, paenutelin,
 Paenutelin, haarutelin,
 Küündis ju kätte lemmelehti,
 Haardus kätte auuheina,
 Paendus kätte auupaber.
95. Sain siis kuuskord kuulusambi,
 Viisikorda veerisambi.
 Ruttasin koju minema,
 Vennastelle veerimaie,
 Läbi tulin kolme kuuse metsa,
100. Kahe kahara variku,
 Läksid kurku kuusenõelad,
 Jäivad pihta pädakanõelad.
 Kased metsassa kõnelid,
 Mustad puud muretasid:
105. Kuhu sa lähed, koduta neidu,
 Kuhu veerid, vennata sõsar?
 Lähed, hellake, helmita,
 Kallud koju kaeluksita?
 Kodu on koolnud, järvi jäänud,
110. Vesi vendade asemelle.
 Ei ma seda usuks võtnud,
 Usuks võtnud, tõeks pannud.
 Ruttasin koju minema,
 Vennastelle veerimaie,
115. Tulin ma läbi kolme metsa,
 Viie ma vahase variku.
 Mis tuli sirku, see siristas,
 Mis tuli lõivo, see lõõritas:
 Kuhu sa lähed, koduta neidu,
120. Kuhu veerid, vennata sõsar?
 Kodu on koolnud, järvi jäänud,
 Vesi vendade asemelle.
 Ei ma seda usuks võtnud,
 Usuks võtnud, tõeks pannud.

125. Jällegi koju ruttasin,
Vennastelle ma veerisin.
Tulid vasta õitselised,
Kaldusid küla karjatsed,
Olid põllul põimajad õed,
130. Niidul niitajad vennaksed,
Kõik nad ühiselt ütlesid,
Kõik nad kõvasti kõnelid:
Kuhu sa lähed, koduta neidu,
Kuhu veerid, vennata sõsar?
135. Kodu on koolnud, järvi jäänud,
Vesi vendade asemelle.
Ei ma seda usuks võtnud,
Usuks võtnud, tõeks pannud,
Kunni ütles kuu kõrgest,
140. Ütles päeva pääle ilma.
Läksin neidu tüki teeda,
tüki teeda, marga maada,
Jõudsin ma kodu kohale,
Venna laiete lähele,
145. Vaatasin ma kodu pääle,
Heitsin silmi hella poole:
Õige oli, mis õeldi,
Korras oli, mis kõneldi,
Kodu oli koolnud, järvi jäänud,
150. Vesi vendade asemelle.
Lein ma käe kätta vasta,
Tõise käe tõista vasta:
Kuhu lähen koduta neidu,
Kuhu veerin vendadeta?
155. Heitsin maha auuheina,
Liiva pääle lemmelehe,
Ise lausin meelestani,
Oma meele poolestani:
Ligunegu lemmelehti,
160. Hapaku kõik auuheina,
Jäägu kodu, kuhu minna,
Jäägu vennad, kuhu veerda.
Taas sai kodu, kuhu läksin,
Saivad vennad, kuhu veersin.
165. Küla sõõrikud sõsared,
Minu meelimarjakesed!

- Kui mull sõnad sõelumata,
Lauluviisi laidetava,
Ärge seda pahaks pange,
170. Pahaks pange, vihaks võtke.
Ei olnd koolis õppimassa,
Võnnus sõna võttamassa,
Sõnad mull kodu kasvanud,
Isa pitka pingi päälla,
175. Venna laia laua taga,
Viisi mull ema veeretanud,
Õed armsad õpetanud.

1905 *Neli keelt vanast kandlest*, 1989

JEEŠUSE SÕIT

- Õekesed, vennakesed,
Noorekesed, nõrgakesed!
Kõik siin laulud lauletakse,
Kõik siin ilud isitakse,
5. Ükski ei ütle Jeesusta,
Manitse ei Maarijada.
Ehk on Jeesus ära surnud,
Maarja poega maha viidud?
Õeldi hauda kaevetavat,
10. Raudasülda raiutavat,
Jeesus poega hukatakse,
Maarja lapsi maha viidi.
See on korrata kõneldud,
Asjata juttu aetud.
15. Kuulge vanad, mõistke noored,
Kuulge kenad keskimised:
Ei küll keegi kaeva hauda,
Raiuta ei raudasülda,
Ega Jeesus ära sure,
20. Maarja lasta maha viia,
Surid Looja loodud lapsed,
Maarja kannetud kanased.
Jeesus sõitis jõge pidi,
Püha Maarja perve pidi,

25. Sõle tele tilinalla,
Kaelaraha kahinalla,
Vikat kuldane õlalla,
Hõbereha hõlmassagi,
Niitis puida, niitis maida,
30. Niitis puida punasida,
Niitis maida madarasi,
Lõi ta kuusi kuhjakesta,
Tegi seitse sarrakesta,
Näigusad need kuhjad loodi,
35. Saledad need sarrad saadi.
Näginekse, kuulunekse,
Kes sääļ kuhjale kogunes,
Kes sääļ heinule harines?
Jumalate rammus ratsu,
40. Maarjate hüva hobune,
Too küll kuhjale kogunes,
Too küll heinule harines.
Jeesus sõitis jõge pidi,
Püha Maarja perve pidi,
45. Sõle tele tilinalla,
Kaelaraha kahinalla,
Vikat kuldane õlalla,
Hõbereha hõlmassagi,
Niitis puida, niitis maida,
50. Niitis puida punasida,
Niitis maida madarasi,
Lõi ta kuusi kuhjakesta,
Tegi seitse sarrakesta,
Näigusad need kuhjad loodi,
55. Saledad need sarrad saadi,
Näginekse, kuulunekse,
Kes sääļ kuhjale kogunes,
Kes sääļ heinule harines?
Jumalate Jutik-lehma,
60. Maarijate Maasik-lehma,
Too küll kuhjale kogunes,
Too küll heinule harines,
Jeesus sõitis jõge pidi,
Püha Maarja perve pidi,
65. Sõle tele tilinalla,
Kaelaraha kahinalla,
Vikat kuldane õlalla,
Hõbereha hõlmassagi,
Hein oli tehtud, kuhjad loodud,
70. Kuhjad loodud, sarrad saadud,
Silmad unda igatsesid,
Meeli mõlkus magamaie.
Mõtlid minna üle vete,
Joonelt jõuda üle jõe.
75. Näginekse, kuulunekse,
Kes sääļ vasta puutunekse?
Kirik vasta puutunekse,
Puutunekse, juhtunekse.
Jeesus kirikut kumardas,
80. Tereteles, terviteles:
Tere, kirik, kuldakuppu,
Kuldakuppu, hõberisti!
Vii sa Jeesus üle vete,
Kanna Jeesus kuiva pääle,
85. Kus pole kesal kivikuida,
Karjamaalla kandusida.
Vii sa välja välja pääle,
Lase välja lagedalle,
Kanna sa tolle talule,
90. Jeesus sinna elupaika,
Kus on küla Looja loodud,
Värav ette ise kasvand,
Kus on laided lõngadesta,
Vaskised on aia varvad.
95. On sääļ kolmi vennakesta,
Kaksi kaabukandajada:
Esimene iluiskja,
Keskimine kiigalööja,
Kolmas on pillipuhkuja.
100. Kirik keelila kõneles,
Püha paika pajateles:
Ei või viia, Jeesus poega,
Kanda, Maarija kanane.
Homme tuleb püha päeva,
105. Kallub kallis ajakene,
Rahvas keerab kirikusse,
Rahvas astub altarisse,
Tulevad siia sinisärgid,

- Paluvad siin patused,
 110. Papid palju siis laulavad,
 Kuuguvad siin koolipoisid.
 Jeesus sõitis jõge pidi,
 Püha Maarja perve pidi,
 Sõle tele tilinalla,
 115. Kaelaraha kahinalla,
 Vikat kuldane õlalla,
 Hõbereha hõlmassagi.
 Näginekse, kuulunekse,
 Kes sääl vasta puutunekse,
 120. Puutunekse, juhtunekse?
 Puutus hiiru, hüva hobu,
 Juhtus ratsu, rokaahuuli.
 Jeesus hiiruga kõneles,
 Tereteles, terviteles:
 125. Tere ratsu, raudakabi,
 Raudakabi, rataskaela!
 Vii sa Jeesus üle vete,
 Kanna Jeesus kuiva pääle,
 Kus pole kesal kivikuida,
 130. Karjamaalla kandusida.
 Vii sa välja välja pääle,
 Lase välja lagedalle,
 Kanna sa tolle talule,
 Jeesus sinna elupaika,
 135. Kus on küla Looja loodud,
 Värav ette ise kasvand,
 Kus on laided lõngadesta,
 Vaskised on aia varvad.
 On sääl kolmi vennakesta,
 140. Kaksi kaabukandajada:
 Esimene iluiskja,
 Keskimine kiigalööja,
 Kolmas on pillipuhkuja.
 Hiiru keelila kõneles,
 145. Paati vasta pajateles:
 Ei või viia, Jeesus poega,
 Kanda, Maarija kanane.
 Olen ma väga väsinud,
 Raasukese rammestunud,
 150. Eile sõitsin saja alla,

- Kahe kaasiku hobune,
 Mis oli muru, too murreldi,
 Mis oli käärdu, too kääneldi;
 Suust pekseti suiste veri,
 155. Pääst pekseti päiste veri.
 Külamaa veel kündamata,
 Arumaa veel arimata,
 Leivamaa veel liitamata.
 Jeesus sõitis jõge pidi,
 160. Püha Maarja perve pidi,
 Sõle tele tilinalla,
 Kaelaraha kahinalla,
 Vikat kuldane õlalla,
 Hõbereha hõlmassagi.
 165. Näginekse, kuulunekse,
 Kes sääl vasta puutunekse,
 Puutunekse, juhtunekse?
 Puutus vasta hüva hãrga,
 Juhtus vasta kõlgaskõhtu.
 170. Jeesus hãrjaga kõneles,
 Tereteles, terviteles:
 Tere, hãrga, ugasarvi,
 Ugasarvi, aganmagu!
 Vii sa Jeesus üle vete,
 175. Kanna Jeesus kuiva pääle,
 Kus pole kesal kivikuida,
 Karjamaalla kandusida.
 Vii sa välja välja pääle,
 lase välja lagedalle,
 180. Kanna sa tolle talule,
 Jeesus sinna elupaika,
 Kus on küla Looja loodud,
 Värav ette ise kasvand,
 Kus on laided lõngadesta,
 185. Vaskised on aia varvad.
 On sääl kolmi vennakesta,
 Kaksi kaabukandajada:
 Esimene iluiskja,
 Keskimine kiigalööja,
 190. Kolmas on pillipuhkuja.
 Hãrga keelila kõneles,
 Suulla vasta soraeles:

- Ei või viia, Jeesus poega,
Kanda, Maarija kanane.
195. Kündsin kaua kütismaida,
Üles kisin kivisaared,
Üles kakin kannujuured,
Mull on kukal ära kulund,
On mull sarved sammeldunud.
200. Jeesus lausus, vasta kostis,
Hästi ütles, targu taidis:
Härjakene, orjakene!
Panen kulla kukla pääle,
Höbe sarvile salitsen,
205. Vii siis Jeesus üle vete,
Kanna Jeesus kuiva pääle.
Jeesus, kallis Maarja lapsi,
Nagu ütles, nõnda tegi,
Pani kulla kukla pääle,
210. Höbe sarvile salitses.
Härga keelila kõneles,
Suulla vasta soraales:
Seista, Jeesus, mu sarvile,
Kuku, Maarja, kukla pääle.
215. Härga viis Jeesu üle vete,
Kandis välja kuiva pääle,
Viis ta suurele külale,
Ausalle aleville,
Viis ta tolle talule,
220. Kandis sinna elupaika,
Kus on küla Looja loodud,
Värav ette ise kasvand,
Kus see Maarja ööda magas,
Jeesus lebas lõune ajal.
225. Jeesus astus õuest tuppa,
Teretas ja õpeteles:
Tere, kolmi vennakesta,
Kaksi kaabukandajada!
Teile ma ütlen ja õpetan,
230. Teile marjule manitsen:
Härga teie hästi hoidke,
Priskesti teda pidage,
Ärge viige külmalt kündma,
Kahul atra kandamaie.
235. Härjakene, orjakene,
Tõi ta Jeesu üle vete,
Kandis Maarija kanase.
Hakkate kui härga tapma,
Ugasarvel' otsa lööma,
240. Viige siis likku linnaksed,
Tehke pütti püdelada,
Õlled uhked uhutage,
Viinad virged valmistage,
Hõim siis kokku kutsutagu,
245. Armud ühte aetagu,
Peod härjale pidage.
Keedetagu, kiidetagu,
Söödagu, tänatagu,
Lapsed laulgu laua taga,
250. Pere laulgu pingi päälla,
Muu rahvas muru päälla,
Kus on joogid, sääl on jutud,
Kus on peod, käivad kõned:
Härjakene, orjakene.
255. Viisid sa Jeesu üle vete,
Kandsid välja kuiva pääle.
Kui aga hobust hukatakse,
Ratsu päada raisatakse,
Soo ääre suntsikusse,
260. Laane ääre lantsikusse,
Püssil maha põmmitagu,
Loodil maha loksitagu.
Kutsuge kurjategijad,
Valdakunda vareksida,
265. Külakunda kaarenaida,
Kõik nad veerigu verele,
Ratsu raipelle röökigu,
Penid siis ilu pidavad,
Koerad kallal kargelevad,
270. Karud käivad kääpaalle,
Hundid hauale harjuvad.
Lapsed nutvad laua taga,
Pere nutab pingi päälla,
Muu rahvas muru päälla:
275. Ei viind Jeesust üle vete,
Kannud ei Maarja kanasta.

198 | JAKOB HURT /1839–1907/

Kirikuda, kuldakuppu,
Kuldakuppu, hõberisti!
Ärgu sus papid palju laulgu,
280. Kuukugu ei koolipoisid,
Parmud sussa palju laulgu,
Suvilinnud leelutagu,
Ei viind Jeesust üle vete,
Kannud ei Maarja kanasta.
285. Õekesed, vennakesed,
Noorekesed, nõrgakesed!
See on laulu lõpetatud,
Isitud on minu ilu.

1905 *Neli keelt vanast kandlest*, 1989

ADO REINVALD

MÜTS MAHA!

Mats alati on tubli mees —
ta kedagi ei pelga,
ei kummarda ta saksa ees,
ei tõmba küüru selga.

Kord astus oma pambuga
ta läbi mõisa õue,
saks tuli vastu kärkides
kui kõige kurjem kõue:

“Kas sina, tõbras, parunit
ei enam tunda taha?
Või on sul munad mütsi sees —
et müts ei votab maha?

Kas tead, ma lasen keppisid
su jaoks tallist tuua?
Ei aita see, siis lasen ma
sind kase otsa puua!”

Mats julgelt astub edasi,
ei taha saksa näha
ja mütsikese vaotab
ta üle kõrvu pähe.

Kui härra kärab edasi,
siis kõigutab ta sulge —
kes s e d a r i i s t a näha saab,
see pole enam julge!

Mats sammub mõttes edasi,
ei liiguta ta mütsi,

ta hüüab tee pealt tagasi:
“Nii hirmutage Jütsi.”

Kui külm mu nina näpistab
ja kärbib kõrvalehti,
noh, millega siis meie Mats
võib oma nägu ehti?

Mats võtab mütsi maha küll,
siis seisab müts tal põues,
see sünnib t o a s, t e a t e r i s,
kuid mitte m õ i s a õ u e s.

(1906) *Sõnarine* I, 1989